**S A R A W A K**

# PENYATA RASMI PERSIDANGAN DEWAN UNDANGAN NEGERI

**Sarawak State Legislative Assembly Official Reports and Debates**

## MESYUARAT PERTAMA BAGI PENGGAL KEDUA

**First Meeting of the Second Session**

**15 – 24 MEI 2023**

## DEWAN UNDANGAN NEGERI SARAWAK KESEMBILAN BELAS

**Nineteenth Sarawak State Legislative Assembly**

**JUMAAT**

**19 MEI 2023**

**(28 SYAWAL1444H)**

**KUCHING**

BELUM DISUNTING

**Peringatan untuk Ahli Dewan:**
Pembetulan yang dicadangkan oleh Ahli Dewan hendaklah disampaikan secara bertulis kepada Setiausaha Dewan Undangan Negeri Sarawak tidak lewat daripada **14 hari selepas persidangan.**

**KANDUNGAN**


**1.0 PEMASYHURAN DARIPADA TUAN SPEAKER**..... 1

**2.0 PERTANYAAN-PERTANYAAN BAGI JAWAPAN-JAWAPAN LISAN**

| | | |
|---|---|---|
| (229) | Tindakan Kerajaan kepada Pemilik-pemilik Tanah…… | 1 |
| (230) | Tebedu Industrial Zone…… | 2 |
| (231) | Devolution of Medicine and Health Matters…….. | 3 |
| (232) | Projek Penyambungan Rural Electricity Scheme (RES)……. | 5 |
| (233) | Transformasi Jabatan Kerja Raya Sarawak…… | 6 |
| (234) | Running Tracks at Kompleks Sukan Bintangor…… | 7 |
| (235) | Projek Pembinaan Klinik Pergigian Daerah Daro……... | 9 |
| (236) | Sustainable Tourism Practices……... | 10 |
| (237) | Agriculture Community Outreach Programme (AgriCOP)…….. | 12 |
| (238) & (297) | Temporary Document Without Citizenship (DSITKS)…… | 13 |

**3.0 SAMBUNGAN PERBAHASAN USUL PENGHARGAAN ATAS UCAPAN TUAN YANG TERUTAMA YANG DI-PERTUA NEGERI SARAWAK**

| | | |
|---|---|---|
| (1) | YB Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor – (DUN N.28 Lingga)……. | 16 |
| (2) | YB Encik Billy anak Sujang – (DUN N.1 Opar)…….. | 19 |
| (3) | YB Encik Friday anak Belik – (DUN N.39 Krian)…… | 23 |
| (4) | YB Encik Azizul Annuar bin Pehin Sri Haji Adenan – (DUN N.3 Tanjong Datu)…… | 28 |
| (5) | YB Encik Nicholas Kudi anak Jantai – (DUN N.64 Baleh)…… | 31 |
| (6) | YB Dato Ibrahim bin Baki – (DUN N.8 Satok)…….. | 34 |
| (7) | YB Encik Wilson Nyabong anak Ijang – (DUN N.61 Pelagus)…… | 38 |
| (8) | YB Encik Mohd Chee bin Kadir – (DUN N.40 Kabong)……. | 41 |
| (9) | YB Encik Johnichal Rayong anak Ngipa – (DUN N.31 Engkilili)…… | 44 |
| (10) | YB Encik See Chee How – (DUN N.11 Batu Lintang)……... | 49 |
| (11) | YB Encik Mong anak Dagang – (DUN N.31 Bukit Begunan)……... | 51 |
| (12) | YB Tuan Haji Razaili bin Haji Gapor – (DUN N.29 Beting Maro)…… | 54 |
| (13) | YB Encik Paulus Palu anak Gumbang – (DUN N.80 Batu Danau)……. | 57 |

**4.0 PENANGGUHAN MESYUARAT**..... 61

**SARAWAK**
**DEWAN UNDANGAN NEGERI SARAWAK KESEMBILAN BELAS**

*Penyata Rasmi*

---

**MESYUARAT PERTAMA BAGI PENGGAL KEDUA**

---

*Jumaat, 19 Mei 2023*

*Dewan bermesyuarat di Petra Jaya, Kuching pada pukul 9.05 pagi*

**HADIR**

| Bil. | Nama | Konstituensi |
|---|---|---|
| 1. | Yang Berhormat Tan Sri Datuk Amar Haji Mohamad Asfia bin Awang Nasar<br>P.S.M., D.A., P.N.B.S., D.S.A.P., D.I.M.P., P.B.K., P.C.E. (Emas)<br>*Speaker Dewan Undangan Negeri Sarawak* | |
| 2. | Yang Berhormat Dato Haji Idris bin Haji Buang<br>P.S.B.S., D.I.M.P., A.M.N., P.B.S., A.B.S., P.C.D., P.J.P.N., P.T.E.<br>*Timbalan Speaker Dewan Undangan Negeri Sarawak* | *N.16 Muara Tuang* |
| 3. | Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr.) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg<br>D.P., P.M.N., D.A., P.N.B.S., J.B.S., P.C.E.<br>*Premier Sarawak*<br>*Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru*<br>*Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar*<br>*Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar* | *N.26 Gedong* |
| 4. | Yang Berhormat Datuk Amar Haji Awang Tengah bin Ali Hasan<br>D.A., P.N.B.S., P.G.B.K., A.M.N.<br>*Timbalan Premier Sarawak*<br>*Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar Kedua*<br>*Menteri Perdagangan Antarabangsa, Industri dan Pelaburan* | *N.82 Bukit Sari* |
| 5. | Yang Berhormat Dato Sri Prof. Dr. Sim Kui Hian<br>P.N.B.S., P.J.N., P.B.E.<br>*Timbalan Premier Sarawak*<br>*Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan* | *N.14 Batu Kawah* |
| 6. | Yang Berhormat Dato Sri Hajah Fatimah Abdullah<br>P.N.B.S., P.G.B.K., P.C.E.<br>*Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti* | *N.56 Dalat* |
| 7. | Yang Berhormat Dato Sri Dr. Stephen Rundi anak Utom<br>P.N.B.S., P.J.N., A.B.S., P.B.E., P.C.E.<br>*Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah* | *N.69 Kemena* |
| 8. | Yang Berhormat Dato Sri Haji Abdul Karim Rahman Hamzah<br>P.N.B.S., P.G.B.K., P.B.S., P.B.E.<br>*Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan*<br>*Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan* | *N.15 Asajaya* |

| | | |
|---|---|---|
| 9. | Yang Berhormat Dato Sri Lee Kim Shin<br>P.N.B.S., P.J.N., K.M.N., P.B.S., P.P.B., B.B.S., P.B.E.<br>*Menteri Pengangkutan* | *N.75 Senadin* |
| 10. | Yang Berhormat Datuk John Sikie anak Tayai<br>P.J.N., P.B.S., P.B.E.<br>*Menteri di Jabatan Premier* | *N.60 Kakus* |
| 11. | Yang Berhormat Datuk Haji Julaihi bin Haji Narawi<br>P.G.B.K., P.B.S., K.M.N., P.P.D., P.B.E.<br>*Menteri Utiliti dan Telekomunikasi* | *N.27 Sebuyau* |
| 12. | Yang Berhormat Datuk Gerawat Gala<br>P.G.B.K., P.S.B.S., P.B.K.<br>*Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Buruh, Imigresen dan Pemantauan Projek)* | *N.78 Mulu* |
| 13. | Yang Berhormat Datuk Francis Harden anak Hollis<br>P.G.B.K., P.B.S., A.B.S., P.B.E.<br>*Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat (Pembangunan Bakat)* | *N.32 Simanggang* |
| 14. | Yang Berhormat Datuk Dr. Jerip anak Susil<br>P.G.B.K., A.M.N., P.B.E.<br>*Timbalan Menteri Pengangkutan (Penerbangan dan Jalan Raya)* | *N.19 Mambong* |
| 15. | Yang Berhormat Datuk Liwan Lagang<br>P.J.N., P.P.N., K.M.N., J.B.S., P.B.E.<br>*Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi (Telekomunikasi)* | *N.65 Belaga* |
| 16. | Yang Berhormat Datuk Hajah Rosey binti Haji Yunus<br>P.G.B.K., J.B.K., P.P.B., P.P.S., P.T.E., P.B.E.<br>*Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (Pembangunan Wanita dan Kanak-Kanak)* | *N.71 Bekenu* |
| 17. | Yang Berhormat Datuk Haji Len Talif Salleh<br>P.G.B.K., D.J.B.S., P.B.K., P.P.B.<br>*Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar* | *N.41 Kuala Rajang* |
| 18. | Yang Berhormat Datuk Dr. Haji Abdul Rahman bin Haji Junaidi<br>P.G.B.K., J.B.S., A.B.S., P.B.E.<br>*Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi (Utiliti)* | *N.4 Pantai Damai* |
| 19. | Yang Berhormat Datuk Hajah Sharifah Hasidah binti Sayeed Aman Ghazali<br>P.G.B.K., P.T.E., J.B.S.<br>*Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan)* | *N.7 Samariang* |
| 20. | Yang Berhormat Datuk Dr. Malcolm Mussen anak Lamoh<br>P.G.B.K., P.B.S., P.T.E.<br>*Timbalan Menteri Perdagangan Antarabangsa, Industri dan Pelaburan* | *N.34 Batang Ai* |

| | | |
|---|---|---|
| 21. | Yang Berhormat Datuk Dr. Haji Abdul Rahman bin Haji Ismail<br>P.G.B.K., A.B.S., P.T.E.<br>*Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi & Pembangunan Wilayah (Industri Makanan)* | *N.79 Bukit Kota* |
| 22. | Yang Berhormat Datuk Dr. Haji Annuar bin Rapa'ee<br>P.G.B.K., J.B.S., P.T.E.<br>*Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat (Pengajian Tinggi dan Inovasi)* | *N.55 Nangka* |
| 23. | Yang Berhormat Datuk Dr. Penguang Manggil<br>P.G.B.K., D.J.B.S., K.M.N., P.P.C., P.P.B., P.P.S., P.T.E.<br>*Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kerajaan Tempatan)* | *N.76 Marudi* |
| 24. | Yang Berhormat Datuk Snowdan Lawan<br>P.G.B.K., A.M.N., P.T.E.<br>*Timbalan Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (Industri Kreatif dan Seni Persembahan)* | *N.30 Balai Ringin* |
| 25. | Yang Berhormat Datuk Abdullah bin Haji Saidol<br>P.G.B.K., J.B.K., K.M.N., P.T.E.<br>*Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Hal Ehwal Korporat dan Unit Komunikasi Awam Sarawak)* | *N.42 Semop* |
| 26. | Yang Berhormat Datuk Sebastian Ting Chiew Yew<br>P.J.N., D.I.M.P., A.B.S.<br>*Timbalan Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (Pelancongan)* | *N.73 Piasau* |
| 27. | Yang Berhormat Ir. Aidel bin Lariwoo<br>P.B.S., P.T.E.<br>*Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Infrastruktur)* | *N.24 Sadong Jaya* |
| 28. | Yang Berhormat Dr. Ripin bin Lamat<br>J.B.K., K.M.N., P.T.E.<br>*Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan (Pembangunan Usahawan)* | *N.72 Lambir* |
| 29. | Yang Berhormat Dr. Haji Hazland bin Abang Hipni<br>K.M.N., J.B.S., P.T.E.<br>*Timbalan Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar* | *N.5 Demak Laut* |
| 30. | Yang Berhormat Encik Maclaine Ben @ Martin Ben<br>J.B.S., P.T.E.<br>*Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi & Pembangunan Wilayah (Komoditi & Pembangunan Wilayah)* | *N.22 Kedup* |
| 31. | Yang Berhormat Encik Ricky @ Mohammad Razi bin Sitam<br>J.B.S., P.T.E.<br>*Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (Kesejahteraan Komuniti)* | *N.35 Saribas* |
| 32. | Yang Berhormat Dato Henry Harry anak Jinep<br>P.S.B.S., A.B.S.<br>*Timbalan Menteri Pengangkutan (Sungai dan Laut)* | *N.2 Tasik Biru* |

| | | |
|---|---|---|
| 33. | Yang Berhormat Dato' Murshid DiRaja Dr. Juanda bin Jaya<br>P.G.B.K., DATO' MURSHID DIRAJA, S.S.P.<br>*Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Integriti dan Ombudsman)* | *N.44 Jemoreng* |
| 34. | Yang Berhormat Dato Gerald Rentap Jabu<br>P.S.B.S., A.B.S., P.P.N., J.B.K.<br>*Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan (Pembangunan Belia dan Sukan)* | *N.36 Layar* |
| 35. | Yang Berhormat Dato Majang anak Renggi<br>P.S.B.S., P.B.K., A.B.S.<br>*Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Pelabuhan)* | *N.70 Samalaju* |
| 36. | Yang Berhormat Encik Jefferson Jamit anak Unyat<br>B.B.S., P.B.S., K.M.N., J.B.S.<br>*Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang dan Adat Bumiputera)* | *N.63 Bukit Goram* |
| 37. | Yang Berhormat Encik Michael Tiang Ming Tee<br>P.B.S.<br>*Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kesihatan Awam dan Perumahan)* | *N.54 Pelawan* |
| 38. | Yang Berhormat Dato Ibrahim bin Baki<br>A.B.S., J.B.S., P.S.B.S. | *N.8 Satok* |
| 39. | Yang Berhormat Dato' Sri Huang Tiong Sii<br>D.I.M.P., S.S.A.P. | *N.45 Repok* |
| 40. | Yang Berhormat Tan Sri William Mawan anak Ikom<br>P.S.M., P.N.B.S., P.G.B.K., A.M.N., P.B.S., P.P.D. (Emas) | *N.47 Pakan* |
| 41. | Yang Berhormat Datuk Haji Talib bin Zulpilip<br>P.G.B.K., P.B.K., P.P.B., P.P.D., P.P.S., P.B.E. | *N.67 Jepak* |
| 42. | Yang Berhormat Datuk Mong anak Dagang<br>P.G.B.K., J.M.N., P.B.S., P.P.D., P.B.K., P.B.E. | *N.31 Bukit Begunan* |
| 43. | Yang Berhormat Encik Paulus Palu Gumbang<br>A.M.N., P.B.S., J.B.K., P.T.E. | *N.80 Batu Danau* |
| 44. | Yang Berhormat Encik Dennis Ngau<br>J.B.S., P.B.S., P.T.E., B.B.S. | *N.77 Telang Usan* |
| 45. | Yang Berhormat Tuan Haji Razaili bin Haji Gapor<br>P.T.E., P.B.S. | *N.29 Beting Maro* |
| 46. | Yang Berhormat Dato Sri Wong Soon Koh<br>P.N.B.S., P.G.B.K., A.B.S., P.C.E. | *N.53 Bawang Assan* |
| 47. | Yang Berhormat Encik Johnichal Rayong anak Ngipa<br>J.B.S., P.T.E. | *N.33 Engkilili* |
| 48. | Yang Berhormat Encik See Chee How | *N.11 Batu Lintang* |

| | | |
|---|---|---|
| 49. | Yang Berhormat Datuk Ding Kuong Hiing<br>P.J.N., A.B.S. | *N.46 Meradong* |
| 50. | Yang Berhormat Ir. Lo Khere Chiang<br>B.B.S., J.B.K. | *N.13 Batu Kitang* |
| 51. | Yang Berhormat Encik Wilson Nyabong anak Ijang<br>A.M.N., K.M.N., J.B.S. | *N.61 Pelagus* |
| 52. | Yang Berhormat Encik Miro anak Simuh | *N.18 Serembu* |
| 53. | Yang Berhormat Encik John anak Ilus<br>P.B.S, A.P.S. | *N.23 Bukit Semuja* |
| 54. | Yang Berhormat Encik Fazzrudin bin Haji Abdul Rahman<br>P.B.S. | *N.6 Tupong* |
| 55. | Yang Berhormat Encik Awla bin Dris<br>A.B.S. | *N.25 Simunjan* |
| 56. | Yang Berhormat Ir. Christopher Gira @ Gira anak Sambang<br>P.B.K. | *N.59 Tamin* |
| 57. | Yang Berhormat Encik Rolland Duat anak Jubin | *N.48 Meluan* |
| 58. | Yang Berhormat Encik Abdul Yakub bin Haji Arbi<br>B.B.S., A.B.S., K.M.N., J.B.K. | *N.58 Balingian* |
| 59. | Yang Berhormat Puan Violet Yong Wui Wui | *N.10 Pending* |
| 60. | Yang Berhormat Encik Baru Bian | *N.81 Ba'Kelalan* |
| 61. | Yang Berhormat Encik Safiee bin Haji Ahmad<br>J.B.K., P.P.B. | *N.43 Daro* |
| 62. | Yang Berhormat Encik Kennedy Chukpai Ugon<br>P.P.N., A.B.S. | *N.66 Murum* |
| 63. | Yang Berhormat Encik Allan Siden Gramong<br>A.B.S. | *N.50 Machan* |
| 64. | Yang Berhormat Encik Mohd Chee bin Kadir<br>A.B.S., P.B.S., P.J.P.N., J.B.S. | *N.40 Kabong* |
| 65. | Yang Berhormat Datuk Hamzah bin Brahim<br>A.M.N., P.M.W. | *N.17 Stakan* |
| 66. | Yang Berhormat Encik Adam Yii Siew Sang<br>A.B.S. | *N.74 Pujut* |
| 67. | Yang Berhormat Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor | *N.28 Lingga* |
| 68. | Yang Berhormat Dr. Simon Sinang @ Sinang anak Bada<br>A.B.S., P.B.S., K.M.N. | *N.21 Tebedu* |
| 69. | Yang Berhormat Encik Billy anak Sujang<br>P.P.B. | *N.1 Opar* |

| | | |
|---|---|---|
| 70. | Yang Berhormat Encik Azizul Annuar bin Pehin Sri Haji Adenan | *N.3 Tanjong Datu* |
| 71. | Yang Berhormat Encik Yap Yau Sin<br>K.M.N. | *N.12 Kota Sentosa* |
| 72. | Yang Berhormat Tuan Haji Mohamad bin Duri<br>P.B.K., A.B.S. | *N.38 Kalaka* |
| 73. | Yang Berhormat Encik Friday anak Belik<br>A.B.K., P.P.S., P.P.B., P.B.K., P.P.C. | *N.39 Krian* |
| 74. | Yang Berhormat Encik Anyi anak Jana | *N.49 Ngemah* |
| 75. | Yang Berhormat Encik Chieng Jin Ek | *N.51 Bukit Assek* |
| 76. | Yang Berhormat Encik Royston bin Valentine<br>A.B.S. | *N.57 Tellian* |
| 77. | Yang Berhormat Encik Lidam anak Assan | *N.62 Katibas* |
| 78. | Yang Berhormat Encik Nicholas Kudi anak Jantai | *N.64 Baleh* |
| 79. | Yang Berhormat Encik Johnny Pang Leong Ming | *N.68 Tanjong Batu* |

**TIDAK HADIR**

*(Kebenaran di bawah Peraturan Mesyuarat 81)*

| **Bil.** | **Nama** | **Konstituensi** |
|---|---|---|
| 1. | Yang Berhormat Datuk Amar Douglas Uggah Embas<br>D.A., P.N.B.S., P.G.B.K., P.C.E.<br>*Timbalan Premier Sarawak*<br>*Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru Kedua*<br>*Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan* | *N.37 Bukit Saban* |
| 2. | Yang Berhormat Datuk Roland Sagah Wee Inn<br>P.G.B.K., J.B.K., P.B.S., P.B.E.<br>*Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat* | *N.20 Tarat* |
| 3. | Yang Berhormat Dato Sri Tiong King Sing<br>P.J.N., P.N.B.S., D.P.M.K., D.P.M.K., S.S.S.A., D.S.S.A., J.P. | *N.52 Dudong* |
| 4. | Yang Berhormat Encik Chong Chieng Jen | *N.9 Padungan* |

**TURUT HADIR**

1. Encik Pele Peter Tinggom
   *Setiausaha Dewan Undangan Negeri Sarawak*
2. Encik Abang Mohammad Adib bin Abang Sallehhadin
   *Pemangku Timbalan Setiausaha Dewan Undangan Negeri Sarawak*
3. Inspektor Ahmad Khairul Aiman bin Hassan
   *Bentara Mesyuarat*
4. Inspektor Rustam bin Morat
   *Bentara Mesyuarat*
5. Encik Abang Nasiruddin bin Abang Mohd Khalid
   *Bentara Mesyuarat*

6. Encik Hadyan bin Abd Rahman
   *Bentara Mesyuarat*
7. Encik Lydwilkyn Andar anak Umbau
   *Bentara Mesyuarat*
8. Encik Mohd Saiful bin Ahmad Zaidi
   *Bentara Mesyuarat*

**PETUGAS PERSIDANGAN**

**PEGAWAI UNDANG-UNDANG**

| | | |
|---|---|---|
| 1. | Cik Nasya Ameera bt Mazlan | *Jabatan Peguam Besar Negeri Sarawak* |
| 2. | Encik Muhd. Syafiq bin Sapri | *Jabatan Peguam Besar Negeri Sarawak* |

**PEMBACA PRUF**

| | | |
|---|---|---|
| 1. | Puan Dayang Norazan Kartini binti Dato Pengiran Haji Zain | *Dewan Bahasa dan Pustaka Negeri Sarawak* |
| 2. | Puan Coretta Herliana Kura | *Dewan Bahasa dan Pustaka Negeri Sarawak* |

**JURUTRENGKAS**

| | | |
|---|---|---|
| 1. | Puan Sharlina binti Mushar | *Pejabat Setiausaha Kewangan Negeri* |
| 2. | Puan Malin anak Arit | *Pejabat Setiausaha Kewangan Negeri* |
| 3. | Puan Khadijah Khaider | *Jabatan Perbendaharaan Negeri Sarawak* |
| 4. | Puan Olivia Batan | *Jabatan Audit Negara Negeri Sarawak* |
| 5. | Puan Bernadette Willon | *Jabatan Kastam Diraja Malaysia* |
| 6. | Puan Katerin Jemali @ Maria Jamali | *Dewan Bandaraya Kuching Utara* |
| 7. | Puan Doris anak Francis Harris | *Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS)* |
| 8. | Puan Meri Sabas | *Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS)* |
| 9. | Puan Winnie Anak Vincent | *Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS)* |
| 10. | Puan Mariana binti Brahim | *Perbadanan Pembangunan Perumahan* |
| 11. | Puan Ratna Airnwati binti Haji Md. Junaidi | *Perbadanan Pembangunan Perumahan* |
| 12. | Puan Sabtuyah binti Adeng | *Perbadanan Pembangunan Perumahan* |
| 13. | Puan Zuriawati binti Mohd Laili | *Pustaka Negeri Sarawak* |
| 14. | Encik Azhwan bin Bujang | *Regional Corridor Development Authority* |
| 15. | Encik Mohd Alfadjer bin Tuah | *Kementerian Pengangkutan Sarawak* |
| 16. | Puan Derna anak Johin | *Unit Pemantauan Pelaksanaan Sarawak, Jabatan Premier Sarawak* |
| 17. | Puan Azah Mohamad Jally | *Kementerian Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan Sarawak* |
| 18. | Puan Rosline anak Dominic Maon | *Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak* |
| 19. | Puan Nur Izzatul Fatihah Abdullah | *Kementerian Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan Sarawak* |
| 20. | Puan Dayang Duraiza binti Haji Awang Jangka | *Lembaga Sumber Asli & Alam Sekitar Sarawak* |
| 21. | Puan Emely anak Edmund Beatie | *Kementerian Pertahanan Malaysia Cawangan Sarawak* |
| 22. | Puan Dorina Asort | *Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak* |
| 23. | Puan Florence Jalong | *Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak* |
| 24. | Puan Leidiana binti Azahari | *Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak* |
| 25. | Puan Anieta Sylvester Pungga | *Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sarawak* |

| | | |
|---|---|---|
| 26. | Puan Juliana Lugom | *Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sarawak* |
| 27. | Puan Rosemary Langub | *Perbadanan Kemajuan Perusahaan Kayu Sarawak* |
| 28. | Puan Nurhaida binti Amin | *Jabatan Penyiaran Kawasan Sarawak, Jabatan Penyiaran Negeri Sarawak* |
| 29. | Puan Dzuridah binti Haji Sariee | *Pejabat Timbalan Setiausaha Kerajaan Negeri (Perancangan Ekonomi dan Pembangunan), Jabatan Premier Sarawak* |
| 30. | Puan Valarie Jane anak Aitman | *Pejabat Pembangunan Persekutuan Negeri Sarawak, Unit Penyelarasan Pelaksanaan, Jabatan Perdana Menteri* |
| 31. | Puan Margaret anak Francis Bohui | *Lembaga Penyatuan dan Pemulihan Tanah Sarawak* |

**RAKAMAN PROSIDING**

| | | |
|---|---|---|
| 1. | Puan Nordiana binti Rabaee | *Jabatan Penyiaran Sarawak* |
| 2. | Encik Mohd. Akhmal bin Marsid | *Jabatan Penyiaran Sarawak* |
| 3. | Puan Siti Nazilafatullaini bt Sukri | *Jabatan Penyiaran Sarawak* |
| 4. | Encik Awang Azieyatul bin Awang Abas | *Jabatan Penyiaran Sarawak* |

**JURUCETAK**

| | | |
|---|---|---|
| 1. | Encik Awang Faidzul bin Awang Aboone | *Percetakan Nasional Malaysia Berhad* |
| 2. | Encik Vincent Vyner ak Tubom | *Percetakan Nasional Malaysia Berhad* |

**JURUTEKNIK IT**

| | | |
|---|---|---|
| 1. | Encik Hibatullah Malek | *SAINS* |
| 2. | Cik Zuraidah binti Zaidi | *SAINS* |
| 3. | Encik Mohamad Fadzly bin Arfan | *SAINS* |
| 4. | Encik Abdul Rahman bin Belimi | *SAINS* |

***MESSENGER***

| | | |
|---|---|---|
| 1. | Encik Moksen bin Sion | *Jabatan Agama Islam Sarawak* |
| 2. | Encik Abang Safry bin Abang Bohari | *Jabatan Agama Islam Sarawak* |
| 3. | Encik Ideris bin Lamit | *Jabatan Pertanian Sarawak* |
| 4. | Encik Lawrence Encharang | *Jabatan Pertanian Sarawak* |
| 5. | Encik Helmy bin Abdul Rahman | *Jabatan Pertanian Sarawak* |
| 6. | Encik Shah Riwandy Sia bin Ridzuan | *Jabatan Pertanian Sarawak* |
| 7. | Encik Mohammad Zaidi Bin Rambli | *Jabatan Pertanian Sarawak* |
| 8. | Encik Mohamed Nazeerudin bin Gulam Mohamed | *Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak* |

**ANGGOTA STAF DEWAN UNDANGAN NEGERI SARAWAK**

1. Cik Noria binti Suut
2. Puan Nur Azira binti Abdul Kadir
3. Puan Rabiah binti Abdul Kadir
4. Puan Aisha Parveen binti Badron
5. Encik Abdul Rahman bin Suaidi
6. Puan Siti Norhiza binti Mohammad Yusri
7. Puan Hanisah Abdullah
8. Cik Siti Halimah binti Mohamad Nawawi
9. Puan Hasfarini binti Hassim
10. Cik Nurhaffizah Abdullah
11. Cik Natasha Nadia binti Mohd. Saidi
12. Puan Angela Lisa anak Mathew Linol
13. Encik Felix Aaron anak Michael
14. Cik Calista Abbie anak Sapa @ Patrick Sapa

15. Puan Norziana binti Haji Ahmad
16. Encik Mohd Hasfia bin Abdullah
17. Puan Nur Eliana Abdullah
18. Puan Nazmah binti Darham
19. Puan Tracy Lyana anak Bana
20. Encik Mohd Zulkhairy bin Mohammad Hejemi
21. Puan Dayang Nazira binti Abang Martaza
22. Puan Jasmine Sinja anak Robinson
23. Puan Dayang Noorazilla binti Jasni
24. Cik Parcelia Renyelia anak Pamg
25. Cik Nur Zafirah binti Affendy Michael
26. Puan Deidre anak Wilson
27. Encik Muhammad Elliyas bin Matali
28. Encik Razali bin Awi
29. Puan Nora binti Atem
30. Encik Zahari bin Bolhi
31. Encik Lukas Jammany anak Kated
32. Encik Hazrin Syah bin Hamzah
33. Encik Ruzaimy bin Muhammad
34. Encik Salman bin Jaya
35. Encik Alwie bin Haji Ali
36. Encik Romzi bin Bujang
37. Encik Musa bin Julai
38. Cik Hawa binti Morsad
39. Puan Suraya binti Hamden
40. Puan Noraisah binti Ahmad
41. Cik Siti Zalilah binti Samsawi

**PELAJAR PRAKTIKAL**

1. Cik Sharina binti Sopian

*(Mesyuarat dimulakan pada pukul 9.05 pagi)*

*[Tuan Speaker mempengerusikan Mesyuarat]*

**DOA**

**PEMASYHURAN DARIPADA TUAN SPEAKER**

**Tuan Speaker:** Bismillahirrahmannirrahim. Assalamualaikum Warahmattulahi Wabarakatuh. Selamat pagi dan Salam sejahtera. Ahli-ahli Yang Berhormat, I have granted leave of absence under Standing Order 81, to the Yang Berhormat Datuk Amar Douglas Uggah Embas, Deputy Premier, Second Minister for Finance and New Economy, Minister for Infrastructure and Port Development and Honourable Member for N.37 Bukit Saban, for today's sitting; Yang Berhormat Dato Sri Tiong King Sing, Honourable Member for N.52 Dudong, from yesterday's and today's sitting and Yang Berhormat Encik Chong Chieng Jen, Honourable Member for N.9 Padungan for today's sitting.

**PERTANYAAN-PERTANYAAN BAGI JAWAPAN-JAWAPAN LISAN**

**Tuan Speaker:** Yang Berhormat Datuk Hamzah bin Haji Brahim, Stakan.

**YB Datuk Hamzah bin Haji Brahim:** Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no. 229.

*Tindakan Kerajaan kepada Pemilik-pemilik Tanah*

**(229) YB Datuk Hamzah bin Haji Brahim** bertanya kepada Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar: Apakah tindakan pihak Kerajaan kepada pemilik-pemilik tanah khususnya syarikat besar yang telah dianugerahkan pemilik tanah buat sekian lama namun tidak diusahakan sekali gus merencatkan perancangan di kawasan tersebut?

**Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar (YB Datuk Haji Len Talif Salleh):** Terima kasih, Tuan Speaker dan terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Stakan.

*Awal pagi sudah berpantun;*
*Untuk menjawab soalan Yang Berhormat Stakan;*
*Akan ku jawab secara bersantun;*
*Termasuk juga soalan tambahan.*

Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Stakan, di dalam syarat-syarat khas surat hak milik tanah telah ditetapkan tempoh penggunaan yang perlu dipatuhi, tertakluk kepada kegunaan dan kelulusan tanah yang bermilik. Sekiranya pemilik tanah gagal untuk memenuhi syarat-syarat pembangunan yang ditetapkan, tindakan pelucutan hak iaitu *re-entry* ke atas tanah tersebut boleh diambil selaras dengan Seksyen 33 Kanun Tanah Sarawak. Terima kasih.

**YB Datuk Hamzah bin Haji Brahim:** *(Soalan tambahan)* Terima kasih, Yang Berhormat Timbalan Menteri. Tuan Speaker, saya ada dua soalan tambahan.

(a) Berapakah peratusan kadar premium yang dikenakan ke atas pemberi milikan tanah Kerajaan bagi kegunaan komersil, industri dan kediaman?

(b) Apakah perancangan pihak Kerajaan ke atas tanah yang telah ditarik balik di bawah Seksyen 33 Kanun Tanah Sarawak dan berikan contoh apakah tindakan yang telah dibuat oleh Kerajaan untuk Seksyen 33 Kanun Tanah Sarawak?

**Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar (YB Datuk Len Talif Salleh):** Terima kasih sekali lagi, Tuan Speaker. Terima kasih atas soalan tambahan daripada Ahli Yang Berhormat bagi Stakan. Untuk menjawab soalan:

(a) Peratusan kadar premium yang dikenakan ke atas pemilikan tanah Kerajaan bagi kegunaan komersil, industri dan perumahan adalah tertakluk pada lokasi tanah. Bagi tanah yang terletak di bandar utama seperti Kuching, Batu Kitang, Padawan, Samarahan, Serian, Sibu, Miri dan Bintulu, premium yang dikenakan adalah 100% daripada nilai pasaran.

Manakala, bagi pemilikan tanah Kerajaan di bandar-bandar lain, peratusan kadar premium yang dikenakan bagi kegunaan komersil dan industri adalah seperti berikut:

(i) Tanah bandar dan tanah pinggir bandar ialah 51% daripada nilai pasaran dan tanah desa ialah 25% daripada nilai pasaran;

(ii) Peratusan kadar premium yang dikenakan bagi kegunaan perumahan *(dwelling house)* pula adalah seperti berikut:

- Tanah bandar ialah 40% daripada nilai pasaran;
- Tanah pinggir bandar ialah 30% daripada nilai pasaran; *dan*
- Tanah desa ialah 25% daripada nilai pasaran.

(b) Untuk menjawab soalan kedua, mana-mana tanah yang ditarik balik menurut Seksyen 33 Kanun Tanah Sarawak, akan dikembalikan menjadi tanah Kerajaan berdaftar. Oleh yang demikian, mana-mana pihak yang berminat untuk memohon tanah tersebut bagi pembangunan, bolehlah memohon untuk tujuan pemberimilikan. Walau bagaimanapun, pertimbangan untuk memberi milik adalah tertakluk pada rancangan Kerajaan ke atas tanah tersebut serta pemohon memenuhi syarat-syarat kriteria pemilikan yang ditetapkan. Contoh:

(i) Lot 15, Blok 11, Pangkalan Ampat Land District yang berkeluasan 2071 hektar, Borneo Height Sdn. Bhd. Re-enter on 10 May 2021. Right order of provisor of plan no L9548/2021;

(ii) Lot 276, Blok 48, Kuching Town Land District yang berkeluasan 1516 *square metre* yang diberik hak milik kepada Jade Hotel Sdn. Bhd. Re-enter by provisor land 3244/2006 dated 13 February 2006. Now, developed as Astana Wing, Riverside Majestic Hotel.

Terima kasih.

**Tuan Speaker:** Yang Berhormat Dr. Simon Sinang @ Sinang anak Bada, Tebedu.

**YB Dr. Simon Sinang @ Sinang anak Bada:** Tuan Speaker, good morning.

*Datang Dewan penuh eksen,*
*230 is my question.*

Thank you.

*Tebedu Industrial Zone*

**(230) YB Dr. Simon Sinang @ Sinang anak Bada** to asked the Minister for International Trade, Industry and Investment: Tebedu Industrial Zone can be a game changer for N.21 Tebedu in particular and Sarawak in general due to its close proximity to Indonesia and NUSANTARA, the new capital of Indonesia. What are the steps taken by State to attract investors to open up factories at the Tebedu Industrial Area?

**Timbalan Menteri Perdagangan Antarabangsa, Industri dan Pelaburan (YB Datuk Dr. Malcolm Mussen anak Lamoh):** Thank you, Tuan Speaker. Yang Berhormat bagi Tebedu, having heard your debate on the subject matter you raised yesterday, I feel compelled to share this beautiful quote from

John Ruskin, "*Dreams lofty dreams, and as you dream, you shall become. The vision is the promise what you shall at last unveil*".

You can employ the power of autogenic conditioning and three-dimensional technique profounder by a German scientist turn psychiatrist so that you can stay positive in your thinking and your asking for project *ya*. The three-essential element of autogenic conditioning in your thought clearance process are one, to mobilise it, putting ideas into words. Second, to visualize it. Creating images in your mind. Third, emotionalize it. Feeling the believe expectation in your heart. By engaging in your mind, body and spirit in positive thinking that will amplify your determination, commitment, and perseverance to enable you to actualize it. Turning your dreams into reality. A bit philosophical, nonetheless.

For the information of the Ahli Yang Berhormat bagi Tebedu, both the Government of Malaysia and Indonesia have agreed to have a Joint Venture Development Programme in Tebedu Entikong area. Pursuant to this, the Federal Government has approved RM100 million to build the new Tebedu Immigration, Customs, Quarantine and Security Complex (ICQS). Currently, this project is at the design stage when the new CIQ is completed it would further enhance the border trade with great potential to be developed further. The Sarawak Government will pursue with the Federal Government to engage with the Indonesian Government to normalize the border trade between the two countries as well as to review the Border Crossing Agreement (BCA) 1967 and the Border Trade Agreement (BTA) 1990. 1970, sorry. The Tebedu Industrial Estate is strategically located at the region with great potential to attract both FDI and DDI where the Government will continue their efforts to create a more conducive environment and eco-system for manufacturing companies to operate their businesses more efficiently. At the moment, there is Inland Port at the industrial estate to provide the logistics for Immigration and Customs clearance services. Thank you.

**YB Dr. Simon Sinang @ Sinang anak Bada:** *(Supplementary Question)* Thank you, Deputy Minister. Tuan Speaker, I have two supplementary questions. The first one, what are the industries identified for Tebedu Industrial estate. And the second question is what are the updates on the normalization of trade at Tebedu Entikong? Thank you.

**Timbalan Menteri Perdagangan Antarabangsa, Industri dan Pelaburan (YB Datuk Dr. Malcolm Mussen anak Lamoh):** Thank you. Terima kasih, Tuan Speaker. Thank you, Honourable Member for Tebedu. For supplementary question number one, the Serian Masterplan Study 2020-2030 has identified Tebedu Industrial Estate as manufacturing hub for Serian Division. Tebedu Industrial Estate will leverage on the last plantation of laboratories in the neighbouring region and downstream labour processing activities. The study emphasized that the Tebedu Industrial Estate would be developed to process both latex based product and rubber wood for furniture manufacturing. Currently, a wood furniture project has been approved to be sited there.

For second supplementary, there will be a continuous engagement between the Ministry of Investment Trade and Industry Malaysia and the Indonesian Ministry of Trade which has been very persistent in discussing the normalization of trade between Tebedu and Entikong. Another round of meetings between the ministers of both countries is scheduled to take place in May 2023. And MITI will seek the Indonesians for clarification and subject matter as Entikong has already been gazetted as an international drive port. With the anticipation of both border crossing agreement and the border trade agreement could be sign this year, it is hope that this will spur more positive economic impact for both parties and attract more investors to set up the manufacturing project at Tebedu Industrial estate. Thank you.

**Tuan Speaker:** Yang Berhormat Encik See Chee How, Batu Lintang.

*Devolution of Medicine and Health's Matters*

**(231) YB Encik See Chee How** to ask the Premier of Sarawak: Whether the State will make a reference to the Ministry of Health, before their presentation of a proposed White Paper, to

Parliament, to seek to include proposals to discuss the devolution of medicine and health's matters to Sarawak.

**Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan (YB Datuk Hajah Sharifah Hasidah binti Sayeed Aman Ghazali):** Thank you, Tuan Speaker, and thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Batu Lintang.

For the information of the Ahli Yang Berhormat bagi Batu Lintang, the Sarawak Government has already made references and recommendation to the Ministry of Health, Malaysia. We have done our part. The recommendations made by the Sarawak Government among others are; one, to improve the health status indicators in the State, to reduce the health care gaps in Sarawak in terms of coverage, accessibility, quality and safety, to enhance health and public utilities to the Rural Health Facilities, as well as to upgrade the health service delivery for the people of Sarawak. All these are to be carried out through empowerment to the Sarawak Government with the executive authority over health to enable the Sarawak Government to address the shortcomings of the healthcare system in Sarawak.

For the information of the Ahli Yang Berhormat bagi Batu Lintang, I had discussed and met with the Yang Berhormat Deputy Premier, our Minister Kesihatan Awam, Perumahan and Kesihatan Tempatan and we will come up with our own road map or timeline to ensure all our demands and recommendations are to be carried out in accordance with our plan. It is our hope that the references and recommendations made by the Sarawak Government will be taken into consideration by the Federal Government in order to enhance and upgrade the health services in the Sarawak for the benefit and wellbeing of the people of Sarawak. I want to inform here also that this matter has also been brought up and made known again to our Yang Amat Berhormat Deputy Prime Minister for their further deliberation and further action. Thank you.

**YB Encik See Chee How:** *(Supplementary Question)* Thank you, Tuan Speaker, thank you Honourable Deputy Minister. I have two supplementary questions.

(a) What are, what is or are the provisions in the Federal Constitution that allow such evolution of executive authority or empowerment to Sarawak;

(b) What are the alternative solutions in the event this executive authority empowerment is not agreed upon by the Federal Government?

Thank you.

**Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan (YB Datuk Hajah Sharifah Hasidah binti Sayeed Aman Ghazali):** Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Batu Lintang. To answer that question, the Federal Constitution do allow for delegation the executive authority or empowerment to the State. It is allowed by the Constitution. This is provided for in Article 80 (4) of the Federal Constitution. Article 80 (4), the Federal Constitution state as follows, "*Federal law may provide that the executive authority of a State shall extend to the administration of any specified provisions of federal law and may for that purpose confer powers and impose duties on any authority of the State*". Therefore, this shows that the executive authority requested by the State Government can be given or may be conferred through the above mentioned provision, to enable our State Government to carry out the federal functions over health matters.

As for your second question, well if the Federal Government does not agree to this executive authority empowerment, then alternatively administrative arrangement particularly over the setting up of facilities, maintenance, human resources matter and equipment of hospital, clinics, etc. can be implemented or undertaken by the Sarawak Government with the provision of necessary fund as provided under Article 80(5) of the Federal Constitution. This could be agreed upon between the Federal and State Government through talks and further negotiation. Thank you.

**Tuan Speaker:** Yang Berhormat Encik Nicholas Kudi anak Jantai, Baleh.

*Projek Penyambungan Rural Electricity Scheme (RES)*

**(232) YB Encik Nicholas Kudi anak Jantai** bertanya kepada Menteri Utiliti dan Telekomunikasi: Apakah status Projek Penyambungan *Rural Electricity Scheme (RES)* di Kawasan N.64 Baleh?

**Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah (Industri Makanan) (YB Datuk Dr. Haji Abdul Rahman bin Junaidi):** Terima kasih, Tuan Speaker.

Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Baleh, pelbagai Projek Grid di bawah Skim *RES Last Miles* dan Projek *Off-Grid Sarawak Alternative Rural Electrification Schemes (SARES)* dan Projek *Hybrid* telah dilaksanakan di DUN Baleh sejak tahun 2016.

Setakat ini, dua projek di bawah Skim *RES Last Miles* sedang dalam pelaksanaan dan melibatkan 18 buah rumah panjang. Projek-projek ini dijangka siap pada suku pertama tahun 2024.

Manakala, dua projek lagi sedang dalam perancangan melibatkan empat buah rumah panjang yang akan dilaksanakan melalui *off-grid SARES* dan tiga buah rumah panjang yang akan dilaksanakan melalui Skim *RES Last Miles*. Projek-projek ini dijangka akan bermula pada suku ketiga tahun 2023. Terima kasih.

**YB Encik Nicholas Kudi anak Jantai:** *(Soalan Tambahan)* Terima kasih, Yang Berhormat Timbalan Menteri atas jawapan sebentar tadi. Saya ada dua soalan tambahan.

(a) Berapakah bilangan isi rumah dalam Skim *RES Last Miles* bagi DUN Baleh yang dalam pelaksanaan? Manakala soalan kedua

(b) Berapakah anggaran kos Projek Skim RES Last Miles yang sedang dalam perancangan?

Terima kasih.

**Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah (Industri Makanan) (YB Datuk Dr Haji Abdul Rahman bin Junaidi):** Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih kepada rakan Ahli Yang Berhormat bagi Baleh.

Untuk jawapan soalan yang pertama, bilangan isi rumah dalam Skim *RES Last Miles* bagi DUN Baleh yang dalam pelaksanaan berjumlah 436 isi rumah dengan pecahan-pecahan seperti berikut. Senarai rumah panjang bagi Projek *Last Miles* Fasa Dua bagi DUN Baleh berjumlah 252 adalah:

(a) Rumah Agang, Nanga Stekam;
(b) Rumah Wong, Pulau Won;
(c) Rumah Jimbun, Pulau Won;
(d) Rumah Bawang @ Rumah Sumbang, Selaut;
(e) Rumah Jimbun, Ulat Tapang;
(f) Rumah Lamau;
(g) Rumah Ungang, Nanga Serangil;
(h) Rumah Weng;
(i) Rumah Bangkong;
(j) Rumah Timothy @ Rumah Balai; dan
(k) Rumah Ason.

Manakala, untuk rumah-rumah panjang dalam Projek *Last Miles* Fasa Empat untuk DUN Baleh berjumlah 184 buah adalah seperti berikut:

(a) Rumah Ajut, Nanga Sembawang, Baleh;
(b) Rumah Payau atau Rumah Pangau, Nanga Kemalik;
(c) Rumah Biduk, Nanga Bunyau;
(d) Rumah John, Kenangan Ara;
(e) Rumah Sanga, Nanga Staba;
(f) Rumah Steward, Sambang, Nanga Sebetong; dan
(g) Rumah Gon, Nanga Srian, Bukit Dong.

Jumlahnya 184, maka dicampur kedua-dua projek ini keseluruhan isi rumah yang akan mendapat manfaat daripada projek ini adalah sebanyak 436 isi rumah.

Manakala, untuk menjawab soalan no.2 daripada Ahli Yang Berhormat bagi Baleh, kos projek Skim RES *Last Miles* yang sedang dalam rancangan yang dilaksanakan oleh Kerajaan Sarawak adalah sebanyak RM29 juta. Terima kasih.

**Tuan Speaker:** Yang Berhormat Encik Abdul Yakub bin Haji Arbi, Balingian.

**YB Encik Abdul Yakub bin Haji Arbi:** Terima kasih, Tuan Speaker. Izinkan saya untuk memberi dua rangkap pantun untuk soalan saya.

*Sadong Jaya banyak buaya*
*Soalan saya nombor 233*

*Transformasi Jabatan Kerja Raya Sarawak*

**(233) YB Encik Abdul Yakub bin Haji Arbi** bertanya kepada Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan Sarawak: Adakah perancangan Kementerian untuk mentransformasikan Jabatan Kerja Raya Sarawak agar perancangan/ peringkat reka bentuk (*Design Stage*) tidak mengambil masa yang terlalu lama, sampai bertahun-tahun dan peringkat pelaksanaan untuk menyiapkan projek dengan cepat?

**Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Pelabuhan) (YB Ir. Aidel bin Lariwoo):** Thank you for the *pantun* Ahli Yang Berhormat bagi Balingian but I do not have one to respond to that *pantun*.

For the information of the Ahli Yang Berhormat bagi Balingian, to accelerate the pre-contract and design stage process, JKR Sarawak has formed the *Cawangan Reka Bentuk Jalan dan Kejuruteraan Sivil* on 14th July 2022 with a prime objective to carry out the Front End Engineering (FEE) works.This FEE is known as a desktop study which is conducted based on the available engineering data and readily available sources using softwares such as Global Mappers, QGIS and Google Earth. It also involves field works to verify or collect the data within the vicinity of the site. This information will then be utilize to produce the draft Preliminary Engineering Design.

So, in general, Front End Engineering work is actually cut short all the design and pre-contract stage, especially in term of time frame or time taken to complete the design. Other benefits, of course are more accurate estimation of project cost and clear the funding for the scope of project. In addition, for the information of the Ahli Yang Berhormat bagi Balingian, in January of this year, January 2023, JKR Sarawak has re-structured and strengthen their organisation. The staffing and workforce at the Divisional level of JKR also increase or added with much more competent personnel by merging the Regional Unit and JKR Divisional into one. Thank you.

**YB Encik Abdul Yakub bin Haji Arbi:** (*Soalan Tambahan*) Terima kasih, Yang Berhormat Timbalan Menteri atas jawapan kepada soalan saya. Di sini saya ingin mengemukakan dua soalan tambahan:

(a) What is the scope of Front-End Engineering (FEE)?

(b) Whether the *Cawangan Rekabentuk Jalan dan Kejuruteraan Sivil JKR* carried out design on public infrastructure other than road and bridges?

Thank you.

**Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Pelabuhan) (YB Ir. Aidel bin Lariwoo):** Thank you, Tuan Speaker and thank you for the two supplementary questions.

To answer your question no. 1, the scope of FEE or the Front-End Engineering including extracting information from readily available resources, past projects with similar nature and data generated using software. Initial field works including but not limited to survey works using Unmanned Aerial Vehicle like drones, traffic census, historical flood, identification of site and surrounding condition and verification or mapping of existing public utilities.

To answer your supplementary question no. 2, as to whether *Cawangan Reka Bentuk Jalan dan Kejuruteraan Sivil JKR* carried out design on public infrastructure other than road and bridges, the answer is "*Yes*". They do design on these common public infrastructures. Thank you.

**Tuan Speaker:** Yang Berhormat Datuk Ding Kuong Hiing, Meradong.

*Running Tracks at Kompleks Sukan Bintangor*

**(234) YB Datuk Ding Kuong Hiing** to ask the Minister for Youth, Sports and Entrepreneur Development Sarawak: The appalling Running Tracks at Kompleks Sukan Bintangor has gone viral in the social media recently. What is the latest status of the proposed upgrading of the said sports complex?

**YB Datuk Ding Kuong Hiing:** Tuan Speaker, my question is no.234.

**Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan (Pembangunan Belia dan Sukan) (YB Dato Gerald Rentap Jabu):** Terima kasih, Tuan Speaker.

*Manuk mengkukok ka disabung*
*Bulu biring ari Marodong*
*Tanya YB minta tolong*
*MYSED sedia nyaga ngau nolong*

Tuan Speaker, for the information of the Honourable Member for Meradong, the Ministry has submitted as priority list the project of upgrading Sports Complex Bintangor during the Mid Term Review Budget Examination in March 2023 with the Economic Planning Unit (EPU) and State Financial Secretary (SFS) Office. The scope proposed under the upgrading works for Bintangor Sports Complex are as follows:

(a) Running track (resurfacing with synthetic track);
(b) Football field inclusive of subsoil drainage; and
(c) Repair works (for roofing, for grandstand, toilet, drain, fencing and other related works)

A total of RM5 million has been estimated for the repair and upgrading. I understand your frustration Ahli Yang Berhormat, because you have been asking this question so many times. Ever since I was a Backbencher, you have been asking this question also. But for the understanding of the House and also the Ahli Yang Berhormat, we have a lot of other things to consider:

(a) Compliance with the Malaysia Athletic Federation standards, not only just to upgrade if you to hold an event, but it also has to be according to the standards, if not any record or anything set will not be certified;

(b) We have a problem with contractors, there is not many specialized contractors in this field, so it takes a bit long process; and

(c) I think you have to also work and the rest of the other Ahli-ahli Yang Berhormat also, we have been feeling the pinch that the Ministry of Education has not been doing the *Majlis Sukan-Sukan untuk Sekolah-Sekolah Rendah dan Menengah.*

Not like last time I think sports day, was a big event for every other divisions and *daerah*. Of late, nothing has been going. I think maybe because of budget constraint and so on. And also for your information also, we have more than 74 facilities under the Ministry, *Kawal Selia Kementerian untuk kita pertimbangkan untuk memberi* priority *yang kita dapat ubah suai dengan lebih cepat dan sebagainya*. I feel the same feeling like the Ahli Yang Berhormat because in Betong, it took me five years also to upgrade my *stadium* in Betong.

Thank you.

**YB Datuk Ding Kuong Hiing:** *(Supplementary Question)* Thank you, Honourable Deputy Minister. Tuan Speaker, before I ask my supplementary questions, I would like to apologise to the Yang Berhormat Timbalan Menteri and the Ministry if I sound a bit rough over the years about this particular problem. But my ultimate aim is to help my constituent to have the best facilities that they can get. My supplementary questions are:

(a) Does the Ministry having any programmes to promote activities for the youths in Meradong? and

(b) Does the Sarawak Sports Council have any plans or future plans to try to find new talents in Meradong?

Thank you.

**Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan (Pembangunan Belia dan Sukan) (YB Dato Gerald Rentap Jabu):** Terima kasih, Tuan Speaker. I think number one, YB, you don't have to apologise, apology is not accepted. That is a job of the Ahli Yang Berhormat *dari GPS, kita menolong rakyat* then whatever it is, your problems in your *kawasan*, we have to understand. Thank you.

For the supplementary questions, in order to encourage the youths to be involved in the *Kementerian's* activities, the Ministry has planned to conduct a *Kursus Asas Kepimpinan dan Pengurusan Persatuan* at Meradong. My Ministry believes that Youth Associations are the best medium in forming good leaders to administer and manage an organization. This will inculcate the leadership value, confidence, volunteerism and develop future leaders. Among the objectives of the programmes are:

(a) To produce the youth leaders who are knowledgeable and skilled as one of the fundamental parts of leadership;

(b) Platform to participate and identify the respective leadership talent and strengths; and

(c) Giving awareness to participants about the importance of leadership value in one self-individual, religion, society, the state and country.

On another note Ahli Yang Berhormat, we also have the Sarikei Innovation Centre in Sarikei which is not far from Meradong which caters for courses, we give courses especially digital economy and this has been very a big success as many youths have participated and also, use the centre as part of the digital enhancement.

For your supplementary question number two, as an effort to find new talents, the Sarawak Sports Corporation and also the *Kementerian* has established several sports development centre in the Meradong area. Among the sport centres that have been established are as follows:

(a) Sukan Petanque, Pusat Elit Permulaan was open at the Bintangor Petanque Arena under the management of coach, Siti Fatimah Nehar; and

(b) Pusat Elit Cemerlang coached by Wan Derus Wan Ahmad.

The centre has successfully produced several athletes to higher level including in SUKMA. The athlete Sharifah Daniamialana binti Wan Ros/ Derus and a few others. For *sukan Bola Tampar*, Pusat Permulaan was open at SJK C Ming Tee under coach, Tang Chee Hong and SJK Meradong under coach, Lee Ching Tong. If you see, we are starting with the from primary school level to do this. Meanwhile, at SMK Meradong Pusat Elit Cemerlang is under coach, Hue Yee Hock. There are about 40 athletes under this sports development programme and I hope we can get some more because *Bola Tampar* has produced us a gold medal for *Bola Tampar Lelaki* in the last SUKMA. For *sukan* Taekwondo, 15 athletes are undergoing training and the coach is Kong Chee Sing at Pusat Elit Permulaan in Meradong Taekwondo Club and this year Taekwondo will be part of SUKMA. So, hopefully the Ahli Yang Berhormat from, *apa nama,* Tanjong Datu, please help us. The SAC is making plans to open more several Pusat Elit Permulaan (PEP) for sports such as:

(a) Sukan Bola Sepak
(b) Sukan Sepak Takraw
(c) Sukan Ping-pong, and
(d) Olahraga.

Thank you.

**Tuan Speaker:** Ahli-ahli Yang Berhormat, I wish to remind, under Standing Order 32 (5), please do not refer to another Member by name. You refer by the Constituency. Yang Amat Berhormat Premier and Member for Gedong. Yang Berhormat Deputy Premier, Member for Bukit Saban. And when you speak, please address the Chair. Do not address each other. Ahli Yang Berhormat Encik Safiee bin Haji Ahmad, Daro.

**YB Encik Safiee bin Haji Ahmad**: Terima kasih, Tuan Speaker, soalan saya no.235.

*Projek Pembinaan Klinik Pergigian Daerah Daro*

**(235) YB Encik Safiee bin Haji Ahmad** bertanya kepada Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan: Apakah progres semasa bagi Projek Pembinaan Klinik Pergigian Daerah Daro dan bilakah ianya dijangka siap?

**Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kesihatan Awam dan Perumahan) (YB Micheal Tiang Ming Tee):** Tuan Speaker, for the information of the Ahli Yang Berhormat bagi Daro, notice of termination of contract by the Federal Ministry of Health was issued on 8th September 2022 due to the failure of the appointed contractor to complete the project within the allocated time. The adjustment of the project cost requested by the Federal Ministry of Health has been approved by the Federal Ministry of Economy and the Federal Ministry of Health is currently arranging for the rescue contractor to complete the project. Thank you.

**YB Encik Safiee bin Haji Ahmad:** *(Supplementary Question)* Thank you, Honourable Deputy Minister for the answer. Tuan Speaker, I have two supplementary questions here.

(a) What is the temporary measures taken by Sarawak State Health Department in addressing the needs for proper dental service in Daro?

(b) What are the dental services provided in the new Daro Dental Clinic?

**Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kesihatan Awam dan Perumahan) (YB Micheal Tiang Ming Tee):** Now, thank you Yang Berhormat bagi Daro for the two supplementary questions. The answer to your first supplementary question, as a short-term measure, a temporary dental clinic equipped with two mobile dental chairs and necessary dental equipment are in operation daily since January 2023.

The temporary clinic provide services such as dental examination, consultation and basic dental treatment including scaling, filling, and dental extraction for the people of Daro and Matu District. And of course, as for the student, school student from primary and secondary schools di Daro and Matu District, dental services provided through Dental Clinic and Mobile Dental Team.

Now, the answer to second supplementary question. What are the dental services provided in new Daro Dental Clinic? Tuan Speaker, the services that will be provided by the new Daro Dental Clinic are basic dental treatment including prosthesis, root canal treatment and surgical treatment. In addition, there will be a visiting specialist to new Daro Dental Clinic to give specialist services to the Daro people. Thank you.

**Tuan Speaker:** Yang Berhormat Dato Ibrahim bin Baki, Satok.

**YB Dato Ibrahim bin Baki:** Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no. 236.

*Sustainable Tourism Practices*

**(236) YB Dato Ibrahim Bin Baki** to ask the Minister for Tourism, Creative Industry and Performing Arts Sarawak. How can the Ministry work with local communities to promote sustainable tourism practices and preserve Sarawak's natural environment? What are the marketing campaigns and initiatives including new tourism products taken to attract more international tourists?

**Timbalan Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (Pelancongan) (YB Datuk Sebastian Ting Chiew Yew):** Thank you very much, Tuan Speaker. Thank you very much also Ahli Yang Berhormat bagi N.8 Satok. Under the tourism sector's aspiration of Post COVID-19 Development Strategy 2030 (PCDS 2030), Sarawak will be a leading destination for ecotourism and business events in the ASEAN Region by the year 2030, driven by empowered communities to conserve Sarawak's culture, heritage, and biodiversity and to promote investment and development through responsible actions.

The Ministry is active in organising programmes that involves local community participations and empowerments, focusing on sustainable tourism and preservation of natural environment which include:

(a) Under the PCDS 2030, Sarawak is to increase its homestay clusters from 46 (in 2019) to 60 homestay clusters by the year 2030, and this target is achievable with two clusters being registered each year. Last year, two more clusters have been registered, making the total homestay clusters to 48 clusters;

(b) Among other iniatives by the Ministry, are the on-going development of the proposed geotrails at Kampung Quop and Bau early this year involving local communities. To date, 440 tour guides, local host guides and homestay operators are trained to buy in to the efforts of sustainable tourism;

(c) Our Sarawak Tourism Board (STB) spearheads the Sustainable Development Goals through infusing Responsible Tourism Elements in their action plans and iconic events. The Sarawak Forestry Corporation (SFC) also conducts various programs such as Conservation Education and Public Awareness (CEPA) and involves communities with the appointment of Honorary

Wildlife Rangers. The formation of Special Park Committees also adds on to the effort of involving the local communities;

(d) My Ministry is also in collaboration with the Faculty of Hospitality and Tourism Management, the UCSI University (Sarawak Campus) and Sarawak Research Society (SRS) in publishing the International Journal in Responsible Tourism Management (JRTM) in Sarawak since 2021;

Currently, there have been five publications for JRTM. It serves as a platform for the expertise of tourism and hospitality academics, practitioners, Government agencies, other stakeholders to seek holistic views, robust findings and practical insights that benefit readers and the community concerned;

Tuan Speaker, for the information of the Ahli Yang Berhormat bagi Satok, on the tourism marketing campaign strategies, the Sarawak Tourism Board (STB) has always subscribed to multi-pronged approach not only in creating destination awareness but also developing initiatives and programmes to generate growth and conversions in the tourism sector. Such campaigns include:

(a) Global *Sia Sitok* Vacations campaign which is available from 1st May to 16th July 2023. It includes 48 merchants with 144 packages via the EnjoySarawak App. This travel campaign is open for international and non-Sarawakians travellers into Sarawak;

(b) A collaboration with PATA (Pacific Asia Travel Association) by bringing in and organising the PATA Destination Experience Forum and Mart 2023 (PDFM 2023) from 21st June to 23rd June 2023 to discuss new opportunities to promote sustainability within the industry; and

(c) Rainforest World Music Festival will be held from 23rd to 25th June 2023 and the Sarawak International Dragon Boat Regatta from 27th to 29th October 2023 that bring both domestic and international visitors to Sarawak's soil.

On the new ecotourism product initiative and product development, the Sarawak Delta Geopark (SDGp), covering a vast area of 3,112 $km^2$, has been officially proclaimed as the country's 6th National Geopark by the National Geopark Committee on 20th June 2022. SDGP covers the southern part of Sarawak in Kuching District, Bau District, Padawan and Siburan which would be very potential to attract Geopark visitors to experience unique and fascinating geological sites whilst learning about the historical landscape's formations and its background.

To attract more foreigners to our National Parks, the Sarawak Forestry Corporation (SFC) has also developed eco-conservation products such as Heart 2 Heart with Orang utan, Sea Turtle Adoption Program, Adoption of Orang utan, Orang utan Junior Volunteer Program, Frogging, Urban Forest Night Walk, Hornbill Watch, Orang utan Escapade, Peat Swamp Night Walk, National Park as important birding area and Bako-Buntal Bay East Asian-Australasian Flyway. Last year, a total of 687 participants have attended these programmes, with frogging and night-walk activities as the most popular activities. Thank you.

**YB Dato Ibrahim bin Baki:** (*Supplementary Question)* Yang Berhormat Tuan Speaker, I would like to thank the Honourable Deputy Minister for his answer. I have two supplementary questions.

(a) Currently, how many homestay operators and rooms are there available for the tourists?

(b) Which of the eco-conservation programs introduced by the Sarawak Forestry Corporation in 2022 is the most popular to the participants?

Thank you.

**Timbalan Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (Pelancongan) (YB Datuk Sebastian Ting Chiew Yew):** Thank you**,** Tuan Speaker, and thank you so much also to the

Ahli Yang Berhormat bagi Satok for the two supplementary questions. For question number one, the answer is in 2022, our Ministry, in collaboration with the Ministry of Tourism, Arts and Culture Malaysia (MOTAC), Sarawak has registered a total of 48 homestay clusters with a total number of 596 homestay operators and 1,401 rooms being offered to the tourists.

As for the second question, I speech of the eco-conservation programs introduced by Sarawak Forestry Corporation 2022 it is the most popular to participants. Tuan Speaker, and for your information Ahli Yang Berhormat bagi Satok, there are 10 eco-conservation activities offered to participants by the Sarawak Forestry Corporation, which had attracted a total of 639 participants in 2022. Out of these, frogging and night-walk activities are the two most popular among the participants especially at Kubah National Park, Sama Jaya Nature Reserve in Kuching and at Bukit Lima Nature Reserve, Sibu. Thank you.

**Tuan Speaker:** Yang Berhormat Encik Anyi anak Jana, Ngemah.

**YB Encik Anyi anak Jana:** Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no.237.

*Agriculture Community Outreach Programme (AgriCOP)*

**(237) YB Encik Anyi anak Jana** bertanya kepada Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak. Pelaksanaan *Agriculture Community Outreach Programme (AgriCOP)* di kawasan pedalaman amat bersesuaian dalam mentransformasikan ilmu dan teknologi dalam bidang pertanian kepada para petani. Adakah program berkenaan akan diteruskan dan berapakah bajet yang akan diperuntukkan bagi setiap kawasan DUN?

**Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi Dan Pembangunan Wilayah (Industri Makanan) (YB Datuk Dr. Haji Abdul Rahman bin Haji Ismail:** Terima kasih, Tuan Speaker. untuk makluman Ahli Yang Berhomat bagi Ngemah, *Agriculture Community Outreach Programme (AgriCOP)* telah bermula pada tahun 2020 dan sehingga kini sebanyak 496 program telah dilaksanakan, yang melibatkan 59 kawasan Dewan Undangan Negeri (DUN) di seluruh Sarawak.

Program ini bertujuan untuk membangunkan modal insan masyarakat luar bandar khususnya dalam bidang pertanian moden. Program pengembangan pertanian ataupun *extension programme* ini anjuran Jabatan Pertanian Sarawak dan menyasarkan sehingga 500 orang peserta bagi satu masa, bergantung kepada jumlah peruntukan dan kawasan. Para peserta akan didedahkan secara langsung mengenai teknologi pertanian terkini melalui syarahan, pameran, model dan plot demonstrasi pertanian bagi meningkatkan pengeluaran kualiti hasil dan mempelbagaikan produk-produk pertanian yang diusahakan para peserta. Memandangkan maklum balas yang begitu baik daripada masyarakat tani, Kementerian saya melalui Jabatan Pertanian Sarawak akan meneruskan program ini. Dan yang terkini akan diadakan di Kampung Semeba Kuching, pada 20 Mei 2023, iaitu pada esok hari dengan sasaran seramai 500 orang peserta. Kekerapan penganjuran AgriCOP adalah bergantung pada permohonan dan juga ketersediaan peruntukan. Oleh itu, Yang Berhormat bagi Ngemah bolehlah mengemukakan permohonan melalui Jabatan Pertanian Daerah Kanowit. Terima kasih.

**YB Encik Anyi anak Jana**: (*Soalan Tambahan)* Terima kasih, Yang Berhormat dengan jawapan yang diberikan. Tuan Speaker, saya ada dua lagi soalan tambahan.

(a) Berapakan bilangan sisi AgriCOP telah dilaksanakan di Kawasan DUN N.49 Ngemah bagi tahun 2021 hingga tahun 2023?

(b) Apakah langkah-langkah yang diambil oleh Jabatan Pertanian Sarawak untuk memastikan Program AgriCOP ini mencapai objektifnya?

Terima kasih.

**Timbalan Menteri Industri Makanan,Komoditi dan Pembangunan Wilayah (Industri Makanan (YB Datuk Dr. Haji Abdul Rahman bin Haji Ismail:** Terima kasih. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Ngemah, sehingga kini bagi kawasan DUN Ngemah sebanyak enam sesi AgriCOP telah dilaksanakan yang melibatkan seramai 841 orang peserta. Untuk menjawab soalan yang kedua, antara langkah-langkah yang diambil oleh Jabatan Pertanian Sarawak bagi memastikan program ini mencapai sasaran adalah seperti berikut:

(a) Mengenal pasti aktiviti pertanian yang dirancang atau sedang dilaksanakan di sesebuah kawasan sasar;
(b) Modul program AgriCOP disediakan mengikut kesesuaian dan keperluan kumpulan sasar;
(c) Pemindahan pengetahuan dan teknologi adalah melalui latihan amali ataupun *hands-on*; dan
(d) Menjalankan kajian pasca latihan bagi mendapatkan maklum balas keberkesanan latihan.

Terima kasih.

**Tuan Speaker:** Yang Berhormat Datuk Talib bin Zulpilip, Jepak.

**YB Datuk Talib bin Zulpilip:** Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no.238.

*Temporary Document Without Citizenship (DSITKS)*

**(238) YB Datuk Talib bin Zulpilip** bertanya kepada Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti: Saya berterima kasih kepada Kerajaan Negeri kerana telah mengambil tindakan bagi anak-anak yang tidak mempunyai sijil kerakyatan. Berapa banyakkah masalah yang dikenal pasti dan berapakah yang sudah diselesaikan?

**(297) YB Encik Chieng Jin Ek** to ask the Minister for Women, Early Childhood and Community Wellbeing Development: How many stateless children are granted with Malaysian Citizenship out of the total applications since 2018 until now for Sibu Division? How many are holders of individual Temporary Document Without Citizenship (DSITKS) to facilitate their schooling and seeking health facility?

**Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-kanak dan Kesejahteraan Komuniti (YB Dato Sri Hajah Fatimah Abdullah):** Terima kasih, Tuan Speaker. Izinkan saya untuk menjawab soalan no.238 daripada Ahli Yang Berhormat Jepak sekaligus dengan soalan no.297 daripada Ahli Yang Berhormat dari Bukit Assek kerana ia menyentuh tentang subjek yang sama. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Jepak dan Bukit Assek, sejak penubuhan Jawatankuasa Khas di bawah Perkara 15A Perlembagaan Persekutuan Peringkat Sarawak pada tahun 2016, sebanyak 1,252 permohonan dari seluruh Sarawak telah diterima dan dibentangkan. Sebanyak 306 surat kelulusan telah dikeluarkan dan untuk Bahagian Sibu, sebanyak 29 Sijil Kewarganegaraan di bawah Perkara 15A Perlembagaan Pesekutuan telah dikeluarkan.

Bagi permohonan Dokumen Sementara Individu tanpa Kewarganegaraan di Sarawak atau singkatannya, DSITKS, setakat 2 Mei 2023, sebanyak 594 permohonan telah diterima di seluruh Sarawak dan daripada jumlah tersebut, sebanyak 63 permohonan diterima dari Bahagian Sibu iaitu 37 permohonan dari Daerah Sibu, 24 permohonan dari Daerah Selangau dan dua permohonan dari Daerah Kanowit. Setakat 24 Februari 2023, Jabatan Premier telah meluluskan sebanyak 26 permohonan *batch* pertama dari Bahagian Sibu seperti berikut:

| DAERAH | BILANGAN KELULUSAN |
|---|---|
| **Sibu** | **24** |
| **Selangau** | **1** |
| **Kanowit** | **1** |
| **Jumlah keseluruhan** | **26** |

Pada 16 Mac 2023, Yang Amat Berhormat Premier sendiri telah menyerahkan Sijil DSITKS kepada 44 orang kanak-kanak yang telah diluluskan permohonan mereka untuk DSITKS:

**YB Datuk Talib bin Zulpilip:** *(Soalan Tambahan)* Tuan Speaker, dua soalan tambahan:

(a) Apakah punca-punca masalah individu tanpa kewarganegaraan melibatkan kanak-kanak yang dilahirkan di Sarawak?

(b) Apakah tindakan bagi permohonan kewarganegaraan di bawah Perkara 15A Perlembagaan Persekutuan yang belum dikeluarkan surat keputusan?

Terima kasih.

**Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-kanak dan Kesejahteraan Komuniti (YB Dato Sri Hajah Fatimah Abdullah):** Bagi menjawab dua soalan tambahan tersebut, Tuan Speaker, untuk soalan tambahan satu dari Ahli Yang Berhormat bagi Jepak. Antara punca yang menyebabkan kanak-kanak yang dilahirkan di Sarawak tidak memiliki kewarganegaraan atau bukan warganegara disebabkan:

(a) Perkahwinan antara ibu bapa yang tidak teratur, tidak didaftarkan atau ibu bapa hanya mendaftarkan perkahwinan selepas anak dilahirkan dan dalam kes ini bapa adalah warganegara Malaysia dan ibu bukan warganegara Malaysia. Oleh itu, taraf kewarganegaraan anak yang dilahirkan itu mengikut taraf kewarganegaraan ibu iaitu bukan warganegara;

(b) Pengangkatan anak yang bukan warganegara yang tidak teratur dan tidak didaftarkan;

(c) Kanak-kanak yang ditinggalkan ataupun *abandoned babies* yang mana kewarganegaraan mereka tidak diketahui;

(d) Kelahiran kanak-kanak pribumi sendiri tidak pernah didaftarkan; dan

(e) Kanak-kanak yang diselamatkan dan tidak diketahui asal usul yang ditempatkan di institusi Jabatan Kebajikan Masyarakat.

Jadi, ada lima senario.

Bagi menjawab soalan tambahan kedua, iaitu tindakan bagi permohonan kewarganegaraan di bawah Perkara 15A Perlembagaan Persekutuan yang belum dikeluarkan surat keputusan. Langkah dan inisiatif yang telah kami ambil ialah, kita telah membuat kunjungan hormat kepada Yang Berhormat Datuk Seri Saifuddin Nasution bin Ismail, Menteri Kementerian Dalam Negeri pada awal tahun iaitu pada 17 Januari 2023. Hasil daripada kunjungan hormat itu, sukacita dimaklumkan bahawa, beliau bersetuju untuk mengaktifkan semula Jawatankuasa Khas Status Kewarganegaraan atau pun JKKSK di bawah Perkara 15A Perlembagaan Persekutuan Peringkat Sarawak dan Yang Berhormat Menteri Dalam Negeri juga telah memberi komitmen untuk mempengerusi secara bersama atau *Cochair* Jawatankuasa ini. Dan tentu sekali jika beliau menjadi *Cochair,* proses untuk mendapatkan kelulusan ataupun pemakluman tentang kedudukan permohonan akan menjadi lebih cepat dan inilah yang kita mahu.

Sejak 2016, JKKSK telah menerima sebanyak 1,252 permohonan seperti yang telah saya maklumkan pada awal tadi, permohonan kewarganegaraan di bawah Perkara 15A Perlembagaan Persekutuan dan dalam Mesyuarat JKKSK Bilangan 1/2023 yang telah berlangsung pada 9 Mac 2023 bertempat di Riverside Majestic Hotel Kuching, sebanyak 146 permohonan daripada 946 baki, *the remainder,* permohonan yang tertunggak telah dibentangkan dan diberi keputusan dalam mesyuarat tersebut. There and then. Dan bagi baki permohonan yang daripada baki 946 itu tadi, akan dibentangkan dalam Mesyuarat JKKSK Bilangan 2/2023 yang dijangka pada bulan Jun 2023 ini.

Sukacita juga saya memaklumkan bahawa hasil daripada kunjungan hormat itu, atas arahan Yang Berhormat Menteri Dalam Negeri, Ketua Pengarah Jabatan Pendaftaran Negara Malaysia Dato' Ruslin bin Jusuh telah mengeluarkan surat pemakluman bertarikh 9 Februari 2023 bahawa resit rasmi bagi permohonan kewarganegaraan di bawah Perkara 15A Perlembagaan Persekutuan boleh digunakan oleh Jabatan Pendidikan Negeri Sarawak dan Jabatan Kesihatan Negeri Sarawak sebagai pengesahan pengenalan diri kanak-kanak tersebut untuk memasuki persekolahan dan mendapat perkhidmatan kesihatan di Sarawak.

Selain daripada itu, Kerajaan Sarawak telah mengambil inisiatif untuk mengeluarkan dokumen sementara bagi individu tanpa warganegara di Sarawak ataupun singkatannya DSITKS kepada kanak-kanak di bawah 21 tahun yang dilahirkan di Sarawak yang belum mendapatkan kewarganegaraan dan telah memohon kewarganegaraan di bawah Perkara 15A Perlembagaan Persekutuan untuk digunakan sebagai identiti khusus bagi mendapatkan akses kepada perkhidmatan pendidikan dan kesihatan yang disediakan oleh Kerajaan.

**Tuan Speaker:** Honourable Member for Bukit Assek.

**YB Encik Chieng Jin Ek:** *(Supplementary Question)* Tuan Speaker, permission to speak. Since the Minister for Women, Childhood and Community Wellbeing, Honourable Member for Dalat is also answering my question can I have two, *soalan tambahan*?

(a) Apakah syarat-syarat untuk memohon dokumen sementara bagi individu tanpa kewarganegaraan? Dan

(b) Berapa lamakah tempoh sah laku bagi DSITKS?

**Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (YB Dato Sri Hajah Fatimah Abdullah):** Terima kasih, Tuan Speaker dan terima kasih kepada Ahli Yang Berhormat bagi Bukit Assek untuk soalan tambahan yang pertama, syarat-syarat untuk memohon dokumen sementara bagi individu tanpa kewarganegaraan atau singkatannya DSITKS.

Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Bukit Assek, syarat-syarat permohonan dokumen sementara bagi individu tanpa kewarganegaraan di Sarawak ini khas untuk di Sarawak sahaja, DSITKS seperti berikut:

(a) Individu itu dilahirkan di Sarawak di mana salah seorang daripada ibu bapa kandung mereka adalah warganegara Malaysia bermastautin Sarawak;

(b) Memiliki sijil lahir yang didaftarkan di Sarawak serta berstatus warganegara belum ditentukan;

(c) Mesti sudah memohon kewarganegaraan Malaysia menurut Perkara 15A Perlembagaan Malaysia dan permohonan masih dalam proses pertimbangan oleh KDN; dan

(d) Berumur 21 tahun ke bawah, *not more than 21 years old.*

Bagi menjawab soalan yang kedua, berapa lamakah tempoh sah laku bagi DSITKS. Tempoh sah laku DSITKS ialah selama dua tahun dari tarikh kelulusan permohonan. Dan dokumen ini khusus untuk memudahkan pemegangnya memperoleh akses kepada pendidikan dan kesihatan di Sarawak sahaja dan ianya bukan dokumen kewarganegaraan Malaysia. Ianya juga tidak memberi hak atau janji untuk pemberian kewarganegaraan Malaysia kepada pemegangnya.

Permohonan pelanjutan dilakukan sekiranya pemegang masih belum memperolehi kewarganegaraan dan DSITKS perlu dikembalikan ke Kementerian kami sebaik sahaja pemegang memperolehi kewarganegaraan dan kad pengenalan.

**Tuan Speaker:** Ahli-ahli Yang Berhormat, question time is up.

**SAMBUNGAN PERBAHASAN USUL PENGHARGAAN ATAS UCAPAN TUAN YANG TERUTAMAYANG DI-PERTUA NEGERI SARAWAK**

**Tuan Speaker:** Ahli-ahli Yang Berhormat, under Standing Order 31(8), I hereby limit the Members' speeches on the Head of State's address to a maximum of 15 minutes. I shall now call upon the Honourable Member for Lingga.

**YB Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor:** Terima kasih, Tuan Speaker. Bismillahirrahmanirrahim. Assalamualaikum Warrahmatullahi Wabarakatuh. Salam Sejahtera dan Salam Sarawakku Sayang. Terlebih dahulu, saya ingin mengucapkan ribuan terima kasih kepada Tuan Speaker kerana memberi peluang kepada saya untuk mengambil bahagian dalam pembentangan Usul Penghargaan Atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak semasa Perasmian Persidangan Penggal Pertama Bagi Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19 pada hari Isnin, 15 Mei 2023.

*60 Tahun Kemerdekaan Sarawak*

Tuan Speaker, tahun 2023 merupakan tahun yang sungguh bermakna buat seluruh rakyat Negeri Sarawak. Pada tahun ini, genaplah usia 60 tahun Sarawak merdeka sejak 22 Julai 1963. Pengorbanan dan usaha gigih barisan pemimpin dari dahulu hingga sekarang menjadi tunjang martabat Negeri Sarawak yang kini mampu mengorak langkah jauh dari pelbagai aspek selari dengan tema 60 tahun Kemerdekaan Sarawak iaitu, "*Sarawak Maju Makmur*".

Pada kesempatan ini, saya ingin mengucapkan tahniah dan syabas kepada YAB Premier, sektor-sektor Kerajaan dan barisan pemimpin GPS atas kejayaan Sarawak mencapai pendapatan tertinggi di seluruh Malaysia sebanyak RM12 bilion pada tahun 2022. Pastinya usaha ini bukannya mudah untuk dicapai, bak kata pepatah "*rajin mengais, tembolok berisi*" yang bermaksud kalau rajin bekerja, rezeki akan bertambah. Maka itu, barisan pemimpin GPS dan sektor Kerajaan akan terus bekerja keras bagi melestarikan misi dan visi Sarawak 2030 demi kesejahteraan rakyat dan Negeri Sarawak.

*PCDS 2030 (Misi Visi 2030)*

Tuan Speaker, Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak sangat mengagumi kepimpinan YAB Premier kerana berjaya memulihkan ekonomi Sarawak sejak pandemik COVID-19 melalui pelaksanaan Post COVID-19 Development Strategy PCDS 2030. Banyak inisiatif pembangunan strategik sedang giat diusahakan yang bakal membawa ekonomi baharu di Negeri Sarawak. Antaranya ialah ekonomi *hydrogen, carbon credit, digital economy,* dan *microalgae production* yang baru sahaja dirasmikan pada 10 Mei 2023 bertempat di Sarawak Energy Sejingkat Power Plant. YAB Premier yakin dengan ekonomi baharu, Sarawak bakal menjana pendapatan tinggi kepada Negeri, serta membuka peluang pekerjaan kepada anak-anak Sarawak. Inilah yang rakyat Sarawak mahukan*. "The best way to predict the future is to create it", quoted by* Peter Drucker*.*

Tuan Speaker, suka saya berkongsi perutusan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak pada Majlis Perasmian Persidangan Pertama Bagi Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19 pada hari Isnin, 15 Mei 2023; di mana dalam ucapan beliau telah menitikberatkan kemampanan ekonomi terbuka, *advancement of education*, pemuliharaan alam semulajadi, dan sosial and *welfare inclusivity*. Justeru itu, saya ingin menggariskan beberapa perkara untuk diambil perhatian supaya penambahbaikan dapat dilakukan di tiga daerah dan dua bahagian kawasan DUN N.28 Lingga iaitu Daerah Lingga, Daerah Sri Aman dan Daerah Kecil Maludam.

*Pertambahan Nilai Projek RTP Khususnya di Kawasan Luar Bandar*

Tuan Speaker, pada Bajet 2023, sebanyak RM420 juta akan diperuntukkan dalam *Rural Transformation Programmes* atau lebih dikenali sebagai RTP. Kami amat menyokong Program RTP ini tetap diteruskan setiap tahun kerana ianya adalah langkah paling efektif untuk membangunkan

sesebuah kawasan DUN dalam tempoh yang singkat kerana rata-rata RTP memfokuskan projek *at low risk but high impact*. Maka dengan itu, saya benar-benar memohon pertimbangan dan kelulusan daripada Kerajaan Sarawak bagi penambahan jumlah syiling Projek RTP 2023 dan tahun-tahun yang akan datang khususnya di kawasan DUN yang bertempat di pedalaman dan pesisir.

Ini adalah kerana kos harga siling projek di kawasan luar bandar telah meningkat lebih daripada 50%. Isu ini juga antara faktor meningkatnya projek lewat, projek sakit bermula pada tahun 2021 dan 2022 kerana nilai peruntukan sesuatu projek terlalu rendah daripada nilai pasaran. Saya harap perkara ini dapat dikaji dan dipertimbangkan sebaiknya oleh pihak Kerajaan Sarawak

*Kelayakan Pemohon Program Perumahan Negeri Sarawak di Bawah Housing Development Agency (HDC)*

Tuan Speaker, usaha Kerajaan GPS membantu rakyat Negeri Sarawak untuk memiliki rumah dengan kadar kos rendah melalui Program Perumahan di bawah pengurusan HDC mendapat sambutan tinggi daripada warga masyarakat terutamanya di kawasan pedalaman yang berkategori B40 dan M40. Contohnya, Program Rumah Spektra Permata (RSP) yang memberi kelayakan kepada pemohon yang berpendapatan RM2,500 ke RM6,000 dan memiliki tanah sendiri dengan minimum keluasan 750 ke 850 kaki persegi. Namun demikian, syarat tersebut mengutamakan pemohon yang sudah berkahwin.

Justeru itu, saya mewakili suara belia atau suara rakyat berstatus bujang memohon kepada Kerajaan GPS untuk mengadakan syarat khusus kepada pemohon yang berstatus bujang untuk menikmati kemudahan yang disediakan oleh Kerajaan GPS agar mereka dapat memiliki rumah sendiri. Langkah ini juga dapat mengurangkan isu-isu di mana jumlah isi satu rumah melebihi daripada kemampuan dapat dibendung terutamanya bila anak-anak sudah bekerja namun masih mengalami kekangan untuk memiliki rumah sendiri.

*Bantuan Rumah Rakyat Miskin Tegar*

Tuan Speaker, sehubungan dengan itu, saya juga memohon Kerajaan Sarawak untuk mewujudkan satu badan, atau *entity* atau agensi yang dapat diperuntukkan dana projek bagi membantu rakyat Sarawak berkategori miskin tegar untuk memiliki rumah tidak kiralah sama ada mempunyai tanah atau tidak kerana pengalaman saya berdepan dengan rakyat yang langsung tidak mempunyai daya memiliki rumah amatlah menyedihkan sehinggakan mereka terpaksa menumpang di rumah orang tua atau saudara mara hingga melebihi lima ketua isi rumah dalam satu kediaman. Mereka rata-rata bergantung harap dengan kelayakan rumah PPRT dari Kerajaan Persekutuan yang mana kita tahu kuota yang diberikan setiap tahun amatlah terhad.

Tambahan pula, syarat untuk dapatkan rumah PPRT tersebut tidaklah mudah dan haruslah memiliki keluasan tapak tanah tidak kurang daripada 700 kaki persegi. Bagaimana pula nasib rakyat Sarawak yang hanya memiliki tanah kurang daripada 700 kaki persegi atau langsung tiada tanah? Saya harap cadangan ini dapat dinilai dan dikaji demi membantu rakyat Sarawak yang memerlukan.

*Sistem Saliran, Pengairan dan Isu Ketulenan Bekalan Racun Tanaman*

Tuan Speaker, sistem saliran dan pengairan yang baik adalah penting untuk kelangsungan pembangunan industri pertanian, tanaman dan *food basket* di Negeri Sarawak. Oleh itu, saya mencadangkan peruntukan bagi membaik pulih atau menaik taraf saliran dan pengairan di kawasan pertanian dapat ditambah setiap tahun kepada agensi DID dan JKR supaya masalah limpahan air akibat hujan atau banjir di kawasan tersebut dapat dielak atau dikurangkan, contohnya di kawasan kebun di Maludam dan Triso yang sering musnah akibat limpahan air hujan dan banjir sehingga para petani dan pekebun hilang punca pendapatan.

*Bekalan Elektrik Perlu Dinaik Taraf*

Tuan Speaker, bekalan elektrik merupakan antara sumber utama setiap isi rumah selepas bekalan air dan permintaan bekalan elektrik meningkat setiap tahun. Oleh itu, saya memohon Kerajaan Sarawak dapat menambah peruntukan kepada Jabatan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi bagi pelaksanaan Projek Naik Taraf *transformer*. Kawasan luar bandar sangat memerlukan sumber bekalan elektrik yang terancang seperti menaik taraf *transforme*r di setiap daerah agar isu kekerapan *black out* dan isu litar pintas di kawasan luar bandar dapat dicegah. Lebih-lebih lagi di kawasan Daerah Lingga dan Daerah Kecil Maludam yang mana loji rawatan air Maludam bergantung penuh dengan tenaga elektrik bagi membekalkan air bersih di kawasan tersebut.

*Status Tanah di Triso*

Tuan Speaker, pada bulan November 2022, saya bersama pasukan Pusat Khidmat N.28 Lingga telah mengadakan sesi pemantauan di kawasan perkampungan melayu Triso berikutan permohonan pemilikan tanah lot penduduk kampung tersebut yang telah lama tertunggak. Mengikut laporan fail bernombor GN/11D/16/2016 daripada Jabatan Tanah dan Survei Bahagian Betong, sebanyak 53 lot kediaman telah dipohon sejak 28 Mei 2015 di mana permohonan telah melalui Skim Pembesaran Kampung Triso Darat di Tanah Rizab Kerajaan. Oleh itu, saya memohon Kerajaan Sarawak bersama Jabatan Tanah dan Survei untuk meneliti permohonan ini dan memberi kelulusan pada tempoh terdekat dalam tahun 2023. Ini kerana penduduk Kampung Triso sangat memerlukan kelulusan tapak lot tersebut agar status tapak kediaman mereka terjamin dan tidak diragui oleh mana-mana pihak.

*Tebatan Banjir di Kawasan Lingga*

Tuan Speaker, merujuk kepada jawapan bertulis bagi Mesyuarat Ketiga Bagi Penggal Pertama Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19 pada tarikh 21 November 2022, Jabatan Pengairan dan Saliran Sarawak telah mengemukakan permohonan peruntukan di bawah Kerajaan Sarawak dan Kerajaan Persekutuan bagi melaksanakan kerja-kerja perlindungan tebingan sungai di sepanjang Batang Seterap, merangkumi Kampung Hilir Lingga, Pasar Lingga dan Kampung Hulu Lingga yang melibatkan kos sebanyak RM60 juta. Projek ini dirancang akan bermula pada tahun 2023. Maka itu, saya memohon projek ini dapat diluluskan dan *kick-off* pada tahun 2023 kerana keadaan terkini di kawasan tebingan sungai di sepanjang Seterap semakin kritikal. Saya bersama pegawai dan petugas Pejabat Daerah Lingga dan KMKK melihat sendiri situasi air sungai memenuhi perkarangan jalan kampung dan jalan utama Lingga setiap kali *king tide*, musim tengkujuh dan *flash flood*. Ada beberapa kes di mana warga penduduk terkandas di Seduku, Lingga kerana paras air naik hingga aras lutut. Apatah lagi keadaan rumah penduduk yang dibina sama dengan paras jalan. Banyak rumah yang rosak dan kehilangan harta benda.

*Pemasangan Mesin CDM dan Kiosk Sarawak Service*

Tuan Speaker, pada kesempatan ini saya mewakili masyarakat di kawasan Daerah Lingga dan Daerah Kecil Maludam ingin mengucapkan ribuan terima kasih kepada Kerajaan GPS kerana telah menempatkan mesin ATM di kedua-dua daerah pada tahun ini. Biarpun perkara ini nampak normal dan biasa bagi penduduk di kawasan bandar yang pastinya disediakan pelbagai kemudahan, namun, tidak bagi penduduk di kawasan luar bandar. Apabila adanya kemudahan mesin ATM di kedua-dua daerah ini, ianya memberi impak yang sangat tinggi terutamanya kepada pengguna seperti:

(a) Penerima bantuan bulanan kebajikan;
(b) Penerima bayaran bulanan pesara;
(c) Penerima bantuan Pendidikan; dan
(d) Penerima wang jualan bagi pengusaha dan penjaja kecil serta ramai lagi

Dengan itu, saya mempunyai harapan yang tinggi kepada Kerajaan Sarawak untuk menempatkan dua mesin baru iaitu mesin CDM *(Cash Deposit Machine)* dan mesin kiosk *Sarawak Service* untuk ditempatkan di kedua-dua Daerah Lingga dan Daerah Kecil Maludam.

Dengan adanya mesin-mesin ini kelak, dapatlah memberi kemudahan kepada semua pengguna di kawasan tersebut untuk membuat kiriman atau bayaran. Tidak perlulah mereka bersusah payah menggunakan van sewa untuk ke bandar semata-mata bagi tujuan mendeposit wang tunai atau bayaran bil-bil.

Tuan Speaker, throughout all the issues I have covered, there are many things that I have still need to learn and as a new elected representative, the task entrusted to me to serve the Government and the people must be the top priority to ensure that our Premier of Sarawak's Manifesto and the GPS's mission and vision can be implemented with excellent results.

Tuan Speaker, sebelum saya mengakhiri perbahasan saya pada hari ini, saya ingin mengucapkan Selamat Hari Raya Aidilfitri, Maaf Zahir dan Batin kepada semua yang beragama Islam. Turut diucapkan Selamat Hari Wesak kepada semua yang menyambut. Selamat Hari Guru buat semua guru yang sedang berkhidmat dan bersara dan Selamat Gawai Dayak *Ngajih ka lantang senang Gayu guru, gerai nyamai betuah belimpah nyambut taun ti datai*.

Tuan Speaker, I hereby fully support the Motion of Appreciation to the Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak during the official opening of the 19th State Legislative Assembly. Thank you.

**Tuan Speaker:** Honourable Member for Opar.

**YB Encik Billy anak Sujang:** Terima kasih, Tuan Speaker. Salam Sejahtera. Salam Sarawakku Sayang dan Salam Ibu Pertiwiku. Terima kasih sekali lagi kerana memberi peluang kepada saya dalam perbahasan Usul Penghargaan terhadap Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak semasa pembukaan Persidangan Pertama bagi Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19 pada 15 Mei yang lalu.

Dalam ucapan tersebut, Tun sangat menekankan kestabilan politik yang telah dicapai di Negara ini menerusi kebijaksanaan Duli Yang Maha Mulia Sri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong dengan menubuhkan sebuah Kerajaan Perpaduan melalui gabungan beberapa buah parti politik dalam Negara ini. Kestabilan politik di bawah Kerajaan Perpaduan ini diharapkan dapat memberi manfaat ke arah kemakmuran Negara dan juga di Sarawak ini. Dan di Negeri Sarawak ini, kita sangat bersyukur kerana Kerajaan GPS yang dipimpin oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak begitu kukuh dan sangat stabil. Harapan yang tinggi juga diletakkan agar Kerajaan Perpaduan ini dapat menyelesaikan beberapa tuntutan Sarawak selaras dengan Perjanjian Malaysia 1963 (MA63), Laporan IGC, Perlembagaan Sarawak dan juga Perlembagaan Persekutuan. Turut diberi penekanan oleh Tun ialah usaha-usaha untuk membangunkan Sarawak termasuklah meningkatkan mutu perkhidmatan kesihatan, pendidikan, membangunkan infrastruktur asas, menjaga kebajikan Sarawak dan meningkatkan tahap keselamatan khususnya di kawasan sempadan.

Sejak berakhirnya pandemik COVID-19, Kerajaan Sarawak dibawah pimpinan Yang Amat Berhormat Premier telah berjaya memulihkan ekonomi Sarawak dan pakej Bantuan Khas Sarawakku Sayang (BKSS) yang bernilai sebanyak RM6.7 bilion telah banyak membantu rakyat yang terkesan dengan COVID-19.

*Post COVID-19 Development Strategy* ataupun (PCDS) 2030 yang diilhamkan oleh Yang Amat Berhormat Premier akan menjadi kerangka untuk memacu Sarawak ke arah negeri maju menjelang 2030. Sepanjang perjalanan tersebut, kita harus mempersiapkan diri termasuklah suntikan modal, meningkatkan infrastruktur terutama sekali di luar bandar, ekonomi digital,

kelestarian alam sekitar dan juga ekonomi berasaskan teknologi hijau yang ketika ini ternyata telah berjaya melonjakkan ekonomi Sarawak dan keadaan ini telah menarik ramai pelabur asing untuk datang ke Sarawak.

*Pintu Masuk Antarabangsa Biawak*

Tuan Speaker, Pintu Masuk Antarabangsa Biawak akan saya bentangkan sekejap lagi. Pintu Masuk Antarabangsa Biawak memainkan peranan yang sangat penting sebagai hub kemasukan antarabangsa ke Sarawak dari Aruk Kalimantan Barat, Indonesia dan peranan ini menjadi lebih penting apabila Kerajaan Indonesia memindahkan pusat pentadbiran Negara itu dari Jakarta ke Kota Nusantara di Kalimantan Tengah. Sebagai persediaan menghadapi limpahan dari Negara jiran ini, kita perlu menaik taraf kemudahan infrastruktur dan utiliti seperti jalan raya, jaringan internet, kemudahan awam, pusat kuarantin, kaunter Kastam, kaunter Imigresen serta pusat saringan di stesen Pintu Masuk Biawak sejajar dengan aliran pembangunan semasa. Kita perlu bergerak dengan lebih pantas untuk memastikan bandar sempadan Biawak menjadi lebih teratur dan berdaya saing.

Berdasarkan maklumat dari Jabatan Imigresen Malaysia menunjukkan trend pergerakan manusia keluar masuk di antara dua buah sempadan ini telah meningkat lebih kurang 10,000 orang setiap bulan. Ini merupakan satu peluang untuk melonjakkan ekonomi penduduk tempatan melalui aktiviti pelancongan, *medical tourism* dan juga transaksi perdagangan antarabangsa. Persekitaran Kampung Biawak ini dibangunkan sebagai sebuah Bandar Sempadan yang lebih berdaya saing sepertimana yang terdapat di Bukit Kayu Hitam di Negeri Kedah.

Pewujudan Pelabuhan Darat ataupun (*Land Port*), Pusat Pengumpulan, Pemprosesan dan Pembungkusan produk pertanian ataupun (CPPC), Stesen Transit Bas Antarabangsa, Pusat Perkhidmatan Setempat, Kedai Bebas Cukai, *Factory Outlet Shop*, dan pusat komersial adalah sangat relevan untuk membuka peluang perniagaan kepada penduduk tempatan. Harapan saya agar Kementerian Pengangkutan Sarawak menjadi sebagai peneraju dengan kerjasama Kementerian Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan serta kementerian-kementerian lain yang relevan dan juga Jabatan Imigresen Malaysia dapat meneliti perkara-perkara ini agar ianya dapat direalisasikan. Ini sejajar dengan inisiatif PCDS 2030 yang berkaitan dengan keterangkuman di mana apabila semua orang dapat menikmati kemakmuran ekonomi selaras dengan harapan untuk melihat pembangunan yang lebih mampan di kawasan sempadan.

Thank you very much to the Minister for Transport Sarawak for visiting ICQS Biawak last year on 27th December 2022. After that visit, many people are hoping for a better development planning for the current ICQS Biawak, to upgrade it or make it better or equal to the neighbouring country. I also would like to get assurance from the Minister, that the international bus services plying from Kuching to Pontianak via Aruk to Sambas and Singkawang and Pontianak will be able to take off soon. The people in the border area are eagerly waiting for this international bus services.

*Land Documentation Issue*

Tuan Speaker, land documentation is always an issue mainly in rural area. Most of the villages in my area are yet to be surveyed under Section 6 or Section 18 of the Land Code. Those that had been surveyed at the moment are mostly on individual initiative or surveyed by SALCRA or other NGOs. Therefore, I urge the Land and Survey Department to look into this matter seriously. Failure to do so means we are opening up a gate for the people to attack us and they bring this issue to go against the GPS Government. Other initiative to survey the NCR Land is through Dayak Bidayuh National Association or DBNA Land Documentation Unit. As they are well trained officers that can help the Land and Survey Department to carry out the survey. Proven in many *kampungs* that had been surveyed by them and the land title had been issued to the landowners.

*Citizenship Issues*

The so-called stateless citizens are very common in my constituency and perhaps in other similar border area constituencies. Most of them are off-springs of improper marriage documentations of our local Malaysian and Indonesian couples residing in Sarawak. Based on the recent data collection initiated jointly by the Ministry of Welfare, Women and Community Development, the District Office and State Safety and Enforcement Unit (UKPN), the number affected was 227 persons from 36 *kampungs*. Unfortunately, this exercise has not brought any relief to the applicants as there was no outcome. These unfortunate children remain victimized as stateless and denied of proper education in our Government schools. For the sake of these unfortunate children, I am appealing to the relevant departments and agencies to seriously and immediately resolve this issue. No more delay please. Go to the grounds and settle their Malaysian citizenship registration, once and for all.

*Infrastructure and Utility*

The Opar constituency is in dire need for infrastructure development especially decent roads and bridges. Upgrading of the 10 kilometers loose gravel and dirt road between Kampung Sedaing to Kampung Kendaie has long been overdue. The estimated of RM60 million upgrading work would undoubtedly bring positive impact to the Kendaie primary school as well as Kampung Pasir Hilir, Kampung Bukit Batu and Kampung Kendaie itself. I am also reasserting that the urgent RM36 million upgrading of Jalan Jangkar to Kampung Pasir Tengah again as nothing have been done since this matter was brought up in this august House before. We can only imagine how much hardships these long delayed projects brought to the people. If this persists, they have nobody else to blame, except the State Government, the GPS ruling Government. I would like to call upon the relevant Ministries and agencies to seriously look into approving an allocation of RM96 million for these two urgent roads, inclusive of three bridges and two box culverts, perhaps under the fast track of *Project Rakyat*.

Next, is the never ending and among N.1 Opar hottest political issue, "*bridge is too far*" at Kampung Selampit. Since the bridge's budget was approved in 2017, the actual construction has been mysteriously delayed, for whatever reason, unacceptable and much to the annoyance of the local residents. We are talking about Industrial Revolution 4.0 and yet these people, including school children are still daily crossing the crocodile infested river in the makeshift boats and later hand carrying their goods kilometers away from their homes. The relevant departments, please speed up the construction of this Selampit Bridge in 2023. It is only fair that the Jabatan Kerja Raya and Ministry update us on the status of the long approved RM27 million of Jambatan Selampit and RM72 million of Selampit to Kendaie Road.

*Bekalan Elektrik Luar Bandar*

Bekalan Elektrik Luar Bandar masih lagi membelenggu sebahagian daripada rumah-rumah persendirian dalam kawasan saya khususnya di Kampung Stungkor Lama, Kampung Stungkor Baru, Kampung Raso 1 dan Kampung Raso 2, Kampung Stoum Muda, Kampung Bitokan 1 dan Bitokan 2, Kampung Bokah, Kampung Simpang Bokah, Kampung Perian dan Kampung Serayan Baru.

*Projek ALAF*

Pelaksanaan Projek ALAF sering kali menghadapi kelewatan sehingga mendatangkan kemarahan dalam kalangan penduduk. Saya sangat berharap agar agensi pelaksana terutama sekali Sarawak Energy Berhad akan terus memantau pelaksanaan projek ini bagi memastikan kontraktor yang melaksanakan projek dapat menjalankan projek mengikut jadual apatah lagi menjelang perayaan Hari Gawai yang semakin hampir. Rakyat mahu melihat sinar terang menerangi rumah mereka.

*Health Facilities*

Tuan Speaker, Klinik Biawak merupakan satu lagi isu yang belum selesai sejak bertahun lamanya. Dalam persidangan DUN yang lepas, saya telah membawa perkara ini dalam Dewan yang mulia ini. Namun sehingga hari ini, belum nampak apa-apa usaha ke arah membina klinik ini walaupun tapak baharu telah dikenal pasti. Klinik yang sedia ada sudah tidak sesuai untuk dijadikan sebagai sebuah institusi kesihatan, malah tuan punya premis telah menulis surat untuk mengambil balik premis tersebut. Saya dengan senang hati ingin menjemput sendiri Timbalan Menteri Kesihatan yang juga Ahli Parliament P.218 Sibuti untuk datang dan melihat sendiri keadaan di Klinik Biawak serta tapak baharu bagi pembinaan klinik ini kelak. Saya sangat berharap agar Jabatan Kesihatan Negeri Sarawak serta Kementerian Kesihatan dapat menyegerakan tindakan yang sewajarnya untuk memastikan Klinik Biawak ini dapat dibina demi kepentingan rakyat.

Klinik Stungkor juga memerlukan kemudahan-kemudahan tambahan iaitu mesin *X-Ray* dan juga sebuah ambulans. Kedua-dua kemudahan ini sangat diperlukan untuk membantu dalam diagnosis pesakit dan juga merujuk pesakit ke hospital. Saya juga berharap agar pihak Jabatan Kesihatan Sarawak dan Kementerian Kesihatan Sarawak memandang serius perkara ini demi kesejahteraan rakyat.

*Agriculture Development*

DUN N.1 Opar yang dikenali sebagai salah satu daripada konstituensi yang terletak di dalam kawasan luar bandar yang diliputi oleh pohon-pohon yang menghijau yang masih belum diteroka. Ketiadaan jalan-jalan pertanian menyukarkan pelaksanaan pelbagai program pertanian dirancang di kawasan ini. Dengan membuka jaringan jalan pertanian yang baharu akan merangsang penduduk setempat untuk mengusahakan tanah mereka dan dengan adanya jalan pertanian juga akan memudahkan petani untuk mengangkut dan memasarkan hasil tani mereka dengan menggunakan kenderaan dan kaedah primitif dengan berjalan kaki ke kebun ataupun ke ladang sebelum ini sudah tidak relevan dengan kemajuan negara yang kita kecapi sekarang.

Oleh yang demikian, saya sangat berharap agar Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah dapat memberi keutamaan dalam pemberian peruntukan untuk membina jalan-jalan pertanian khususnya di kawasan saya. Saya juga memohon agar Jabatan Pertanian membuat kajian dan penelitian mengenai kesesuaian penggunaan tanah di kawasan N.1 Opar bagi membolehkan aktiviti kelompok yang lebih sesuai dapat diperkenalkan. Satu kerugian sekiranya tanah NCR tidak diusahakan bagi mendatangkan pendapatan kepada rakyat.

Kita perlu memberi pendedahan kepada golongan muda untuk menjadikan pertanian sebagai suatu perniagaan melalui konsep pertanian moden dan juga berkelompok. Selain untuk meningkatkan pendapatan melalui aktiviti pertanian, ianya dapat menghindari daripada golongan muda ini dari terjebak dengan aktiviti-aktiviti yang tidak sihat dan merosakkan masa hadapan mereka.

*Metropolitan Food Cluster Development*

Terima kasih kepada Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah kerana sedang berusaha untuk merubah tapak RGC Opar yang sedia ada untuk dibangunkan sebagai sebuah kawasan Rehat dan Rawat (R&R) serta kawasan Pembangunan *Metropolitan Food Cluster* (MFC) dengan melibatkan pelabur dari luar Negara. Projek ini merupakan projek perintis yang pertama seumpama ini di Sarawak malah di Asia Tenggara. Segala usaha telah dilaksanakan untuk membolehkan Kementerian agar pelaksanaan projek ini dapat disegerakan setelah sekian lama tapak RGC tersebut terbiar begitu sahaja.

Antara komponen yang dirancang ialah pembinaan premis perniagaan, pusat kebudayaan dan rekreasi, padang bola sepak, *amphitheatre* mini, dewan serba guna, pusat persidangan, perumahan, penternakan, kilang dan industri pemprosesan makanan. Projek ini kelak akan membuka peluang

pekerjaan kepada penduduk-penduduk tempatan. Justeru itu, c*ommunity engagement* perlu dilakukan lebih awal oleh pihak Kementerian untuk memberi penerangan kepada penduduk berhampiran dengan serta merta agar mereka tidak terkejut dan dapat memahami kepentingan projek tersebut seterusnya akan memberi kerjasama dalam pelaksanaan projek ini kelak.

*Bandar Baharu Opar*

Pembinaan Bandar Baru Opar bakal mengubah lanskap N.1 Opar yang selama ini sinonim dengan sebuah kawasan yang dipenuhi dengan tumbuhan yang menghijau. Komponen bagi Bandar Baharu Opar ini akan merangkumi pejabat-pejabat Kerajaan, pusat rekreasi dan sosial, stadium bola sepak, tempat kediaman, pusat komersial, pusat persidangan dan premis makanan yang akan membawa limpahan pembangunan sekaligus dapat merangsang pendapatan penduduk di kawasan setempat.

Kemudahan-kemudahan awam yang lain ialah adalah seperti Terminal Bas, pusat pendidikan, pusat penjagaan kesihatan, pusat dialisis, bank dan juga pusat internet yang akan diintegrasikan di kawasan bandar baru yang berkonsepkan *Smart City*. Buat masa ini, kerja-kerja reka bentuk dan pertapakan sedang diusahakan oleh agensi-agensi yang berkaitan seperti Jabatan Tanah dan Survei, *Economic Planning Unit*, *Land Consolidation and Development Authority (LCDA)* dan juga *State Planning Authority (SPA)*. Saya sangat berterima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier yang telah memberi ilham untuk mewujudkan bandar baharu Opar ini bagi memudahkan urusan pentadbiran bagi Kawasan N.1 Opar.

Last but not least, after a year of becoming the *Wakil Rakyat*, I find out that the amount of Rural Transformation Project Fund (RTP) and Minor Rural Project Fund (MRP) are not sufficient to cover a big area like DUN N.1 Opar, the constituency that I am serving now. I am sure other YB's are also serving, especially those serving in rural areas, experiencing the same situation. For that, in tandem with ADUN Daro, I would like to request the RTP Fund to be raised from RM5 million to RM7 million and MRP Fund to be raised from RM2 million to RM3 million.

Tuan Speaker, dengan ini saya menyokong sepenuhnya Usul Penghargaan Atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak sempena pembukaan Persidangan Pertama bagi Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19. Not too late for me to wish our muslim friend Selamat Hari Raya Aidilfitri dan Selamat Hari Guru to all teachers including those who were retired. To all my Dayak colleagues and friends, *Ka Bala Kamaruk ngan Ayukng-Ayukng ang akan Nyambut Ari Gawe, aku ngucapan Salamat Ari Gawey Dayak ka kitak samuhe'ey, Selamat Ondu Gawea, Selamat Ari Gawai, Gayu Guru Gerai Nyamai, Lantang Senang Nguan Menoa.*

I would like to read this Quote by Max DePree, *"The first responsibility of a leader is to define reality, The last to say, Thank You. In between, the leader is a servant."*

*Sarawak Sik Maju, Mun Opar Sik Maju*
*Sarawak Anak Maju, Kalo Opar Anak Maju*

Sekian, terima kasih

**Tuan Speaker:** Honourable Member for Krian.

**YB Encik Friday anak Belik:** Terima kasih, Tuan Speaker. Terlebih dahulu saya ingin merakamkan berbanyak terima kasih kepada Tuan Speaker kerana memberi saya peluang untuk mengambil bahagian dalam membahaskan Usul Penghargaan Atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak sempena Upacara Pembukaan Persidangan Pertama bagi Penggal Kedua, Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19 pada 15 Mei 2023. Kita amat bersyukur kerana sekali lagi kita berpeluang dan dapat berhimpun di dalam Dewan yang mulia ini dalam suasana yang tenang, harmoni dan selesa yang membolehkan kita sama-sama membawa hasrat dan ekspektasi rakyat ke arah kehidupan yang lebih progresif dan makmur.

Sebagai seorang Ketua Negeri dan mantan seorang Pemimpin Tertinggi Pentadbiran Sarawak, Tuan Yang Terutama Tun telah membina landasan yang kukuh dan seterusnya diwarisi oleh pemimpin masa kini untuk terus memacu Sarawak ke arah sebuah negeri aman, maju dan makmur. Keadaan ini telah mewujudkan suasana politik yang stabil dan membolehkan Kerajaan lebih fokus dalam melaksanakan agenda pembangunan bagi kesejahteraan rakyat keseluruhannya. Tuan Yang Terutama juga menyentuh mengenai betapa pentingnya Negara kita, Malaysia mempunyai satu Kerajaan yang stabil.

Kalau kita masih ingat, selepas Pilihan Raya Umum Ke-15 yang lepas, Negara kita sekali lagi berhadapan dengan keadaan politik yang tidak menentu disebabkan tiada satu parti yang mampu memenangi kerusi yang mencukupi untuk membentuk sebuah kerajaan pusat. Namun, atas kebijaksanaan Yang di-Pertuan Agong, ketika itu kemelut politik ini dapat diselesaikan dengan pembentukan Kerajaan Perpaduan dimana beberapa buah parti politik yang besar (termasuk GPS) bergabung dalam satu entiti politik yang besar dan kukuh. Kita dapat menyaksikan, sekali lagi Gabungan Parti Sarawak memainkan peranan yang amat signifikan untuk menentukan lanskap politik di Negara ini.

Penyertaan dan penglibatan GPS dalam pembentukan Kerajaan Perpaduan di peringkat Persekutuan berdasarkan kepada kesedaran dan keinginan untuk melihat Negara kita terus stabil demi kemampanan ekonomi dan kesejahteraan rakyat keseluruhannya. Ini tidak sama sekali mengabaikan pendirian dan slogan, "*Sarawak First"* yang menjadi pegangan dan landasan utama perjuangan kita dalam konteks Sarawak. Syabas dan tahniah kepada YAB Premier Sarawak kerana telah menunjukkan daya kepimpinan yang tegas dan berpandangan jauh dan mampu menjadikan Sarawak sebagai satu kuasa politik diperingkat pusat yang disegani dan dihormati.

*Sarawak Maju Makmur*

Tuan Speaker, tahun ini kita akan meraikan genap 60 Tahun Kemerdekaan Sarawak dengan tema, *"Sarawak Maju Makmur".* Dalam tempoh 60 tahun, kita dapat menyaksikan perjalanan kita sebagai sebuah Wilayah yang berdaulat. Banyak ranjau dan cabaran telah kita lalui sama ada dari segi politik atau isu-isu pembangunan. Namun, atas kebijaksanaan pemimpin terdahulu, Sarawak dengan penduduk berbilang kaum masih kekal sebagai sebuah Wilayah yang aman yang rakyatnya boleh hidup dengan harmonis dan bersatu padu. Dalam tempoh 60 tahun kita telah menyaksikan banyak perubahan dari segi pembangunan infrastruktur seperti jalan, jambatan, bangunan-bangunan institusi Kerajaan sama ada di bandar mahupun di luar bandar.

Tidak dapat dinafikan, inisiatif-inisiatif ini telah banyak mengubah lanskap pembangunan di Sarawak. Namun demikian, kita seharusnya tidak berpuas hati dengan apa yang telah dilakukan sebab masih banyak yang perlu dilakukan sejajar dengan aspirasi Kerajaan Sarawak untuk mentransformasikan luar bandar. Semoga dengan usaha dan inisiatif pembangunan yang telah, sedang dan akan dilaksanakan akan memberi kesenangan, kesejahteraan dan kemakmuran kepada rakyat kita keseluruhannya. Ini sejajar dengan aspirasi Sarawak sebagai Negeri Maju Berpendapatan Tinggi Menjelang 2030.

Tuan Speaker, seterusnya saya ingin membangkitkan beberapa isu di dalam DUN Krian yang masih memerlukan perhatian daripada Kerajaan.

*INFRASTRUKTUR*

*Simpang Saratok*

Tuan Speaker, keadaan lalu lintas di Simpang Saratok telah banyak diperkatakan di disebut-sebut melalui media sosial dan sebagainya. Kita menjangkakan dengan siapnya Lebuhraya Pan Borneo nanti, sudah pasti akan memudahkan pergerakan dari segi jarak dan masa yang diambil dan sudah pasti *volume* kenderaan yang menggunakan jalan raya akan bertambah. Ini akan menyebabkan kesesakan lalu lintas. Oleh sebab itu, kita amat memerlukan satu *"fly-over"* di

Simpang Saratok bagi mengatasi kesesakan lalu lintas yang berlaku *hamper* tiap hari lebih-lebih lagi pada musim perayaan seperti Tahun Baru Cina, Hari Gawai, Hari Raya dan musim Krismas.

Ini bukan sahaja menyukarkan pengguna lebuhraya tetapi juga mengancam keselamatan pengguna jalan raya. Untuk makluman, Simpang Saratok merupakan satu-satunya persimpangan utama yang tiada mempunyai *fly-over* di sepanjang Lebuhraya Pan Borneo dan telah mendatangkan ketidakpuasan dan menjadi rungutan di kalangan masyarakat setempat. Oleh itu, saya merayu kepada Kerajaan untuk mempertimbangkan pembinaan satu *fly-over* di Simpang Saratok untuk mengatasi masalah kesesakan lalu lintas berkenaan.

Di samping itu juga, Tuan Speaker, sebagai mengimbangi keadaan trafik yang melalui simpang Saratok hingga ke Pekan Saratok kita juga memohon supaya *spur road* yang ada sekarang diganti dengan *spur road* yang mempunyai dua hala *(dual carriage way)* dari simpang Saratok hingga ke Bandar Saratok. Itu juga permintaan kita.

*Naik Taraf Jalan Sedia Ada*

Tuan Speaker, masih banyak terdapat beberapa *Jalan Feeder* yang memerlukan penambahbaikan di Krian di mana keadaan jalan yang sedia ada samada masih jalan tanah kuning, jalan berbatu atau jalan konkrit yang dibina sejak sekian lama dahulu. Jalan-jalan berkenaan ialah:

(a) Jalan Kawit;
(b) Jalan Kawang;
(c) Jalan Sg. Buluh, Kabo;
(d) Jalan Ulu Grenjang;
(e) Jalan Ulu Awik (Rh Tidin);
(f) Jalan Engkala;
(g) Jalan Ulu Sebetan;
(h) Jalan Sg. Jirak/Jalan Ulu Awik (jalan konkrit);
(i) Jalan Rh. Dius, Kedoh;
(j) Jalan Rh. Machup, Kedoh Ulu;
(k) Jalan Rh. Mang, Sg. Wong, Brayang;
(l) Jalan Rh. Chenggie, Brayang;
(m) Jalan Rh. Anthony, Sg. Sarang, Lichok

Ini merupakan jalan-jalan utama *feeder road* yang belum dinaik taraf sehingga kini. Di kalangan jalan berkenaan yang masih menggunakan tanah kuning, menggunakan batu dan juga ada yang sudah di konkrit tetapi sudah rosak dan jika digunakan ataupun jika saya menggunakan peruntukan RTP saya, *it is very taxing on my part* dan saya memohon jika boleh, agensi seperti JKR menggunakan peruntukan MARRIS untuk menambah baik ataupun *upgrade* jalan-jalan berkenaan.

*Kemudahan Sukan dan Rekreasi*

Tuan Speaker, Saratok khasnya Kawasan DUN Krian setakat ini belum mempunyai kemudahan sukan atau Dewan yang boleh menampung kegunaan masyarakat di Krian. Dengan pertambahan jumlah penduduk, sudah pasti kita memerlukan kemudahan sukan dan rekreasi yang lebih elok dan selesa untuk menjamin kualiti hidup yang lebih baik.

Oleh itu, kita memerlukan satu dewan serbaguna yang baru dan lebih besar. Masalah kekurangan fasiliti sukan dan riadah ini telah mendatangkan ketidakpuasan di kalangan belia yang memerlukan tempat untuk menjalankan aktiviti sukan dan riadah.

SEKOLAH DAIF

Tuan Speaker, sejumlah 28 buah sekolah di bawah kawasan DUN N.38 Krian dan sebuah daripadanya ialah sekolah menengah. Daripada jumlah tersebut, empat buah sekolah diluluskan

untuk dibaik pulih, iaitu dua di bawah Projek 1(B) dan dua di bawah Rancangan Malaysia Ke-12 *Rolling Plan* Kedua dan 24 yang selebihnya masih dalam keadaan yang daif. Kesemua 28 buah sekolah ini dalam keadaan yang daif dan pelbagai jenis kerja yang perlu dilakukan. Dengan ini, saya memohon agensi dan Kementerian yang berkenaan mengambil tindakan untuk memastikan sekolah-sekolah ini tidak tercicir dari senarai sekolah yang perlu dibaik pulih dalam masa terdekat ini.

KEMUDAHAN ASAS

*Bekalan Air Bersih*

Masalah bekalan air masih lagi berlaku di Krian. Sehingga kini terdapat empat kawasan di Krian yang belum mendapat bekalan air bersih terawat dari JBALB. Kawasan ini ialah Ulu Gerenjang yang melibatkan empat buah rumah panjang, Ulu Sebetan yang melibatkan satu sekolah rendah dan empat buah rumah panjang dan kawasan Brayang/ Mudong yang melibatkan 10 buah rumah panjang yang belum mempunyai bekalan air terawat bersih dan juga satu sekolah.

Di samping itu, masih terdapat kawasan yang mengalami masalah bekalan air yang tidak konsisten walaupun kawasan ini sudah menerima bekalan air bersih dari JBALB. Pihak kita menerima aduan hampir setiap hari daripada penduduk-penduduk yang terlibat. Dengan ini, saya memohon dan menyeru kepada agensi berkenaan untuk membuat kajian terperinci dan mengenal pasti punca masalah ini. Kita seringkali mendengar rungutan dan cemuhan daripada penduduk yang terlibat melalui media sosial.

*Bekalan Elektrik*

Walaupun hampir 98% kawasan rumah panjang di Krian sudah mendapat bekalan elektrik daripada *main grid* tetapi masih terdapat rumah-rumah panjang atau pun pintu-pintu bilik rumah panjang baharu yang belum dibekalkan dengan elektrik. Kita memohon supaya rumah-rumah panjang, rumah-rumah persendirian dimasukkan dalam Program ALAF dan kita pun sudah menghantar senarai kepada Kementerian dan setakat ini menunggu keputusan 24 jam.

*Capaian Internet dan Arus Telefon*

Kawasan Krian, terutamanya di pedalaman, walaupun sudah mendapat menara seperti yang telah dimaklumkan oleh Timbalan Menteri tempoh hari, tetapi masih terdapat masalah dari segi capaian internet dan juga arus telefon. Kita mohon supaya perkara ini dikaji dan dilihat semula punca hampir sebulan yang lalu kita menghadapi masalah berkenaan.

EKONOMI

Tuan Speaker, ekonomi luar bandar di Krian masih banyak bergantung kepada sektor pertanian dan kita lebih kepada penanaman kelapa sawit, getah, lada dan buah-buahan. Masalah sekarang ialah harga input pertanian yang begitu tinggi dan tidak setimpal dengan harga komoditi yang dihasilkan. Kita memohon pihak Kementerian dapat mencari jalan penyelesaian bagaimana hendak membantu mereka yang pekebun-pekebun kecil ini supaya tidak terlampau berat dari segi kos untuk membeli input pertanian seperti baja dan racun. Ini pun telah kita utarakan dalam persidangan yang lepas.

LATIHAN DAN PEMBANGUNAN MODAL INSAN

Tuan Speaker, tiap tahun kita mempunyai golongan belia yang menamatkan era pendidikan formal mereka atas sebab-sebab seperti keciciran, kurang berminat untuk melanjutkan pelajaran dalam bidang akademik dan sebagainya. Mereka ini kurang arif apakah harus mereka lakukan setelah berhenti sekolah. Jika tidak diuruskan dengan baik, golongan ini mudah terpengaruh dengan kegiatan-kegiatan yang kurang sihat.

Tuan Speaker, oleh sebab itu kita bercadang dan memohon kepada pihak Kerajaan supaya diwujudkan satu Pusat Latihan Separa Mahir di Saratok untuk menyediakan tempat bagi golongan ini meneruskan pembelajaran mengikut keinginan dan *interest* masing-masing.

SEKTOR PELANCONGAN

Terdapat beberapa kawasan dan tempat di Krian yang boleh kita menjadi pusat tarikan pelancongan sama ada dari luar ataupun dalam negeri iaitu:

(a) Wong Klansau iaitu tempat kita mengadakan *mountain bike challenge* belum lama dulu iaitu pada tiga minggu yang lepas dan menarik minat seramai 96 peserta daripada seluruh Sarawak dan Brunei Darussalam;

(b) Wong Balai di Babang;

(c) Wong Pillai di Ulu Krian;

(d) Sungai Budu untuk safari rakit;

(e) Sungai Nanga Batang juga dengan airnya yang cukup jernih tempat kita jadikan tempat riadah; dan

(f) Bukit Tenggalat.

Kita memohon Kementerian untuk membuat kajian apakah yang kita perlu buat untuk menjadikan tempat-tempat ini sebagai pusat riadah dan pusat tarikan pelancong.

MASALAH SOSIAL

Krian tidak lari daripada masalah sosial dan kita memohon supaya pihak berkuasa, badan-badan berkuatkuasa lebih peka dan untuk memantau dan mencari penyelesaian apakah yang harus dilakukan untuk membendung dan mengatasi masalah terutama yang melibatkan golongan belia. Sebenarnya, sebelum kita pergi untuk bersidang ini, saya ada menerima panggilan telefon dari seorang wanita, sebagai seorang pekebun, penanam kelapa sawit yang memberitahu bahawa ditempat ladang beliau, berkumpul sekumpulan belia yang beliau khuatir menjalankan aktiviti yang tidak sihat dan ini telah merisaukan banyak pihak dari segi keselamatan dan juga aktiviti-aktiviti yang tidak disenangi. Jadi kita mohon badan penguatkuasaan untuk lebih peka dan menjalankan tugas supaya benda ini dapat kita bendung.

Tuan Speaker, sebagai penutup sekali lagi saya mengucapkan terima kasih kerana diberi peluang untuk mengambil bahagian dalam membahaskan Usul Penghargaan Atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak sempena Pembukaan Persidangan Pertama bagi Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19 pada 15 Mei 2023. Syabas dan tahniah juga disampaikan kepada Yang Berhormat Tuan Speaker serta seluruh warga Dewan Undangan Negeri Sarawak atas kejayaan dalam mengendalikan persidangan pada kali ini yang berjalan dengan begitu lancar dan teratur.

Akhir sekali, dengan kesempatan ini saya juga mengucapkan Selamat Hari Raya Aidilfitri kepada semua yang meraikannya, Selamat Hari Wesak, Selamat Hari Wanita; kepada bekas guru, Selamat Hari Guru dan selamat menyambut Hari Gawai kepada rakan-rakan yang akan meraikannya. *Gayu Guru Gerai Nyamai, Betuah Belimpah dan Lantang Senang Nguan Menoa.* Dengan ini Tuan Speaker, saya mohon menyokong. Terima kasih.

**Tuan Speaker:** Honourable Member for Tanjong Datu.

**YB Encik Azizul Annuar bin Pehin Sri Haji Adenan:** Thank You, Tuan Speaker, for giving me the opportunity to debate for the Motion in this august House today. First, Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh, Salam sejahtera.

First and foremost, I must express my highest gratitude to the Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak, Tun Pehin Sri for delivering an insightful address that both reflect and set the policy direction for Sarawak. We are also grateful that we have a leader like the Yang Amat Berhormat Premier, Honourable Member for Gedong, who has managed to steer our beloved State into the new frontier and towards a modern Sarawak menjelang tahun 2030.

Sememangnya selama 60 tahun Sarawak merdeka begitu banyak sekali perubahan demi perubahan yang kita telah lihat yang telah dicapai apatah lagi dengan kepimpinan di bawah Yang Amat Berhormat Premier semakin banyak lagi pembangunan yang kita dapat lihat. Dan antara yang kita dapat tahu adalah dengan peningkatan pendapatan negeri daripada RM5 ke RM6 bilion hingga rekod kita yang terkini iaitu sebanyak RM12 bilion *as recently as* 2022*.* It is indeed a huge feat and we as *Anak Sarawak* should feel very proud of the achievement of the Yang Amat Berhormat Premier and his team.

Tuan Speaker, as with the big increase in our revenue, I am sure that the Government, State Government and the current administration can do more to help the people especially the *rakyat* who are in the rural and semi-rural constituencies. As what my late father used to say, *"Siney kitak maok mencari orang kaya, kitak cariklah di bandar. Siney kitak masih nak carik orang miskin, cariklah kita di luar bandar."* Sebab itulah sememangnya menjadi agenda utama Kerajaan GPS di Negeri Sarawak ini adalah untuk merapatkan jurang di antara bandar dan luar bandar supaya semua dapat merasakan pembangunan secara sama rata.

GREATER KUCHING COORDINATION DEVELOPMENT AGENCY (GKCDA)

Tuan Speaker, I would like to start my speech on the greater Kuching Coordination Development Agency (GKCPA). Saya amat berterima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier kerana telah memasukkan kawasan saya N.3 Tanjong Datu di dalam *Greater Kuching Coordination Development Agency (GKCDA)* ini kerana akan menjadi satu *game changer* kepada kawasan saya. Ini sekaligus bagi kami di N.3 Tanjong Datu untuk mencadangkan projek-projek pembangunan bagi kesejahteraan penduduk. Dan perbincangan sudah diadakan dan sejumlah 97 projek yang kami sudah cadangkan yang di bawah beberapa sektor iaitu infrastruktur, kemudahan utiliti, komunikasi, perladangan, ekonomi dan sosial. Dan alhamdulillah, peruntukan sebanyak RM150 juta telah diperuntukkan kepada kawasan saya.

Tuan Speaker, walau bagaimanapun saya melihat di dalam peruntukan GKCDA ini tidak mempunyai elemen-elemen sosial seperti yang kita dapat bahagikan seperti memberi para penduduk atau para pengundi agihan-agihan seperti enjin bot sangkut dan sebagainya, dan bot baru ataupun input pertanian. Jadi, saya berharap pihak agensi GKCDA dapat mempertimbangkan pembahagian peruntukan ini dapat diberi melalui program-program seperti ini yang saya lihat adalah satu *touch point* ataupun *quick win* kepada pengundi-pengundi ataupun penduduk di kawasan GKCDA.

T*ouching on the same matter,* Tuan Speaker*, with all these projects been planned,* saya turut berterima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier kerana telah memberi pelbagai kelulusan untuk Projek Rakyat dan juga Projek RMK-12 di kawasan saya. 11 dan 12 di kawasan saya. Sejumlah 51 buah projek pembangunan daripada sumber Kerajaan Persekutuan dan Negeri dan pelaksanaan telah bermula daripada tahun 2017 sehingga tahun ini dan dalam bermacam-macam status seperti dalam perancangan, pelaksanaan dan ada yang dikategorikan sebagai Projek Sakit.

Untuk makluman daripada jumlah tersebut, terdapat lapan buah projek yang telah mengalami masalah dalam pelaksanaan dan telah dikategorikan sebagai Projek Sakit.

Saya ingin bertanya:

(a) Adakah tatacara menguruskan Projek Sakit ini dapat diperbaiki ataupun ditambah baik?

Kerana saya melihat terlalu lama kita di dalam proses hendak *terminate* salah satu kontraktor ataupun untuk kita *terminate* dan tidak mendapatkan projek itu lagi. Saya melihat, seperti contoh, Projek Jambatan Rambungan saya yang telah sakit daripada tahun lepas lagi sehingga kini belum lagi kita dapatkan kontraktor penyelamat. Dan, saya mengharapkan bahawa pihak Kerajaan dapat melihat ke dalam perkara ini.

(b) Dan yang kedua adalah dari segi pelaksanaan projek.

Tuan Speaker, saya melihat daripada kelulusan peruntukan projek tersebut, kata orang sehinggalah *excavator sampei* ke tanah mengambil masa yang agak panjang. Dan saya mendengar daripada soalan sahabat saya daripada Honourable Member for Balingian yang bertanya kepada Honourable Deputy Minister, terlalu lama daripada *design stage* sehinggakan projek tersebut benar-benar berjalan di atas lapangan.

Jadi, saya berharap pihak pelaksana, Drain and Drainage Department (DID), Jabatan Kerja Raya (JKR) mahupun Council PBT dan sebagainya mendapatkan satu KPI. KPI di mana daripada kelulusan kewangan sehingga ke pelaksana di atas lapangan tersebut dikurangkan. Sebab contoh sekarang ini, kadang-kadang mengambil masa setahun ataupun lebih dan kami ini hanya menjadi wakil rakyat selama lima tahun. Disebabkan, mungkin ada projek yang masuk penggal kedua masih juga belum dilaksanakan.

*Hakisan Pantai*

Tuan Speaker, ingin saya pergi ke perkara yang kedua adalah hakisan pantai. Kawasan saya di Telok Melano di antara tahun 1984 sehingga tahun 2022 menunjukkan perubahan yang ketara. Merujuk kepada hakisan kajian yang berlaku di dalam waktu tersebut adalah sekurang-kurangnya dua hingga tiga meter setahun. Dan akan lebih teruk sekiranya di dalam mungkin musim tengkujuh, bencana dan ombak besar dan banjir dan merujuk kepada pengaliran dan *trend cuaca* masa kini, dalam tempoh 10 ke 15 tahun yang akan datang, kebanyakan kampung di kawasan saya akan berada di dalam laut kerana disebabkan berlaku hakisan yang berterusan.

Walau bagaimanapun, saya ingin mengucapkan ribuan terima kasih kepada Jabatan Perparitan dan Pengairan (DID) kerana telah membantu untuk melaksanakan 11 buah projek tambatan banjir, benteng penahan ombak dan benteng pemecah pantai. Walau bagaimanapun, masih terdapat juga 38 permohonan yang masih lagi belum mendapat sebarang maklum balas ataupun pelaksanaan.

Oleh yang demikian, saya memohon Kerajaan Sarawak atau agensi-agensi yang berkaitan untuk melihat berkenaan isu-isu yang dihadapi di kawasan saya dan merancang bagi mengelakkan bencana hakisan ini daripada berlaku.

*Public Housing*

Tuan Speaker, saya tidak ingin mengambil masa yang lama kerana *haritok* pun hari Jumaat jadi *on Public Housing*.

Tuan Speaker, Spektra Permata Project have been launched by the Yang Amat Berhormat Premier in my area on 15th February 2017 and the amount of RM10,751,055 and it was constructed by the Housing Development Corporation Sarawak. However, I am sad to report that currently only

a few are occupying the house and under the scheme of Spektra Permata; *dua di Lundu dan di Sematan*. *Dan saya merasakan* it would be prudent if the conditions of owning the house could be revised to reflect a more equitable level in the socioeconomic level in the area.

Saya turut menyokong yang telah dibahaskan oleh Honourable Member for Lingga di mana skim ini turut dapat diluaskan kepada yang bujang dan saya juga mencadangkan agar Kerajaan dapat mengeluarkan satu skim yang lebih murah di mana rumah mungkin lebih kurang, harganya kurang daripada RM100,000 dan pada cara ini kita dapat *provide more for our ever-growing communities in our population and I believe I am not only talking for myself when I touched on this matter, Tuan Speaker.*

*Street Lighting*

Tuan Speaker, pembangunan yang rancak dilaksanakan di Daerah Lundu amnya di kawasan N.3 Tanjong Datu merujuk kepada pembangunan di sektor perladangan dan pelancongan memerlukan infrastruktur asas terutamanya lampu jalan dan merujuk kepada rekod, kita telah menerima sejumlah 19 permohonan berkaitan dengan lampu jalan dan daripada jumlah tersebut, hanya tiga telah diluluskan dalam setiap sejumlah sebanyak RM750,000 sahaja. Pelaksanaan projek ini dilaksanakan di bawah RTP dan walau bagaimanapun, pembekalan lampu jalan masih lagi tidak mencukupi dan terdapat lagi 16 permohonan yang belum mendapat kelulusan dan pelaksanaan. Oleh itu, saya memohon agensi yang terlibat *to look into this matter*.

On a separate note, Tuan Speaker, I would like to post a question also maybe a suggestion that is the Dewan Undangan Negeri might established a Departmental Select Committee with regards to departments and are under responsibility of certain Ministries because as I look here, in the Parliament of Malaysia, on the current 15 parliaments, they have established a Departmental Select Committee mainly finance and economy, health, entrepreneurship, infrastructure etc. which are all under the responsibility of each Ministries. May I suggest in this Dewan aside from having the Public Accounts Committee, House Committee and Ad Hoc Select Committees, I would urge this Dewan to have a Departmental Select Committee where we can have our own discussion with regards to matters regarding the State. Thank you.

And in conclusion, I would like to express my thanks again to the Yang Amat Berhormat Premier for supporting the development in my area, Ministries and the District Offices and relevant Departments for working together with me to develop Tanjong Datu. I hope this commitment can be continued until my dream becomes a reality.

I would like to quote from the US President, Mr. Barrack Obama, *"Change will not come if we wait for some other person, or if we wait for some other time. We are the ones that we've been waiting for, and we are the change that we seek".*

In conclusion, I must express my gratitude again Tuan Speaker, for giving me the opportunity to address this Dewan today and I wish everybody, *belum terlambat lagi untuk mengucapkan Selamat Hari Raya Aidilfitri, Maaf Zahir dan Batin, Selamat Hari Gawai*, *Gayu Guru Gerai Nyamai, Lantang Senang Nguan Menoa. Ya ajak jakok aku ari tu, ngai jakok panjai-panjai legi.* Terima kasih, *sekian, Wabillahi Taufiq Wal Hidayah, Wassalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh*. Terima kasih.

**Tuan Speaker:** Ahli-ahli Yang Berhormat, we have a break, today is Friday, the sitting resumes at 2.30 p.m.

*(Mesyuarat ditangguhkan pada pukul 11.23 pagi)*

*(Mesyuarat dimulakan pada pukul 2.36 petang)*

*[Timbalan Speaker mempengerusikan Mesyuarat]*

**Timbalan Speake**r: Ahli-ahli Yang Berhormat as ruled by Honourable Tuan Speaker this morning, time for debate for each Honourable Member has been limited to 15 minutes. May I call upon Ahli Yang Berhormat bagi Baleh to deliver his speech.

**YB Encik Nicholas Kudi anak Jantai:** Terima kasih, Tuan Speaker kerana memberi peluang kepada saya untuk membahaskan Usul Penghargaan Atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak sempena pembukaan Persidangan Pertama bagi Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19 pada hari Isnin, 15 Mei 2023 yang lalu.

Tuan Speaker, setinggi-tinggi penghargaan dan syabas kepada Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak atas ucapannya menyentuh beberapa aspek dan isu penting selaras dengan situasi semasa. Ucapan beliau penuh dengan inti pati yang bermakna dan boleh kita jadikan sebagai pedoman untuk memacu Negeri Sarawak ke arah pembangunan yang lebih jitu dan mampan.

Pergolakan politik Malaysia beberapa tahun kebelakangan ini menyebabkan ketidakstabilan ekonomi dan inflasi kepada Negara. Namun di atas kebijaksanaan Yang di-Pertuan Agong dapat membendung pergolakan berlarutan dan terbentuknya Kerajaan Perpaduan di mana Gabungan Parti Sarawak (GPS) di bawah pimpinan Yang Amat Berhormat Premier Sarawak turut memainkan peranan penting bagi menyelesaikan kemelut politik dari terus berlarutan.

Saya berharap agar pembentukan Kerajaan ini dapat dikekalkan demi kestabilan, kemakmuran, keharmonian dan kesepakatan dalam kalangan pemimpin dan rakyat, di tambah lagi dengan hubungan erat Kerajaan Sarawak dan Kerajaan Persekutuan akan dapat terus memacu kestabilan dan persefahaman agar tuntutan Sarawak selaras dengan Perjanjian Malaysia 1963 (MA63), Laporan IGC, Perlembagaan Sarawak dan Perlembagaan Persekutuan akan dapat diselesaikan.

Tuan Speaker, saya berharap Kerajaan Persekutuan terus mendukung Kerajaan Sarawak dalam usaha melaksanakan pembangunan di Sarawak untuk meningkatkan mutu perkhidmatan kesihatan dan pendidikan, pembangunan infrastruktur asas, menjaga kebajikan Sarawak dan meningkatkan tahap keselamatan khususnya bagi kawasan sempadan.

*Pendidikan*

Pendidikan merupakan kunci utama pengetahuan dan ilmu untuk bekalan pada masa depan agar menjadi cerah. Saya turut mengucapkan syabas kepada Kerajaan Sarawak atas kejayaan penubuhan Sekolah Antarabangsa, Universiti dan Institusi Kemahiran yang mampu menghasilkan modal insan yang berkualiti.

Namun, sekolah-sekolah di kawasan luar bandar perlu diberi perhatian kerana masih tidak dilengkapi kemudahan asas seperti bekalan elektrik 24 jam, bekalan air bersih dan terawat dan kemudahan telekomunikasi. Malah ada beberapa buah sekolah belum mencukupi tenaga pengajar berikutan isu pengambilan guru-guru baru yang tidak mahu ditempatkan ke kawasan luar bandar yang kita tahu serba kekurangan dan daif.

*Kesihatan*

Kesihatan merupakan aset penting yang perlu dijaga dan juga dipelihara. Apabila tubuh badan kita sihat, maka akal fikiran kita juga akan sihat serta lebih cergas dan waras untuk berfikir.

Kemudahan fasiliti bagi klinik-klinik desa yang berada di kawasan pedalaman masih kekurangan terutama ketika menghadapi kes-kes kecemasan. Perkara ini perlu diberi perhatian untuk menangani keadaan yang tidak diingini berlaku.

Saya juga menyeru supaya Kementerian Kesihatan meninjau klinik-klinik kesihatan luar bandar yang serba kekurangan dari segi fasiliti-fasiliti teras dalam perubatan kepada para pesakit.

*Pengeluar Makanan Utama*

Menyentuh mengenai pengeluaran makanan utama. Bagi Kawasan saya di N.64 Baleh terutamanya di Tunoh dilihat amat berpotensi dibangunkan sebagai kawasan pengeluaran makanan tempatan serta dapat menjadikan Sarawak sebagai pengeksport makanan utama dan membantu meningkatkan pendapatan penduduk yang tinggal bagi kawasan luar bandar.

Jika penggunaan tanah-tanah ini dapat dimanfaatkan untuk pengeluaran makanan utama, bukan sahaja pendapatan isi rumah meningkat malah akan dapat meningkatkan ekonomi Kerajaan Sarawak amnya.

Kawasan Baleh berpotensi tinggi menjadi salah satu penyumbang agromakanan bukan sahaja di Sarawak malah untuk Semenanjung Malaysia dan luar negara. Saya menekankan bahawa industri agromakanan ialah satu industri yang sangat menguntungkan.

Bagi tahun 2021, Malaysia mengimport RM63.59 bilion untuk sektor agromakanan manakala bagi tahun 2022, jumlah ini meningkat kepada RM75.54 bilion.

*Perimeter Survey*

Tuan Speaker, *perimeter survey* di bawah Seksyen 6 dan Seksyen 18 perlu kita lakukan secepat mungkin untuk mengelakkan perselisihan faham di antara pemilik tanah ataupun pemaju.

Semakin lama tertangguh, semakin banyak masalah akan timbul. Perbalahan akan berlaku apabila tanah tersebut akan dibangunkan. Pelbagai pihak akan menuntut hak kerana tidak ada dokumen pemilikan memilikinya secara sah. Keadaan sebegini akan melambatkan perancangan pembangunan di kawasan-kawasan tertentu kerana masalah tuntutan hak pemilikan tanah yang belum diselesaikan.

Kerajaan Sarawak perlu mencari inisiatif untuk menyelesaikan *perimeter survey*. Kita boleh memberi latihan ataupun pengetahuan kepada Ahli Jawatankuasa Kemajuan dan Keselamatan Kampung ataupun JKKK atau Ketua Masyarakat untuk mengambil koordinat sempadan dan menyelesaikan perbalahan tentang sempadan masing-masing terlebih dahulu.

*Kemudahan Infrastruktur Asas*

Manakala bagi kemudahan infrastruktur asas, Kerajaan perlu mempercepatkan pembangunan infrastruktur asas seperti jalan perhubungan, bekalan elektrik dan air serta telekomunikasi supaya semua kawasan di luar bandar dapat dijangkau dan dibangunkan setara dengan kawasan bandar.

Malah penggunaan tanah juga dapat dimanfaatkan secara maksima dengan adanya teknologi-teknologi baru yang dapat membantu meningkatkan hasil pengeluaran. Manakala rantaian permintaan dan bekalan juga tidak terputus dan akan sentiasa berterusan.

*Bantuan Kecemasan Bencana*

Tuan Speaker, tahun lalu bagi saya, Ahli Yang Berhomat bagi Kawasan N.64 Baleh, bencana yang tidak dijangka terjadi di Kawasan saya. Oleh itu, saya memohon agar bantuan kecemasan bencana dapat disalurkan bagi Kawasan saya. Kemudahan infrastruktur juga merupakan suatu yang sangat penting pada ketika menghantar bantuan kecemasan ke kawasan yang jauh bagi di kawasan pedalaman. Lebih merisaukan lagi jika jalan perhubungan terputus dan keadaan di kawasan yang terjejas tidak dapat dihubungi kerana tidak ada liputan telekomunikasi langsung.

Pada bulan Oktober 2022 yang lepas, banyak rumah panjang di Kawasan N.64 Baleh terjejas dan tidak dapat dihubungi melalui jalan darat, sungai dan juga udara pada ketika itu akibat daripada keadaan cuaca yang begitu teruk hujan dan serta ribut kuat melanda tanpa henti sehingga seminggu dan dua minggu berlarutan. Bantuan makanan melalui udara menggunakan helikopter BOMBA pada ketika itu juga tidak dapat dihantar dengan kadar segera oleh kerana keadaan cuaca yang tidak mengizinkan.

Mohon Kerajaan Negeri mempertimbangkan untuk mewujudkan pusat kecemasan bencana di kawasan N.64 Baleh yang difikirkan sesuai untuk menyampaikan bantuan dengan kadar segera ke lokasi yang terjejas kerana terdapat rumah panjang di Kawasan N.64 Baleh agak terpencil dan jauh daripada pekan Kapit. Keadaan ini kemungkinan akan berlaku lagi jika tiba masanya musim hujan.

Tuan Speaker, beberapa minggu yang lepas, saya telah datang melawat dan melakukan tinjauan keadaan di satu buah rumah panjang yang terjejas akibat bencana iaitu Rumah Umbar, Ulu Sungai Tiau, Mujong yang mempunyai 28 pintu. Saya merasa sangat sedih melihat tiga buah rumah yang sehingga kini masih tertimbus di bawah tanah dan sebuah lagi mengalami kerosakan yang teruk. Bukan itu sahaja, jalan perhubungan ke rumah panjang tersebut juga masih terputus kerana sebuah jambatan untuk menghubungkan ke rumah panjang tersebut telah runtuh dan belum dapat dibaiki.

Saya beberapa kali meminta mohon bantuan pertolongan daripada pihak syarikat balak yang berdekatan, namun permohonan saya tidak diendahkan dengan alasan yang diberikan oleh syarikat balak di kawasan tersebut belum lagi beroperasi bagi kawasan Ulu Sungai Tiau.

Saya juga mengutarakan perkara tersebut kepada Pihak Berkuasa Tempatan, namun jawapan daripada mereka belum lagi menerima apa-apa tindak balas daripada pihak Jawatankuasa Bencana Negeri. Sungguh sedih sambutan Hari Gawai tahun ini terpaksa menumpang di pondok sementara memerhatikan jiran-jiran lain menyambut Hari Gawai dalam suasana gembira dengan kepulangan saudara ke kampung halaman.

Saya menyeru agar pihak bertanggungjawab perlu menangani masalah ini seberapa lekas yang mungkin.

*Dasar Ekonomi Terbuka*

Dasar ekonomi terbuka yang diamalkan oleh Kerajaan Sarawak memberi lebih banyak peluang perniagaan dan pekerjaan kepada golongan muda terutama siswa-siswi yang baru menamatkan pengajian di peringkat Diploma, Sarjana Muda dan sebagainya.

Kita juga harus mengalu-alukan kedatangan pelabur-pelabur dari luar untuk merancakkan lagi pembangunan di Negeri ini. Peluang-peluang yang berasaskan industri makanan dan pertanian dapat diperkembangkan dengan adanya pelabur-pelabur daripada luar negeri dan teknologi industri terkini dapat diaplikasikan.

Di Kawasan saya N.64 Baleh iaitu di Tunoh ia dilihat sangat berpotensi jika dibangunkan dijadikan sebagai kawasan industri *agro-food hub* dan *agroforestry hub* di mana kawasan tersebut ditanam dengan tanaman padi, durian, jagung, kelapa, pisang, nanas dan buah-buah tempatan lain termasuk *aquaculture* serta industri ternakan. Ianya boleh dijadikan sebagai kawasan makanan bagi Negeri Sarawak ataupun *a food basket*.

Lokalitinya berada di tengah-tengah kawasan Sarawak boleh dijadikan sebagai *Inland Port* iaitu hab ke ibu negara Indonesia di Nusantara.

*Keselamatan Sempadan*

Menyentuh keselamatan sempadan, isu berhubung perkembangan ekonomi dan keselamatan di sepanjang sempadan Malaysia-Indonesia perlu ditangani dan ditingkatkan, selaras dengan hasrat negara jiran itu memindahkan ibu negaranya ke pantai timur Kepulauan Borneo.

Saya bercadang agar Kerajaan Sarawak merekrut bekas-bekas askar yang telah bersara dan berkemungkinan dapat mewujudkan semula *Sarawak Ranger* untuk membantu pasukan keselamatan yang sedia ada untuk meningkatkan misi kawalan keselamatan, mengamankan sempadan, menghentikan aliran penyeludupan manusia, dadah, penyeludupan jenayah dan pendatang tanpa izin ke negara ini.

Isu keselamatan dan perdagangan sempadan antara perkara yang perlu ditangani dengan lebih serius bagi menghalang transaksi serta aliran aktiviti haram yang boleh merugikan negara.

Tuan Speaker, sebelum saya mengakhiri ucapan usul penghargaan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak belum terlambat bagi saya menyampaikan ucapan Selamat Hari Raya Aidilfitri; Maaf Zahir dan Batin kepada semua masyarakat Islam di Sarawak.

Bagi masyarakat Dayak yang akan menyambut Hari Gawai tidak lama lagi, Selamat Hari Gawai, *Gayu Guru Gerai Nyamai, Lantang Senang Nguan Menoa.*

Saya menasihatkan kepada yang akan balik ke rumah panjang masing-masing agar berhati-hati ketika memandu, perlu berehatlah sekira berasa mengantuk sebelum meneruskan perjalanan lagi.

Dengan ini, saya dengan ikhlas hati menyokong Usul Penghargaan Atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak. Sekian, terima kasih.

**Timbalan Speaker:** Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Baleh. Seterusnya saya ingin dengan hormatnya memanggil Ahli Yang Berhormat bagi Satok.

**YB Dato Ibrahim bin Baki:** Bismillahirrahmanirrahim. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh, Salam sejahtera dan Salam Sarawakku Sayang.

Terima kasih, Tuan Speaker atas kesempatan untuk saya terlibat sama sekali lagi dan kali ini dalam sesi perbahasan Usul Penghargaan Atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak di Dewan yang mulia ini. Pertama sekali, saya ingin memanjatkan setinggi kesyukuran kepada Allah Subhanahu Wa Ta'ala kerana limpah kurniaNya kita dapat berkumpul dan bersidang di Dewan yang mulia ini.

*Menjunjung Kasih Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri*

Saya juga ingin merakamkan penghargaan saya atas amanat yang disampaikan oleh Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak yang meliputi pelbagai perkara dan aspek mencerminkan nadi rakyat dalam keadaan dunia yang kian mencabar ini. Sudah tentu dalam keadaan sedemikian, kita harus mengekalkan perpaduan kita dalam menghadapi cabaran yang mendatang baik dari segi politik, ekonomi serta perhubungan antara masyarakat.

Menyedari keperluan tanggungjawab serta harapan rakyat yang semakin menggunung, Kerajaan Sarawak di bawah pimpinan Yang Amat Berhormat Premier komited untuk memastikan kebajikan, kesejahteraan dan keselamatan rakyat terus dijaga.

*Pengurusan Wabak COVID-19*

Ini terutamanya dalam situasi kembalinya gelombang wabak COVID-19 yang masih menjadi kebimbangan rakyat Sarawak dengan kemunculan varian baru iaitu *Arcturus* yang dilaporkan telah menyebabkan peningkatan kes COVID-19 di beberapa negara luar.

Sebelum ini, Sarawak melalui Jawatankuasa Pengurusan Bencana Negeri telah berjaya mengekang penularan varian *Delta* dan *Omicron* COVID-19 dan saya yakin penularan varian *Arcturus* ini juga dapat dikawal dengan mengambil langkah-langkah proaktif dan nasihat pakar.

Sarawak mempunyai autonomi dari segi pengurusan bencana termasuk COVID-19 melalui Ordinan Negeri dan pada pendapat saya, ini harus dikekalkan dan ditambah baik melalui Pemisahan Kuasa (*devolution of powers*) dalam aspek Kesihatan (*Health Matters*) daripada Kerajaan Persekutuan kepada Kerajaan Negeri Sarawak.

Umum mengetahui, Kertas Putih untuk Reformasi Kesihatan Negara telah dimulakan dan besar harapan kita di Sarawak supaya kuasa berkenaan dengan pengurusan Kesihatan itu dapat direalisasikan dengan proses Perundangan (*legislation*) di Parlimen *hopefully* pada bulan hadapan, bulan Jun.

Dalam aspek Pengurusan Kesihatan, Kerajaan Persekutuan tidak lagi dapat mengambil pendekatan *blanket policy* untuk menangani isu-isu kesihatan di Sarawak kerana dari pengalaman sebelum ini, cabaran yang dihadapi di Sarawak berbeza dengan yang berlaku di Semenanjung Malaysia.

Dengan faktor geografi serta taburan penduduk di Sarawak adalah penting supaya perkhidmatan kesihatan baik dalam aspek fasiliti serta tenaga kerja mencukupi untuk menampung keperluan rakyat sejagat.

*Federal Funding for State Agencies*

Tuan Speaker, in the same vein, we understood that the Sarawak Government led by the Right Honourable Premier have made great strides in demanding the return of eroded rights to the State. Last year, the constitutional amendments relating to Malaysia Agreement 1963 (MA63) whereby rights of Sarawak and Sabah enshrined in MA63 are bound in the Federal Constitution has come into force.

It is high time that we not only pursue the matter of health as well as education autonomy, but also make it a point for the funding to be available from the Federal Government for this purpose.

This means that the Federal Government not only must allocate significant and realistic amount of funds but also to distribute its funds to State Agencies responsible for matters of education as well as health.

This will ensure that the State Agencies can fully exercise their duties and responsibilities in serving the people of Sarawak with Federal assistance as well as empower their roles being the one who are involved in the day-to-day management of these matters in the State.

This will go a long way to realising the spirit of the Malaysia Agreement 1963 (MA63) and the Federation, whereby the Federal Government and the State Government through the latter's Agencies work hand in hand to deliver the best service possible and reaching out to more people especially in the rural areas whereby State Agencies have better visibility, access and mobility.

This will not only bridge the rural and urban gap but also ensures that the fulfilment of the Government's duties to serve the people regardless of whether they are in the far and distant areas of Sarawak.

*Maintaining Employment Rate*

Tuan Speaker, as the world grapples with economic doldrums, there have been instances whereby layoffs is the norm rather than the exception. Large companies have been making cuts to their staff in various areas of the industry.

In the national context, Malaysia's unemployment rate has improved to 3.5% in February this year, from 3.6% in December last year, a three-year low and is showing a stable recovery in the labour market.

However, we must not rest on our laurels in our effort to ensure employment opportunities in the industry to avoid dampening the employment rate. The areas that are most affected by the layoffs internationally are the technology, finance, media and manufacturing. These are key economic levers in the State.

While the world is closing its doors to these professionals, we must facilitate an environment whereby Sarawakians affected by these layoffs overseas can return to serve in the State as well as fortifying our workforce to ensure we remain agile in the changing environment.

This also means that overt spending on matters of infrastructure development including research must be maintained to stimulate the economy and foster its growth including in emerging sectors and renewable sectors such as green technology and hydrogen production.

And about a week ago, Algae Production, a new green industry was announced and launched by the Right Honourable Premier where Sarawak, Insya-Allah, will have and be home to the world's largest Algae Production facility.

This marks a significant milestone for Sarawak's technological advancement and its potential to revolutionise the economy. Our visionary the Right Honourable Premier has recalibrated our economy to the new economy, embarking on areas in tandem with the world trend.

*Education and Human Capital*

Tuan Speaker, on a similar note, we must also direct our efforts to develop a technology driven society that is adaptable to the changing landscape of the world. The culture of innovation must be cultivated at an early stage, thus our emphasis on the teaching of Science, Technology, Engineering and Mathematics (STEM) subjects.

On top of that, I implore the Federal Education Ministry and the State Ministry to also incorporate the subject of environment preservation to be taught at schools as means to educate them on the impact of climate change as well as efforts to reduce the carbon footprint.

While there are concerted efforts by the Sarawak Government, the Federal Government as well as other nations to preserve the environment, it is also our duty to ensure that this awareness is being spread to the younger generation and the rest of the society.

It is sad to see noble efforts particularly in adoption of Energy-Efficient Vehicles (EEV) and strides towards hydrogen economy are not well understood by all members of the community, even to the extent of being ridiculed.

Climate change is real and it is happening due to the burning of fossil fuel. That is why EEV are the future along with improvement to the public transportation facilities. The State Government is working on this and we must support initiatives that are done in the cause of the environment.

Along with that, we must also ensure that ample training and opportunities to the newer generation for them to serve in this area of new economy - the area of green technology as it is an emerging sector which is gaining prominence throughout the world.

*The Improvement of Administration in Kuching*

Tuan Speaker, in the last Population and Housing Census by the Malaysia Department of Statistics in 2020, the Kuching District is home to about 711,500 people. It accounts for almost 25% you know of the population of Sarawak. Almost a quarter of the entire Sarawak population.

The administration in Kuching since Sarawak Independence Day has maintained that there will only be one Resident and one District Officer for the entire administration area and they continue to serve this ever-increasing population.

I think it is high time that we consider dividing Kuching district into two, retaining the southern part of Kuching as its own administrative district while forming another district in Kuching North, as we would refer to, as Petra Jaya.

The Kuching city, officially inaugurated in 1988 saw the birth of a twin administration, Kuching City North and Kuching City South now known as Dewan Bandaraya Kuching Utara (DBKU) and Majlis Bandaraya Kuching Selatan (MBKS). This was out of the need for an efficient system which would allow for a balanced development and population distribution for the two territories.

I think the same concept applies as the Kuching District continues to grow, the administration has to be improved vastly to cater for the needs of the community and is the next step to the development of Kuching. Petra Jaya was designated as the Administrative Centre for the Sarawak Government and continues to do so, it is therefore fitting that it is recognised as a district with its own district office and district officer.

*Kerajaan Perpaduan*

Tuan Speaker, the Honourable Member of Tupong have highlighted and alluded clearly on the formation of the Unity Federal Government. Likewise, many Honourable Members of GPS have also spoken on the subject and reiterated the same a new dawn in Malaysian politics.

As the saying goes, *"politics is the art of the possible"*. Walaupun parti atau gabungan *(coalition)* yang menyertai Kerajaan Perpaduan mempunyai ideologi-ideologi yang berlainan, berbeza, namun semua bertekad untuk bekerjasama bagi memastikan kesejahteraan rakyat Malaysia dan menstabilkan suasana politik yang genting.

Bagi GPS, kita masih kekal dengan pendirian *"Utamakan Sarawak"* iaitu mengetengahkan serta memperjuangkan hak-hak Sarawak. Dalam tempoh beberapa bulan ini, kita telah mencapai beberapa kejayaan.

Antaranya, kajian semula pengagihan Geran Khas kepada Sarawak dan Sabah melalui Perkara 112D Perlembagaan Persekutuan, penyerahan kuasa meluluskan projek pembangunan bernilai sehingga RM50 juta dan terkini persetujuan Kerajaan Persekutuan untuk Sarawak mewujudkan syarikat penerbangan sendiri. Ini harus menjadi kebanggaan rakyat Sarawak dan juga manifestasi sokongan serta mandat rakyat kepada GPS dalam memastikan kepentingan dan hak Sarawak terjaga.

To our detractors, this means we are right all along. We have never wavered in our quest; our objective and struggle are still the same. We are for Sarawak. Sarawak First! Hence, those detractors who complains incessantly have no more bullets and in trying to remain relevant, they either knowingly or unknowingly, intentionally or unintentionally, resort to petty issues.

While criticisms with basis and sound reason is welcome, we must not lose sight of what is important. On pertinent issues, we must put aside our differences and unite for the sake of our beloved state and not harp on petty issues for political mileage.

Kerajaan GPS di bawah teraju YAB Premier telah melaksanakan pelbagai inisiatif dan pendekatan demi rakyat dan ini termaktub dalam manifesto GPS pada Pilihan Raya Umum (PRU) serta Pilihan Raya Negeri (PRN) yang lalu.

What we said and pledged, we honour, we do, and we implement, we walk the talk. Not like some others, *membebel dan cakap sahaja*.

Pada masa yang sama, kita juga harus memastikan pendekatan yang telah diambil ini dapat dinikmati semua lapisan masyarakat. Ini melalui penyampaian perkhidmatan yang mampan oleh Agensi-agensi Kerajaan serta penjawat awam. No one should be left behind.

Sebagai penutup, oleh kerana masa ini 38 saat, sebagai penutup, saya ingin mengucapkan jutaan terima kasih atas peluang dan ruang untuk saya terlibat dalam sesi Sarawak di Dewan yang mulia ini. Saya juga ingin mengambil kesempatan sekali lagi untuk mengucapkan Selamat Hari Raya Aidilfitri; Maaf Zahir dan Batin; dan Selamat Hari Gawai, *Gayu Guru Gerai Nyamai*. Terima kasih.

**Timbalan Speaker**: Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Satok. Is there any other, okay Ahli Yang Berhormat bagi Pelagus.

**YB Encik Wilson Nyabong anak Ijang**: Tuan Speaker, I wish to record my deepest gratitude to our Governor, Tun Pehin Sri Abdul Taib Mahmud for his Opening Address in which is both aspiring and visionary and touch on many aspects on the 15th May 2023.

Tuan Speaker, first and foremost, I would like to start off by giving my support to the Governor's Address wherein he acknowledges the important of strong and stable Government, calls for continued peace, prosperity and understanding among our people and to turn Sarawak into a develop region in the country.

I would like also to put into record of how proud I am, as a Sarawakian. Sarawak is leading the way in the country by being the icon of political stability. The Right Honourable Prime Minister, Dato' Seri Anwar Ibrahim described Sarawak's performance as an extra ordinary as the region under the leadership of our Sarawak Premier, the Right Honourable Datuk Patinggi Tan Sri (Dr.) Abang Haji Abdul Rahman Zohari Bin Tun Datuk Abang Haji Openg is more advanced than the Federal Government by exploring technological and digital fields. Our Prime Minister even stated that other Malaysian States undeniably have their own achievements but Sarawak is in different league as it has success in new initiatives and ideas. These new initiatives and ideas are Sarawak Government envisions in transforming into a sustainable green economy. By incorporating environmental sustainability into economic recovery efforts would preserve the environment and at the same time, create opportunities for investment and growth in the green economy. We should thank our wise and forward-thinking Premier for his able leadership and his foresight in navigating us in the present political scenario.

With the new century, we are facing various challenges, as in the expansion of our neighbours into economic, technical, manufacturing and political areas. We are not the only country of choice for investors in Foreign Direct Investment (FDI) but now we are faced with competitions in and around the region. Hence, I feel that we should position ourselves in the correct way to maintain and attract FDIs and the investors into Sarawak.

With technology growing by leaps and bounce and in the advent of so many social media platforms and also the proliferation of Artificial Intelligent (AI) tools, it is becoming very easy for people to connect with the outside world and I strongly feel that our society, especially the youth of today are being deprived of the opportunities present, due to the lack of infrastructure facilities, as

in electricity supply, internet connectivity and multimedia services. I hope that we will urge the Federal Government and also dig into the State's coffers to expedite these services to our people soon.

*Sarawak's Own Airline Company*

Our Premier and his able team of Ministers and Deputy Ministers are steering the State well in the notion of wanting to set up an airline company in Sarawak is very apt and timely.

For many years we have heard grouses from Sarawakians about the prohibitive price of tickets, especially during festive seasons. With the establishment of the airline, we can circumvent these issues and make sure that those who wish to return home to celebrate the festivals, are certain of reasonably price tickets.

The airline can also be used to connect far flung places that are inaccessible via roads or river. With the opening up of the new capital city of Indonesia in Nusantara, our airline can serve as a conduit of growth for both these Nations. These types of direct transportation arrangement will surely enhance our business and investment opportunities.

As suggested by our Deputy Prime Minister, Yang Berhormat Dato Sri Fadillah Yusof reported in Dayak Daily on 17th February 2023 that the Federal Government could facilitate the negotiation with Indonesia Government to build Sarawak-Kalimantan border railway, once this railway project, materialize it can have a train station at Tapak Megah, at Tunoh, at Kapit and to Bintulu to transport goods from Kalimantan to the nearest sea Port (Bintulu Port). With this infrastructure development project, it can act as a catalyst that help to speed up development in the interior part of Sarawak (The Heart of Borneo) with town like Kapit and Tunoh in Bukit Mabong District.

*Increase Federal Fund for Rural Development Including Pelagus*

Tuan Speaker, Sarawak has been allocated a RM5.6 billion development fund in the revised Budget 2023 by the Federal Government. In addition, more than RM2.5 billion has been allocated to implement projects involve street lightings as well as water and electricity supply. I request RM50 million should be set aside to spend in order to speed up the survey of NCR land throughout Sarawak so that issuing of individual land title of Section 18 can be made faster.

With strong bond between our Sarawak Government and the Federal Government, I have full confidence that Federal fund for Sarawak will increase especially for rural area including my Constituency Pelagus. We need higher allocation to enable Sarawak to boost its efforts to improve overall infrastructure development especially in the rural area. I hope the special fund allocation for Sarawak to be increased to catch up on development to be on par with the Peninsula.

*Development for Pelagus*

Tuan Speaker, as people representative, I always remind myself that I will bring their voices, hopes and requests in this august House. Pelagus is one of three State constituencies under P.215 Kapit, the other two being, N.62 Katibas and N.63 Bukit Goram. Thanks to the Sarawak Government and GPS, in the past six years, both major and minor projects have been coming in especially roads that connect most of the remote areas in our constituency. In DUN Pelagus, the ongoing construction of road project from Nanga Tulie to Nanga Pelagus, construction of ferry ramp for proposed ferry services across Sungai Rajang at Nanga Tulie that connect Kapit to the rest of Sarawak town to north side of Rajang River, and I request the Government to allocate fund to continue construct the balance of 17km of this road to Nanga Merit. With the completion of this road, we can promote the spectacular views of beautiful scenery of Pelagus Rapid, Pelagus National Park and further develop the various tourist product thereby can revive the abandoned Pelagus Resort. There are many tourist attractions in Pelagus and it is a hidden gem waiting to be discovered.

In addition to this, I would like to request the Government to establish a permanent food park in Pelagus in order to create jobs, business opportunities, and to provide sustainable income for the people of Pelagus. Other then the road above, road from Baleh Bridge to Ruman Mengga/ Rumah Belaja Nanga Benin/ SK Ng Pelagus to Pelagus Resort and road from Rumah Undi/ Rh Seli/ Rh Ai Antawau Bena, Sg. Sut, Kapit. The construction of road project about 12km from Rh Juntan to Nanga Sungai Sut should start by this year. This project is a long outstanding since 2017. I hope that more road projects will be done in this year and the years to come.

*NCR Land, Timber License and LPF*

Tuan Speaker, in Kapit, only one NCR Land Development JV with Ta Ann and LCDA at Baleh Confluence. I come to know that only about 2,000 hectares of NCR land had been planted with oil palm. I suggest any balance of NCR Land that had been gazetted by the NCR State Task Force should be legally return to the respective landowners because the development company is not going to plant it anymore, but they cannot develop the land because it's already gazetted under development.

In Kapit most of the land area either covered by Timber License or by LPF. I urge Forest Department and Land and Survey Department to sit down and prepare to excise out any NCR/ Temuda/ NTD (Native Territorial Domain) and longhouses location from within the Timber license. Any LPF Licensee which does not comply with the planting rate should be review and withdraw by the Government. Shifting Agriculture Area (SA) should be excise out from either Timber License or LPF. It will help to become a buffer so that the debris of the log will not flow to the river with the buffer about 100 metres of SA *iaitu* in *bahasa* Temudak. So, with no clear boundary where many longhouses and villages are within the timber license and LPF license area. Because of this Tuan Speaker, the implementation of Forest Management Unit (FMU) and the process of gazetting the proposed protected forest by the company and the Forest Department will meet with strong objection from the local communities because some of the FMU plate mark is about 50ft from the back of their longhouse. If we look at the timber concession map, the longhouses most of it area concession areas in Kapit.

*Agriculture*

Agriculture is one of the strategic thrusts under Post COVID-19 Development Strategy 2030 which is formulated by the Sarawak Economic Action Council (SEAC). The economic activities of the people in Kapit are mainly agriculture. Thus, I urge the Government to speed up in building Agriculture Training Centre (ATC) at Nanga Mujong and the construction of Agriculture Food Terminal (AFT) to replace CPPC in Kapit. With the new strategies and where we can market our agriculture product it will inspire the farmers to produce more because they no longer worry about marketing of the product. With the establishment of Sarawak Rubber Industry Board (SRIB), I expect the Government to formulate a workable strategies by allocating special fund to encourage our rural communities to participate in growing more hectarage of rubber trees, also fund for planting coffee and oil palm. I believe with this strategy many youths will participate in planting these commodities.

*Education in Rural Areas*

The issue of dilapidated school has also become a hindrance to students and I experienced it myself during the old days, *ya*. So Federal budget for me did not take into account Sarawak huge contribution to Putrajaya coffers. Unfortunately, for us, our Sarawak Government under the leadership of our Premier realised on this matter has set aside RM1 billion to upgrade and build throughout Sarawak, to build the schools throughout Sarawak. This amount is far enough but glad to hear that the Education Minister, Yang Berhormat Fadhlina Sidek recently announced the effort to restore dilapidated school in Sarawak will be among the Federal Government main focus in 2023 budget. I hope what she announced is going to be materialize. Anyway, we will monitor this. We hope with this conducive learning environment, our students can focus on their studies and achieve goal, produce more graduates, professional and skill for work forces.

**Timbalan Speaker:** Closing Yang Berhormat.

**YB Encik Wilson Nyabong anak Ijang:** Out of a…*(Inaudible)*…

**Timbalan Speaker:** Closing Yang Berhormat.

**YB Encik Wilson Nyabong anak Ijang:** So many schools, only five *dapat dibuat lah untuk itu* RM1 billion. So, sorry *ya* Tuan Speaker, I still got, I should have. So now, we are going to celebrate 60th Anniversary Tuan Speaker, so we celebrating 60th Anniversary for Sarawak Independence, *Sarawak Maju Makmur*. So, let us celebrate the 60th Anniversary of Sarawak Independence to appreciate the contribution of our past leaders the people who have brought the stability and development to what we enjoy now.

Before I conclude Tuan Speaker, I would like to thank all of the Head of Department, DUN staffs, the media and those that make this Sitting a success. I wish all our Muslim friends, *Selamat Hari Raya*, to Dayak friends going to celebrate Gawai Dayak, *Selamat Gawai Dayak*, *Gayu Guru Gerai Nyamai, Lantang Senang Betuah Belimpah.* Stay safe, healthy, may God bless us all. Sarawakku sayang, *Jaga Sarawak Intu Sarawak.*

**Timbalan Speaker:** Terima kasih, Ahli Yang Berhormat dari Pelagus. Seterusnya, Ahli Yang Berhormat bagi Kabong. Silakan. Are u ready? I got the list from the… Alright, Yang Berhormat. Kabong are you ready? So sorry Yang Berhormat, lets hear Kabong. Yang Berhormat Kabong first.

**YB Encik Mohd Chee bin Kadir:** Bismillahirrahmannirrahim. Assalamualaikum Warahmattulahi Wabarakatuh. Salam sejahtera dan Salam Sarawakku sayang. Yang Berhormat Tuan Speaker, terima kasih kerana memberi peluang kepada saya untuk turut serta dalam perbahasan Usul Penghargaan Atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak.

Menyentuh tentang ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak sempena pembukaan Mesyuarat Pertama bagi Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak Kesembilan Belas pada hari Isnin yang lalu, saya ingin merakamkan setinggi-tinggi penghargaan atas ucapan yang begitu menyeluruh yang merangkumi banyak perkara-perkara penting. Di antaranya:

(a) Penubuhan Kerajaan Perpaduan di peringkat Persekutuan di mana GPS telah memainkan peranan yang penting kerana menyokong penubuhannya;
(b) Harapan Tuan Yang Terutama agar Kerajaan Perpaduan dapat dengan segera menyelesaikan tuntutan Sarawak selaras dengan Perjanjian Malaysia 1963 (MA63) dan Laporan IGC, Perlembagaan Sarawak dan Perlembagaan Persekutuan. Kita penuh yakin bahawa Yang Amat Berhormat, Timbalan Perdana Menteri Malaysia, Datuk Sri Fadillah Yusuf akan menggalas tugas penting ini dengan kadar segera dan beroleh kejayaan yang dihajati seluruh rakyat Sarawak, Insya-Allah;
(c) Banyak kejayaan yang telah diraihkan setelah merdeka selama 60 tahun;
(d) Kejayaan kerajaan memulihkan ekonomi setelah dilanda pandemik COVID-19 di mana Bantuan Khas Sarawakku Sayang (BKSS) bernilai RM6.7 bilion telah banyak membantu rakyat yang terkesan;
(e) Keyakinan Tuan Yang Terutama terhadap *Post COVID-19 Development Strategy* (PCDS) 2030 yang akan memacukan Sarawak menjadi ekonomi maju menjelang 2030;
(f) Seruan Tuan Yang Terutama agar golongan muda meningkatkan ilmu dan kemahiran dan merebut peluang perniagaan;
(g) Memuji Kerajaan Sarawak atas penubuhan Sekolah Antarabangsa, Universiti, dan Institusi Kemahiran, sekaligus melahirkan modal insan Sarawak yang berkualiti khususnya kepada generasi muda; dan
(h) Tuan Yang Terutama juga memberi sanjungan kepada Kerajaan Sarawak kerana sentiasa prihatin dan adil terhadap semua kaum dalam pelbagai aspek.

Tuan Speaker, Yang Berhormat Tuan Speaker, saya ingin meneruskan ucapan saya dengan terus membawa isu-isu yang berhubung kait dengan konstituensi N.40 Kabong yang saya wakili.

*Bekalan Elektrik*

Pertama sekali, isu berkenaan bekalan elektrik yang kerap kali terputus sehingga ianya betul-betul menguji dan mencabar kesabaran rakyat Kabong. Baru-baru ini, saya telah mengambil inisiatif dengan mengadakan sesi libat urus dengan pihak Pengurusan Kanan SESCO yang turut dihadiri oleh Ketua-Ketua Kampung dan Tuai-Tuai Rumah. Pihak SESCO telah memberi banyak penjelasan berkaitan kenapa *"black out"* kerap kali berlaku dan berjanji akan menyiasat puncanya dan adalah diharapkan satu tindakan intervensi akan diambil agar bekalan tidak terputus dan sentiasa stabil.

*Perkhidmatan Telekomunikasi*

Saya juga ingin memberitahu bahawa setiap kali bekalan elektrik terputus, maka terputus jugalah perkhidmatan telekomunikasi telefon, menjadikan penduduk-penduduk tidak dapat menghubungi antara satu dengan yang lain. Kejadian seperti ini berlaku kerana ketiadaan bateri sebagai *backup a*pabila bekalan elektrik terputus. Kementerian Utiliti dan Komunikasi haruslah memastikan agar syarikat-syarikat yang membekalkan perkhidmatan telefon juga mempunyai bateri sebagai *backup.*

Saya juga ingin meminta Kementerian Utiliti dan Komunikasi agar melaksanakan penyambungan bekalan elektrik kepada rumah-rumah baru. Mereka telah menunggu begitu lama walaupun permohonan mereka telah dikemukakan sekian lama. Juga rakyat mahukan ada menara-menara yang sudah siap dilengkapi dengan *microwave disc* agar dapat beroperasi.

*Bekalan Air*

Semasa musim perayaan Aidilfitri tempoh hari, beberapa kampung di Kabong telah mengalami ketiadaan bekalan air. Amat menyedihkan kerana ketika itulah air amat diperlukan. Adalah diharapkan agar pihak JBALB sentiasa peka akan keperluan asas rakyat Kabong. Selain itu, saya mencadangkan agar *Raw Water Intake* di Licok diperbesarkan untuk menampung keperluan sekiranya berlaku kemarau panjang. Walaupun bekalan air bertambah baik di Kabong, namun bekalan berterusan 24 jam belum dapat dicapai. Bekalan ditutup jam 10 malam dan hanya akan dibuka semula sebelum Subuh. Saya harap bekalan akan berterusan selama 24 jam sehari. Juga walaupun sudah beberapa kali dibawa ke pengetahuan pihak berwajib, saya sekali lagi meminta agar projek bekalan air di kawasan Ulu Roban dipercepatkan. Penduduk-penduduk di enam buah rumah panjang telah menunggu begitu lama untuk mendapat bekalan air.

Pendidikan

Menyentuh tentang pendidikan, rakyat di Kabong tertanya-tanya, bilakah SK Abang Leman Kabong akan siap pembinaannya. Setelah sekian lama menunggu, sehingga hari ini, bangunan baru yang masih dalam pembinaan masih belum dapat dipakai. Mohon pihak berwajib dapat memberi pencerahan.

*Skim Pembesaran Kampung (SPK)*

Saya ingin merakamkan penghargaan kepada Kerajaan Sarawak kerana telah meluluskan Skim Pembesaran Kampung, Kampung Hulu Kabong. Skim ini telah pun siap sepenuhnya pada tahun lepas dan proses penapisan calon-calon yang layak telah pun dilaksanakan. Akan tetapi, surat tawaran kepada pemohon-pemohon yang berjaya masih tertangguh, kerana kelulusan Kementerian Pembangunan Bandar dan Sumber Asli belum diperolehi, walaupun pihak Land and Survey telah mengemukakan senarai pemohon-pemohon yang telah berjaya pada tahun lepas. Fasa II SPK telah diluluskan dan rakyat Kabong ingin melihat pelaksanaannya memandangkan permintaan bagi lot-lot perumahan begitu tinggi di Kabong.

*Channel Diversion*

Saya juga ingin, sekali lagi, menyentuh tentang hakisan teruk di sepanjang tebingan Sungai Seblak dari Sungai Benang hingga ke Empayang. Satu pendekatan baik telah disuarakan oleh Yang Amat Berhormat Premier bagi mengatasi masalah hakisan ini dengan membina *diversion channel*. Jabatan Pengairan dan Saliran (JPS) telah diamanah untuk melaksanakan cadangan ini. Setelah sekian lama, pada hari ini bayangan projek itu belum kelihatan lagi. Kita harap JPS dapat menyegerakan projek *channel diversion* ini, untuk mengelak kerosakan terhadap ban di sepanjang Sungai Seblak dari Sungai Benang ke Empayang. Sekiranya tindakan segera tidak diambil, maka tanaman penduduk akan musnah kerana kemasukan air masin ke dalam kebun mereka. Saya merayu bagi pihak pekebun-pekebun yang bergantung penuh atas hasil tanaman dalam kebun mereka, agar agensi yang bertanggungjawab dapat melihat keseriusan perkara ini kerana ianya melibatkan kehidupan petani-petani yang berkebun di sepanjang tebingan Sungai Seblak dari Sungai Benang hingga Empayang. Selain itu, dua rumah panjang iaitu Rumah Chuat dan Rumah Bujang akan dinaiki air setiap kali berlakunya *high tide.*

*Projek Lewat dan Sakit*

Beberapa projek yang telah dirancangkan dan diluluskan masih belum bermula. Diantaranya ialah Masjid Daerah Kabong, Dewan Masyarakat Kabong, Bangunan Pejabat Daerah Kabong, Surau Kampung Muroh, Pusat Sukan Muroh, Anjung Usahawan Kabong, Terminal Bot Rumah Bundan, Terminal Bot Kampung Emplam, Projek Pekan Baru Kabong, yang telah dilancarkan oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak pada 2021, telah mengalami kelewatan. Projek *earthworks (sandfilling)* kini dikategorikan sebagai projek sakit. Maka saya minta agensi yang terlibat bertindak tegas agar kontraktor dapat menyiapkan kerja dalam masa yang ditetapkan.

*Lampu Isyarat*

Dari aspek keselamatan jalan raya, saya ingin bertanya kenapakah cadangan untuk membina lampu isyarat di persimpangan Nyabor belum lagi dilaksanakan? Adakah kita menanti terjadinya kehilangan nyawa barulah kita bertindak?

*Federal Land Commissioner*

Ada beberapa bidang tanah yang telah diberi milik kepada *Federal Land Commissioner* untuk membangun beberapa projek namun tidak dilaksanakan dan kini masih kosong. Tanah-tanah tersebut hendaklah dikembalikan kepada Kerajaan Sarawak agar dipergunakan untuk projek-projek untuk kepentingan komuniti setempat.

*Peruntukan RTP dan MRP*

Saya menyuarakan nada yang sama dengan Ahli Yang Berhormat bagi Daro, Ahli Yang Berhormat bagi Lingga dan Ahli Yang Berhormat bagi Opar, agar peruntukan di bawah RTP ditambah. Saya juga mencadangkan agar MRP juga ditambah. Dengan adanya pertambahan ini, maka ianya membolehkan Ahli-ahli Yang Berhormat kawasan mempercepatkan pembangunan di kawasan masing-masing. Saya berani menyatakan bahawa cadangan ini mendapat sokongan majoriti besar Ahli-ahli Yang Berhormat di dalam Dewan ini.

*Klinik Kesihatan*

Terdapat tiga klinik kesihatan di Kawasan DUN Kabong masing-masing di Roban, Nyabor dan Kabong. Klinik di Roban dan Nyabor dalam keadaan daif dan bangunannya diperbuat daripada kayu. Adakah Kerajaan merancang untuk membina klinik baru di Roban dan Nyabor? Bagi Klinik Kesihatan Kabong, saya telah menerima permintaan untuk memperbesar sebuah bangunan sedia ada untuk fasiliti kegiatan warga emas, pejabat panel penasihat dan sebuah bilik sembahyang. Saya bersedia untuk menggunakan dana RTP untuk tujuan ini. Saya harap pihak Jabatan Kesihatan dapat

meluluskan permintaan ini tanpa syarat-syarat yang ketat. Selain itu, ada juga permintaan dari pesakit-pesakit buah pinggang agar mesin dialisis disediakan di Klinik Kesihatan Kabong.

*Stesen Minyak*

Ketika ini Kawasan N.40 Kabong hanya mempunyai sebuah stesen minyak mini di pekan Kabong yang dikendalikan oleh Persatuan Nelayan Kabong. Tidak dapat dinafikan bahawa beberapa lagi stesen minyak amat diperlukan lebih-lebih lagi untuk kawasan Nyabor dan Roban. Maka saya menyeru kepada pelabur-pelabur tampil untuk membina stesen minyak di Kawasan N.40 Kabong. Saya percaya PETROS Syarikat O&G milik Kerajaan Sarawak akan memberi pertimbangan yang wajar terhadap idea penubuhan stesen minyak yang dimaksudkan.

*Pasukan Bomba Sukarela/ Komuniti*

Oleh kerana Kabong tidak memenuhi syarat untuk pembinaan sebuah balai bomba, maka sekurang-kurangnya penubuhan pasukan Bomba Sukarela/ Komuniti akan dapat dimobilisasikan di tempat kebakaran sementara menunggu ketibaan pasukan bomba dari Saratok. Kita harap pegawai penjaga Balai Bomba Saratok dapat membantu dalam penubuhan pasukan Bomba Sukarela/ Komuniti ini nanti.

**Timbalan Speaker**: Penggulungan Ahli Yang Berhormat.

**YB Encik Mohd Chee bin Kadir**: Ya, *last point* Tuan Speaker.

*Penyelenggaraan Parit dan Pintu Air*

Parit-parit di kiri dan kanan jalan dari simpang Nyabor ke Kabong dan Jalan Simpang Empat Kabong ke Sungai Benang dan Sungai Endot tidak diselenggarakan dengan baik. Dan ini telah mengakibatkan kekerapan banjir dan banjir kilat. Begitu juga ada pintu air yang tidak diselenggarakan dengan baik. Malah ada juga pintu air yang tidak berpintu. Keadaan seperti ini tidak harus dibiarkan. Adalah diharapkan pihak JKR, JPS, IADA memandang serius isu ini agar tindakan segera dapat diambil.

**Timbalan Speaker**: Sila gulung, Ahli Yang Berhormat.

**YB Encik Mohd Chee Bin Kadir:** Yes. Akhir sekali saya ingin mengucapkan Selamat Hari Gawai Dayak kepada semua rakan-rakan yang meraikannya. Dengan ini, saya menyokong Usul Penghargaan Atas Ucapan TYT Yang di-Pertua Negeri Sarawak. Sekian, terima kasih.

**Timbalan Speaker**: Terima kasih, Ahli Yang Berhormat Kabong. Seterusnya ingin saya mempersilakan Yang Berhormat bagi Engkilili. Silakan.

**YB Encik Johnichal Rayong anak Ngipa**: Terima kasih, Tuan Speaker kerana memberikan izin kepada saya untuk berbahas titah Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak bersempena Pembukaan Persidangan Pertama Penggal Kedua pada 15 Mei yang lepas.

Tuan Speaker, perkara-perkara yang dibangkitkan oleh saya sebagai wakil rakyat di Kawasan saya adalah tertumpu kepada masalah-masalah rakyat. Di kawasan-kawasan terutamanya berkaitan dengan masalah pembangunan infrastruktur asas, pendidikan, kesihatan, taraf kehidupan ekonomi dan sosio-politik.

Tuan Speaker, isu-isu masalah rakyat yang saya bangkitkan ini bukanlah satu perkara yang baru tetapi telah dibangkitkan berulang-ulang kali kerana sampai kini masih tidak ada penyelesaiannya. Please allow me to go into local issues that had been dear to the people's heart of my Constituency N.33 Engkilili.

*Jalan Raya/ Jalan Perhubungan*

Pertama ialah jalan raya atau pun jalan perhubungan. Ini semua Yang Berhormat–Yang Berhormat di sini pun *highlight* perkara ini dan termasuk saya. Saya ingin memohon agar jalan raya yang baik sekurang-kurangnya jalan batulah kalau tak dapat jalan tar. Tidak mampu dilaksanakan untuk memberi pembangunan sejak 60 tahun atau lebih sejak masuk Malaysia, kawasan-kawasan dari Sg Paya/ Ng Menjau/ Emperan/ Begantong/ Panchor/ Nanga Tabau/ Entalau/ Jalan Berenggang-Gelong-Merutih yang masih tidak mempunyai jalan yang sempurna.

Hasil jalan perhubungan dahulu adalah dibina oleh *company-company* balak, tetapi sudah tiada pembalakan maka jalan-jalan tersebut hampir tidak dapat digunakan terutamanya semasa musim hujan.

Di samping itu juga, kawasan Pelo, Pulau, Belawan hingga ke Kujoh, Keranggas, Tembawai Tumbang, Sungai Pinang - Pincoh yang seluruh kawasan lokalitinya terletak di Ulu Skrang, Engkilili.

Jalan-jalan yang dipohon ini amatlah penting, Tuan Speaker, untuk kegunaan rakyat-rakyat di tempat tersebut, baik ke klinik, ke sekolah atau pun ke bandar, terutama sekali untuk sewaktu *emergency*.

Begitu juga jalan raya ke kawasan-kawasan Batang Ai, Hilir Engkilili iaitu Pak, Ijok, Tanjung, Tekalong, Basi, Empelam, Stuga, Geligau, Spalau yang amat memerlukan jalan raya dengan segera. Pada masa sekarang, jalan perhubungan mereka menggunakan jalan ladang kelapa sawit, *Company* dan juga jalan perhubungan yang dibina oleh DID dahulu. Kini jalan-jalan ini amatlah tidak sesuai dan di dalam keadaan yang tidak baik, berlubang-lubang di sana sini.

Tuan Speaker, sebenarnya kawasan-kawasan tanah dan buah-buahan di kawasan tersebut telah pun dibayar pampasan kurang lebih 10 tahun yang lepas iaitu sejak ada mantan Menteri Infrastruktur, tiada lagi di sini, untuk menyediakan projek-projek jalan tersebut tetapi sehingga sekarang tidak dilaksanakan. Begitu juga memohon untuk menaik taraf jalan raya-jalan raya yang telah rosak akibat banjir di kawasan Tabut, Kejemut, Tembong, Lipat, kawasan Tisak, Kaon, kawasan Kubal dan juga untuk menaik taraf jalan raya di kawasan-kawasan di Merio.

Saya juga mohon agar dapat melebarkan dan menaik taraf Jalan Selindong, Bua, kawasan Merebong, SK Merebong sehingga ke SK Merebong, serta juga membina sistem perparitan kerana kawasan jalan-jalan tersebut selalu banjir akibat tiada parit yang sempurna.

Seperti yang saya maklumkan bahawa kawasan-kawasan yang saya nyatakan tadi Tuan Speaker, adalah merupakan di bawah penyeliaan Majlis Daerah Lubuk Antu.

Di samping itu juga, memohon kepada pihak Kerajaan untuk menyelesaikan masalah perparitan yang selalu *block* atau pun tersumbat di sepanjang jalan di kawasan Tabut, Kejemut, Tembong, Liat, Tisak yang sering mengakibatkan banjir hampir apabila waktu hujan dengan di kawasan-kawasan tersebut.

*Jambatan*

Kedua, yang saya mohon ialah jambatan. Saya memohon untuk membina sebatang jambatan sebagai jalan perhubungan untuk menyeberangi Sungai Ulu Skrang dari Jalan Murad ke Entalau yang juga terletaknya sebuah klinik dan sekolah serta rumah panjang yang berhampiran. Ingin juga saya bertanya status pembinaan Jambatan Merio Engkilili di mana projek ini telah dipohon lama sudah untuk perhubungan menyeberangi ke kawasan Merio ke Bandar Engkilili bagi menggantikan jambatan gantung yang telah usang.

*Bekalan Air Bersih*

Perkara ini setiap persidangan telah dibangkitkan dan dipohon oleh saya sejak setiap kali persidangan. Rungutan banyak diterima daripada rakyat tempatan berkaitan dengan masalah air ini. Saya ingin bertanya kepada pihak Kerajaan status cadangan atau pembinaan sistem bekalan air bersih bagi kawasan-kawasan di Batang Ai Hilir sehingga ke Empelam, sehingga ke Pak Engkilili, keseluruhan kawasan di kawasan Hilir Skrang dari Tabut ke Tisak Lidong dan juga kawasan-kawasan Ulu Skrang.

*Mini Stadium Engkilili*

Saya juga memohon pihak Kerajaan untuk mempertimbangkan pembinaan projek Mini Stadium Engkilili yang telah diluluskan pada tahun 2018 kalau tidak silap saya dahulu dan oleh yang demikian saya ingin tahu status tersebut.

*Bank di Engkilili*

Tuan Speaker, pada masa sekarang Bank Agro yang ada di Engkilili cuma fasiliti untuk pengeluaran wang sahaja dan ini memberi masalah yang rumit, kadang-kadang ada wang, kadang-kadang tak ada wang, kerana tiada stok. Oleh yang demikian, saya memohon Kerajaan atau agensinya untuk sekurang-kurang menyediakan sebuah bank mini yang lengkap dengan fasiliti deposit, pengeluaran dan juga *transaction* pengiriman.

*Pan Borneo Highway*

Saya ingin memohon kepada pihak Kerajaan untuk melebarkan jalan bagi Simpang Engkilili dan juga Simpang Lubuk Antu, iaitu di antara simpang Sri Aman dan Sarikei, Pan Borneo Highway bagi keselesaan dan keselamatan pengguna-pengguna jalan raya. Untuk rekod, beberapa kemalangan telah berlaku di persimpangan jalan-jalan tersebut yang mengakibatkan kematian.

Saya juga memohon sekurang-kurangnya jejantas bagi kawasan Skrang Skim bagi menyeberangi dari sekolah, balai polis, rumah panjang ke Klinik di seberang sana haruslah dipertimbangkan dengan kadar segera.

Bagi Simpang Engkilili dan Simpang Lubok Antu juga jejantas haruslah dibina dan bagi masa panjang, pembinaan *flyover* haruslah dipertimbangkan kerana Simpang Lubok Antu ialah simpang antarabangsa nanti dan terus pergi ke Badau, Indonesia.

Di samping itu juga tanda-tanda jalan di sepanjang Pan Borneo dimohon untuk didirikan dengan tanda-tanda yang jelas yang dapat dilihat dari jarak jauh bagi keselamatan dan keselesaan para pengguna di jalan raya di sepanjang Pan Borneo jalan tersebut.

*Klinik Kesihatan Skrang Skim*

Saya memohon agar Klinik Skrang Skim dibaik pulih kerana keadaan fizikalnya telah lama dan sudah usang.

Di samping itu, saya bertanya keadaan status projek pembinaan kuarters kakitangan di klinik tersebut yang terjejas oleh projek Pan Borneo kerana ianya amatlah diperlukan dengan segera seperti yang dicadangkan awal dahulu.

*Pembesaran Penempatan Skrang Skim*

Saya ingin memohon kepada pihak Kerajaan untuk mempertimbangkan permohonan saya yang lepas berkaitan dengan perkara ini untuk dipertimbangkan dengan segera memandangkan bilangan keluarga penduduk telah bertambah dengan banyaknya di penempatan tersebut dan

masalah kesempitan tanah untuk mendirikan tapak rumah yang baharu telah menjadi punca masalah sosial yang besar.

*Loan Rumah Panjang*

Saya ingin bertanya kepada pihak Kementerian Perumahan berkenaan dengan Permohonan *Loan* Rumah Panjang yang dipohon daripada Tuai Rumah Ensudin Tisak, Lidong untuk dipertimbangkan. Permohonan mereka haruslah dipertimbangkan kerana mereka amat memerlukan dan bukan berdasarkan latar belakang politik. Saya juga memohon untuk memberi bantuan *Loan* Perumahan dengan kelengkapan kemudahan asas bagi Rumah Panjang Tuai Rumah Peter Minggat, Mujan, di Ulu Skrang yang baru-baru ini telah terbakar. Saya memohon agar Kerajaan dapat membantu mereka dengan kadar segera dan sekarang, mereka tinggal di *dampa*, Iban cakap. Jadi, mereka memerlukan tempat yang baik dan mohon pihak Kerajaan untuk mempertimbangkan ini, Tuan Speaker.

*Menara Telekomunikasi Kawasan DUN Engkilili*

Menara telekomunikasi telah banyak didirikan di Kawasan saya tetapi malangnya tidak berfungsi. Oleh itu, saya ingin tahu bilakah ianya dapat digunakan oleh rakyat di kawasan persekitaran yang amat diperlukan oleh mereka?

*Kos Sara Hidup Rakyat Yang Tinggi*

Harga makanan dan kegunaan harian rakyat masih melambung tinggi seperti yang diutarakan oleh Ahli-ahli Yang Berhormat yang lain. Begitu juga harga komoditi seperti kelapa sawit, getah, lada dan sebaliknya telah menurun dan keadaan ini telah menjejaskan taraf hidup rakyat di kawasan-kawasan terutamanya di kawasan luar bandar, di Sarawak ini, khasnya di kawasan Engkilili. Saya memohon Kerajaan akan mencari jalan penyelesaian yang terbaik bagi menghadapi masalah ini terutama sekali menjelangnya Hari Gawai Dayak.

*Pendidikan*

Pendidikan ialah kunci masa depan untuk anak-anak kita. Memohon pihak Kerajaan membina sekolah-sekolah yang usang termasuk bangunan-bangunan sekolah, dewan-dewan dan asrama-asrama mereka dan kuarters para-para guru dan kakitangan mereka terutamanya yang berkhidmat di kawasan Ulu.

Saya juga memohon juga kepada pihak Kerajaan untuk memberi bantuan *one-off* kepada kesemua anak-anak Sarawak yang telah diterima masuk ke institut pengajian tinggi termasuk ke kolej tempatan, tidak kira jurusan apa yang ditawarkan kepada mereka dan yang mereka terima kerana untuk meringankan tanggungjawab keluarga mereka dalam bentuk kewangan. Jumlah bantuan tersebut, terpulanglah kepada Kerajaan untuk membuat pendekatan yang berpatutan.

*Perkhidmatan Awam Negeri*

Perkhidmatan Awam Negeri, Tuan Speaker. Permohonan untuk mencari pekerjaan melalui *online* khasnya terdiri daripada kaum belia amatlah menyulitkan mereka terutamanya yang menghadapi masalah *internet,* khasnya di kawasan luar bandar untuk memohon jawatan di Perkhidmatan Awam Negeri. Oleh yang demikian, dicadangkan agar SPA Negeri lebih menggunakan jalan secara holistik yang lebih sesuai untuk mempertimbangkan permohonan-permohonan untuk menggunakan cara *manual* dengan borang khas yang akan mungkin ditentukan oleh pihak SPA Negeri haruslah dipertimbangkan sebagai cara alternatif untuk memohon.

Di samping itu juga, saya mencadangkan kepada pihak Kerajaan supaya tidak menyambung perkhidmatan kepada pegawai-pegawai Kerajaan yang telah berpencen wajib dalam Skim Perkhidmatan Awam yang telah mencapai umur 60 tahun untuk memberi peluang yang sewajarnya

kepada pegawai-pegawai muda yang sedang menunggu giliran untuk dinaikkan pangkat serta untuk membuka peluang kepada belia-belia lepasan pengajian tinggi atau sekolah yang masih *jobless,* untuk mencari pekerjaan*,* dilantik, diambil sebagai pengganti. Disamping itu juga, sudah pasti akan menjimatkan kos-kos sampingan Kerajaan kerana melibatkan pembayaran gaji atau *allowance* mereka yang tinggi dan yang terlibat.

*Memohon Peruntukan MRP/ RTP*

Tuan Speaker, memohon Peruntukan MRP/ RTP. Tadi orang minta naik. Sekarang memohon. Orang minta tambahkan. Sekarang baru minta. Saya juga memohon kepada Kerajaan khasnya kepada Yang Amat Berhormat Premier agar menyalurkan peruntukan tersebut kepada setiap wakil rakyat, tidak kira pembangkang ataupun tidak, yang telah dipilih oleh rakyat melalui proses pilihan raya demi untuk membangunkan rakyat dan kawasan masing-masing yang secara langsung juga dapat menjayakan usaha konsep Kerajaan masyarakat kita iaitu konsep Masyarakat Madani.

*Politik Perpaduan untuk Pembangunan / Kestabilan*

Saya begitu terharu mendengar ucapan daripada Ahli Yang Berhormat dari Satok tadi yang berkaitan dengan politik. Saya juga ingin menyebutkan, sebab kita orang politik. Kalau kita tidak sebut politik, ini bukan ahli politiklah. Politik adalah sangat dinamik. Dalam politik tidak kira, tidak ada yang mustahil. Lawan boleh menjadi kawan. Begitu juga kawan boleh jadi lawan. Kawan juga boleh menjadi kawan juga dan sebaliknya.

Inilah gambaran senario politik yang telah berlaku khasnya di Semenanjung Malaysia. Ini jelas sekali apabila kita menyaksikan apa yang berlaku di antara UMNO, BN dengan DAP yang telah bermusuhan berabad-abad sejak lebih 60 tahun akhirnya membentuk Kerajaan Perpaduan. Begitu juga dengan PKR dan Amanah dan juga berbagai-bagai parti yang lain. Di Sarawak juga, kita harus membuka ruang yang baik untuk bersatu padu dalam konteks gambar yang besar untuk bekerjasama di antara GPS dan parti-parti pembangkang yang lain di Sarawak. Ini cadangan yang baik, permohonan yang baik, Tuan Speaker. Bagi tujuan ke arah politik perpaduan dan kestabilan, apa guna mahu gaduh-gaduh selalulah. Buang yang keruh, ambil yang jernih untuk kestabilan dan pembangunan Negeri Sarawak. Ini yang paling penting.

Tahniah dan syabas juga harus diberikan kepada kepimpinan Yang Amat Berhormat Premier kita, yang telah berjaya membawa Sarawak ke landasan yang betul.

Keadaan ini telah juga diakui sendiri oleh Yang Amat Berhormat Perdana Menteri baru-baru ini dan sebagai rakyat Sarawak, pihak kita turut rasa bangga serta megah dengan komen kejayaan Yang Amat Berhormat Premier yang positif.

*Penutup*

Sebagai penutup, Tuan Speaker, sebelum saya duduk, tidak terlambat bagi saya mengucapkan Selamat Hari Raya Aidilfitri dan juga Selamat Hari Wesak kepada semua yang menyambutnya serta juga saya ucapkan Selamat Gawai Dayak 2023. *Gayu Guru Gerai Nyamai* kepada semua kaum Dayak khasnya wakil-wakil rakyat dan juga masyarakat Dayak, pegawai-pegawai Kerajaan masyarakat Dayak yang berada walau di dalam Dewan ini atau di mana sahaja kamu sedang berada.

Akhirnya, dengan saya ini menyokong penuh titah Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak. Terima kasih Tuan Speaker kerana telah mengendalikan mesyuarat dengan penuh cemerlang. Terima kasih.

**Timbalan Speaker**: Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Engkilili. Before we proceed, may I know how many Ahli-ahli Yang Berhormat *yang belum berucap? Yang ingin berucap*, boleh tekan *mic* masing-masing? So, we have Ahli Yang Berhormat bagi Batu Lintang, Ahli Yang Berhormat bagi

Bukit Begunan, Ahli Yang Berhormat bagi Beting Maro and Yang Berhormat bagi Batu Danau. Is that all? Okay. So now, may I call upon, Ahli Yang Berhormat bagi Batu Lintang, please.

**YB Encik See Chee How**: It's a pleased, Tuan Speaker. Thank you for giving me this opportunity to debate on the Motion of Thanks to the Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri's Opening Address on Monday.

I feel most blessed that Sarawakians are patriotic and it is opportune that Sarawak and all Sarawakians are fully committed and playing everybody's part in the Post COVID-19 Development Strategies 2030 (PCDS 2030) in all economic sectors with the progressive development, implementation and realization of the enablers.

The change in the socioeconomic and political landscape and advancement we have accrued in Sarawak over the last two years bore testimony to a burning spirit, which is driving Sarawak forward.

Our Right Honourable Premier is determined. Some may say that he is over ambitious. But he is the right man whelming the driver's seat, aided by his team of equally dedicated and striving colleagues.

With our achievement, our Right Honourable Premier has an ever-growing list of admirers, including our Prime Minister who openly expressed his admiration, as many of my honourable colleagues have noted in their debates.

But our Right Honourable Premier has just recently raised the bar, his own bar. Sorry. He intends for Sarawak to be the first legacy capital in Malaysia and Borneo, to instil and inculcate the ideals of *"legacy impact"* in Sarawakians to create a better Sarawak for all.

In his words, we must *"think of this new narrative of putting 'legacy impact' at the heart of what we do"*.

The Right Honourable Premier explained that *"Legacy Impact"* is Sarawak's new narrative, a value proposition which is for all sectors and industries, Government, Ministries and Agencies to be resilient, acting upon this directive to empower Sarawak, shifting our mindset to ensure Sarawak can achieve its vision of becoming a developed state by 2030. That speaks a lot about a noble leader.

There are many country leaders who value the honour they can take with them at the end of their days. Here, we have a leader who matters what legacy and value proposition to create a better and greater Sarawak that we can impart to the future of Sarawak and future Sarawakian generations.

Tuan Speaker, it comes in a poem, calling on I quote *"… leave a positive impact on the generations to come. Your legacy is one that will be cherished and remembered."* Putting it simply, by the great artist Andy Warhol: *"The idea is not to live forever, but to create something that will."*

Our fore parents, our past leaders have created many things that are capable of living forever. Besides this Fairland Sarawak, they have also imparted to us their legacies of rich and diverse traditional and cultural values, customs, disciplines and way of living together as one, which we cherished, remembered and are proud of today.

These are their legacies that are our heritage which hopefully will be passed on for Sarawak and the generations to come. For UNESCO World Heritage Centre has decorously declared *"Heritage is our legacy from the past, what we live with today, and what we pass on to future generations."*

The theme for World Heritage Day 2023, celebrated on April 18th as it is done each year, is focused on the crucial issue of climate action and its relation to cultural heritage. One of its slogans adopted is, I quote *"Preserve cultural heritage, it defines the national identity of a country".*

Under the leadership of our Right Honourable Premier, Sarawak is poised to play a key role on the global stage in climate action and the preservation of our cultural heritage, and I have no doubt that he will have in mind the 'legacy impact' these actions can and will have in the achievement of the visions of PCDS 2030 and beyond, for the betterment of Sarawak and the world.

Behind the scene, working tirelessly between 2020 and 2022, our Right Honourable Premier, and his Honourable Deputy, the Honourable Member for Bukit Sari, were instrumental in the revocation of two oil palm plantation leases adjacent to Gunung Mulu National Park, when they were notified by the International Union for Conservation of Nature (IUCN) and the UNESCO World Heritage Committee that the plantation activities pose a high threat to the integrity and Outstanding Universal Value of our only World Heritage Site in Sarawak.

Gunung Mulu National Park (GMNP) was officially gazetted by the Sarawak State Government in 1974. Subsequently the State Government and the Royal Geographical Society (RGS), UK, organized an expedition to Gunung Mulu to document its extraordinary biological diversity and geomorphology. Over a period of 15 months (June 1977 - September 1978), 115 scientists from Sarawak, Malaysia, UK and other parts of the world carried out research in Gunung Mulu National Park. These scientists included botanists, ecologists, herpetologists, entomologists, geologists, and others studied and catalogued the richness of Gunung Mulu National Park. Following the Sarawak Government – Royal Geographical Society expedition, other scientists and speleologists with specialization in mapping and hydrology studied the karstic cave; the very unique karstic cave systems of Gunung Mulu National Park.

During the 1990s, Malaysia began the process of seeking inscription of Gunung Mulu National Park as a UNESCO World Heritage site. With the aid of scientists who had participated in the RGS expedition to prepare the nomination documents. According to one of the scientists who participated in this process, of the 10 selection criteria (six for cultural sites, four for natural sites) used to establish *"Outstanding Universal Value"* of UNESCO World Heritage properties, early drafts of the submission document highlighted five criteria. These included all four natural criteria (Criteria vii, viii, ix, x) as well as Criteria v for cultural value. Criteria v is as follows:

(v) to be an outstanding example of a traditional human settlement, land-use, or sea-use which is representative of a culture (or cultures), or human interaction with the environment especially when it has become vulnerable under the impact of irreversible change.

Criteria v was included in recognition of the role that indigenous peoples living in and around Gunung Mulu National Park since time immemorial and playing a significant role in maintaining the integrity of the rainforest ecosystem. However, at some point during the drafting and submission process, Criteria v was dropped and removed from the final Malaysian submission.

I am hopeful that Sarawak will re-submit a nomination for the Gunung Mulu National Park to be inscribed as a world heritage site with an added Selection Criteria (v).

Around the world, there are 1,154 properties which are being listed as World Heritage Sites, but only 14 are inscribed with or including Selection Criteria (v). The most outstanding and significant sites in the list are the Uluru-Kata Tjuta National Park in Australia, the Wadi Rum Protected Area in Jordan and The Laponian Area of Sweden. However, none of these 14 sites are of parallel to what Gunung Mulu National Park can offer.

Many have contributed in the greatness of Gunung Mulu National Park; the heritage, the legacy, for the future of Sarawak and the World. I have the privilege of working with the elders and

members of the many indigenous communities living around the Gunung Mulu National Park, learning their traditional knowledge and practice of forest stewardship and sustainable living with the nature. I was constantly guided by the local scientists and researchers; people such as Dr Paul Chai and Mr Jayl Langub, renowned anthropologist Professor Dr Peter Brosius, leaders and members of the Royal Geographical Society Mulu Expedition team in 1977-1978 including Robin Hanbury-Tenison, Professor Ian Richard Swingland, Nigel Winser and many others. We can certainly draw on their knowledge and expertise for the Gunung Mulu National Park's re-nomination to make this World Heritage Site even better.

With the inscription of Criteria (v) as a Universal Outstanding Value, the legacy impact of the Gunung Mulu National Park in our climate action and the preservation of our cultural heritage is phenomenal. It is a global legacy for the betterment of humankind. With that I conclude, Tuan Speaker. Thank you.

**Timbalan Speaker**: Thank you, Yang Berhormat for Batu Lintang. May I call upon the Yang Berhormat for Bukit Begunan, please.

**YB Datuk Mong anak Dagang**: Thank you, Tuan Speaker and thank you for giving me to participate in the debate in support of Motion of Thanks on TYT Yang di-Pertua Negeri Sarawak Official Opening of the current DUN Sitting.

Tuan Speaker, TYT *atau* Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak touched on matters that are dear to the heart of the people. Matters such as MA63, the new and emerging economics sectors such as green and digital technology which is expected to drive and propel the State to achieve high income economy by the year 2030. TYT Yang di-Pertua Negeri is also concerned about food security and the needs to increase local food production; not only for consumption but express production could be exported as well.

Tuan Speaker, may I now go to water supply.

*Water Supply*

Most longhouses in rural areas in the state depended on gravity feed water supply. And my constituency being rural is of no exception. Normally, the case small mountain stream serves as source of water. Hence, it is not very reliable source of water for villagers and longhouses. Stream would dry up during drought or prolong dry season.

Tuan Speaker, being rural constituency, many longhouses in my area still depended on gravity feed water supply constructed many years ago. So, longhouses faced problems of broken pipes and so on. And because of that many longhouses and JKKK had requested for fund to replace the old water pipes.

Tuan Speaker, I supported and lauded the initiatives and program undertaken by the State Government under Yang Amat Berhormat Premier to extend treated water to longhouses and kampung in rural areas through water grid. This initiative would take some time to carry out due to the fact that longhouses are scattered all over rural areas and logistic would pose great challenge.

Therefore, it would be good if the relevant Ministry could allocate funds for the purpose of upgrading gravity feed water supply in rural areas. This is to ensure uninterrupted supply of water while waiting for treated pipe water to be connected to the longhouses.

*Pantu Water Supply*

Tuan Speaker, I would like to touch on Pantu Water Supply. For the information of this august House, Pantu Water Treatment Plant supplied water to longhouses along Pantu Road as well as

longhouses along the Pan Borneo Highway from Lachau to Abok including Pekan Lachau and Sungai Tenggang Bazaar.

The capacity of Pantu Water Work, I believed is far from sufficient to meet the demand. Longhouse people complaint of inconsistent water supply and at times water tap run dry. My longhouse happens to be not far from Pantu and so have the privilege to enjoy treated water from the Pantu Water Work. So, I have seen and experienced dry tap. Fortunately, the longhouse gravity feed water is still in used as alternative source of water supply. This problem is still there, and I am requesting for the relevant Ministry and authority to find ways and means to resolve the problem.

For the information of this august House, Pantu Water Work get supply of raw water from nearby Sterap River. During drought or dry season, the water level would drop significantly so affecting the supply of water. Perhaps the Ministry could consider another source of water supply to Pantu, perhaps considering that possibility of getting supply of raw water may be from Bayai Reservoir in Sri Aman.

Tuan Speaker, Pantu has been upgraded into full District together with Lingga District. Thus, we can expect more developments taking place in Pantu in the very near future. In tandem with the anticipated increase in development, demand for water is expected to increase too. So, I hope the relevant Ministry could look into the problem of insufficient water supply.

*Extension of Water Pipe to Panggil/ Selepong/ Nyelam/ Engkeramut in Sri Aman*

Tuan Speaker, I'm still on the water supply, I was given to understand, work to extend water supply from Melugu to Panggil and Selepong has to stop to make way for the construction of Pan-Borneo Highway. Now that major works on Pan-Borneo Highway was completed, I would like to ask the Ministry concerned what is the current status or progress of work to extend pipe to Panggil and Selepong.

In addition, Tuan Speaker, I would like to request for water supply from Selepong to be further extended to Gua, Ran, Engkeramut and Nyelam. Now another topic Tuan Speaker that I would like to touch is,

*Food Security*

Tuan Speaker, Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri in his opening speech acknowledged the efforts by the State Government to increase local food production not only for local consumption but excess production could be exported.

In the past years, much has been said about food insecurity and the needs to identify new areas which could be developed into granary area or develop into food basket with the aim to increase food production to meet the ever increased in demand for food. The food insecurity would become more pressing when there are problems in our traditional food supply countries as in the case during the COVID pandemic.

According to latest World Bank Report released in May 2023, domestic food inflation remains high around the world showing relatively high inflation in almost all low and middle income countries. The 2023 Global Report on Food Crisis also released in May 2023 indicates that about 258 million people in 58 countries or territories faced food crisis or worse level of acute food insecurity in 2022 especially from the covid pandemic. Hence, the current food supply system is highly vulnerable especially in emerging economies. Taking into account the said scenario, there's a need for the Government to find ways and identify new areas for development into food basket or granary area. It was further reported that Government intervention is very crucial to ensure success in overall food development program and if the Government do not intervene there is high tendency for the food insecure population to rise in future.

Tuan Speaker, our nation Malaysia is of no exception to the growing threat of rising food insecurity since we imported substantial amount of food from other countries. COVID pandemic also have profound effect on the supply of food. According to Global Hunger Index, Malaysia scored moderately for hunger with a small increased in the hunger index from 10.9 in 2014 to 12.5 in 2022 corresponding to the rise in food insecurity because of pandemic.

Tuan Speaker, I wish to thank both the Federal and the State Government for adopting proactive measures to identify and develop new areas for the food production. The Federal Government had identified and developed area in Bahagian Sri Aman into new granary area known as Batang Lupar granary area comprising areas such as Gran/ Stumbin/ Tanjong Bijat and Lingga/ Banting. For the information of this august House, Batang Lupar granary area is a Federal funded project.

Tuan Speaker, there was much excitement during the launching of Tanjong/ Bijat/ Gran Stumbin granary areas under IADA Batang Lupar. I was given to understand main infrastructure facilities such as water pumping station and irrigation piping work was completed. Since then, other ancillary works on Tanjong/ Bijat/ Gran Stumbin granary area seemed to have stopped. The affected community is asking what's next. Therefore, I shall be most grateful if the relevant Ministry or authority concern could inform this august House on the latest progress of work on Gran/ Stumbin/ Tanjong Bijat granary area.

The completion of Tanjong Bijat/ Gran/ Stumbin section of Batang Lupar granary area is important. Firstly, if the project is not continued or completed, the people would have negative perception on the Federal Government, being the project proponent. People might think that the Federal Government is not serious in developing the area as planned.

Secondly, it would contribute to the increase in state paddy productions if it is proceed. And thirdly, idle land would be utilized for productive purpose to generate economic return or additional income for famers and landowners. In this way it could help to reduce incidence of poverty in rural areas who are mostly farmers.

*Development of Selepong Panggil Area*

Tuan Speaker, in the State Budget 2023, the State Government has approved an allocation of RM130 million to develop Selepong Panggil area into another food production area in Bukit Begunan constituency. I hope the Minister could inform this august House on the proposed development components of the Selepong Panggil area.

*SK Bakong, Lingga*

Foremost and on behalf of the people of Bakong/ Bukit Balau area, I would like to extend the gratitude and appreciation to the Federal Education Minister and State Minister of Education, Innovation and Talent Development for having approved the relocation of SK Bakong into a new site at Jalan Bukit Balau. The new school will have dormitory, teachers' quarters, football field and other facilities and costing approximately RM30 million. Earth breaking ceremony was done on 9th May 2023 and it is my fervent hope that the project would be completed within the time limit.

Now before I conclude as we are still in *Hari Raya* celebration, so I wish all Muslim friends *Selamat menyambut Hari Raya* and Gawai is approaching so I wish all Dayak friends, *Selamat Hari Gawai Gayu Guru Gerai, Nyamai Lantang Senang*. Last but not least Tuan Speaker, I wish to thank Tuan Speaker your good self, Deputy Speaker and all DUN staffs, stenos and all Heads of Government Department for smooth running of this sitting. Not forgetting members of media for the media coverage. Thank you.

With that note, and I think I'm, still within that time allocated, I wish to support Motion of thanks on TYT Yang di-Pertua Negeri official opening addressed. Thank you.

**Timbalan Speaker:** Thank you Honourable Member Bukit Begunan. Seterusnya can we now hear from Honourable Member for Beting Maro.

**YB Tuan Haji Razaili bin Haji Gapor:** Bismillahirahmanirrahim. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh dan Salam Sarawakku Sayang. Tuan Speaker, terima kasih di atas penghormatan yang diberikan kepada saya untuk turut serta mengambil bahagian dalam perbahasan Usul Penghargaan Atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak.

Terlebih dahulu, saya ingin merakamkan setinggi-tinggi penghargaan dan terima kasih kepada Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri atas ucapannya sempena pembukaan Persidangan Pertama bagi Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19 pada Isnin, 15 Mei 2023 yang lalu.

Tuan Speaker, YAB Premier telah memperkenalkan inisiatif berpandangan jauh untuk mengubah landskap ekonomi Sarawak dengan meneroka ekonomi baru untuk pembangunan masa depan Sarawak. Penyelidikan dan pembangunan dalam ekonomi hidrogen, perniagaan karbon, pengeluaran bio-jisim *algae* untuk penghasilan *Biofuel SAF* telah menghasilkan sumber ekonomi baharu yang akan menggandakan pendapatan Sarawak. Ekonomi baharu berasas teknologi hijau ini telah menarik banyak pelaburan ke Sarawak.

Tuan Speaker, tahun ini kita akan merayakan Ulang Tahun Ke-60 Kemerdekaan Sarawak dengan tema *"Sarawak Maju Makmur"*. Sejak 60 tahun yang lalu, banyak kejayaan telah kita capai dari segi sosial, ekonomi dan politik. Perayaan Ulang Tahun Ke-60 Kemerdekaan Sarawak adalah bagi menghargai sumbangan para pejuang kemerdekaan Sarawak. Tuan Speaker, izinkan saya untuk mengemukakan beberapa isu yang melibatkan keperluan kawasan dan rakyat Beting Maro dengan harapan diberi perhatian sewajarnya.

*Perkhidmatan Kesihatan*

Tuan Speaker, perkhidmatan kesihatan yang berkualiti, mampu dan mudah diperolehi penting untuk kesejahteraan rakyat terutama bagi golongan kurang mampu di luar bandar. Bagi memberi perkhidmatan kesihatan yang terbaik untuk penduduk Beting Maro, saya merayu kepada Kerajaan supaya Klinik Kesihatan Pusa atau Beladin dinaik taraf sebagai hospital supaya lebih banyak perkhidmatan seperti khidmat doktor pakar, Pusat Haemodialysis, khidmat X-ray dan ujian makmal dapat disediakan. Pada masa ini, pesakit terpaksa ke Hospital Betong atau Sarikei yang terletak jauh lebih kurang 70km dan 150km bagi mendapat khidmat pakar kesihatan.

Tuan Speaker, saya menyokong usaha Yang Amat Berhormat Premier untuk membangun sektor pertanian berasas teknologi. Usaha ini akan menjadi Sarawak sebagai pengeksport produk pertanian yang berkualiti tinggi dan patut disokong dan diberi perhatian serius oleh rakyat dan Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak (M-FICORD) serta agensi dibawahnya.

*Memperkasakan Sektor Pertanian*

Dengan Sarawak mengalami defisit imbangan perdagangan makanan, Kerajaan perlu menggandakan usaha untuk menangani defisit ini. Sektor pertanian di Sarawak perlu diubah dan dimodenkan. Penduduk pesisir seperti Beting Maro yang bergantung kepada pertanian, yang berhadapan masalah untuk membangunkan sektor pertanian, sangat memerlukan perhatian khas Kerajaan. Mereka sangat memerlukan infrastruktur pertanian seperti jalan kebun, sistem pengairan dan saliran untuk pembukaan tanah pertanian yang bebas dari ancaman air masin.

*Industri Sagu dan Gula Apong*

Pokok nipah dan pokok rumbia tetap kekal penting sebagai pokok pelbagai guna, bukan sahaja untuk menghasilkan pelbagai produk makanan unik seperti linut, sagu, tebaloi, gula apong,

cuka, kuih, aiskrim, sirap dan garam tetapi juga kegunaan industri termasuk plastik, gam, kosmetik, farmaseutikal, kimia, tekstil dan ethanol. Saya berharap Lembaga Pembangunan Sagu dan Nipah yang telah diluluskan penubuhannya sejak tahun 2022 dapat beroperasi segera bagi memastikan industri sagu dan nipah terus berkembang dan memberikan pendapatan kepada masyarakat luar bandar.

*Perkhidmatan Perbankan*

Tuan Speaker, pada masa ini di Pekan Pusa hanya ada Bank Agro sahaja dengan sebuah mesin ATM yang menyediakan perkhidmatan perbankan. Sudah pasti perkhidmatan oleh bank ini tidak dapat menampung keperluan rakyat yang ingin berurusan dengan bank. Oleh itu, saya memohon supaya Agro Bank, Bank Rakyat, BSN dan bank komersial lain dapat membuka cawangannya atau setidak-tidaknya menyediakan perkhidmatan ATM di Pekan Pusa dan RGC Beladin.

*Perumahan dan Skim Pembesaran Kampung*

Saya menyambut baik usaha Kerajaan untuk menjaga kesejahteraan rakyat melalui penyediaan Rumah Mampu Milik terutama untuk kumpulan berpendapatan rendah. Sehubungan itu, saya merayu dan mohon pihak Kerajaan melaksanakan segera Projek Pembinaan Rumah Spektra Permata yang telah dilulus pada tahun 2021 di tapak Perumahan Rakyat Pusa.

Dalam masa yang sama, saya memohon Kerajaan melulus permohonan SPK Batong Maro, SPK Spinang, SKP Beladin, SPK Tambak dan SPK Kalok Fasa Dua. Bagi SPK yang telah dilulus termasuk SPK Pusa saya mohon supaya SPK ini dapat dilaksanakan dengan secepat yang mungkin. Bagi SPK Semarang dan SPK Kalok, saya mohon supaya Kerajaan dapat menyediakan kemudahan infrastruktur seperti jalan raya, parit dan kemudahan utiliti.

Selain itu, saya merayu dan mohon Kerajaan membangun tanah HDC di RGC Beladin untuk menyediakan lot-lot rumah ataupun untuk pembinaan projek rumah mampu milik. Tuan Speaker, difahamkan Fasa 1, Projek Perumahan nelayan telah siap. Diharap pihak berwajib dapat menyerahkan 68-unit rumah yang siap bagi mengelak rumah tersebut dirosak ataupun terdedah kegiatan vandalisme oleh pihak yang tidak bertanggungjawab. Pihak Kerajaan juga diminta untuk mempercepatkan pembinaan jeti tambatan RGC Beladin yang diperlukan oleh nelayan yang akan dipindahkan di tempat penempatan nelayan ini apabila telah siap projek tersebut.

*Sekolah Daif*

Tuan Speaker, saya menyambut baik usaha Kerajaan untuk membantu menyelesaikan isu sekolah daif di Sarawak. Namun demikian, inisiatif menaik taraf sekolah daif ini tidak sepenuhnya menyelesaikan keperluan bilik darjah dan kemudahan pembelajaran. Bangunan yang dibina melalui sistem IBS kurang berkualiti dengan banyak bangunan selepas lima tahun telah mengalami kerosakan terutama SK Semarang dan SMK Pusa.

Saya mohon supaya SK Tambak yang daif diganti penuh. Pada masa ini, SK Tambak terpaksa menggunakan 11 bilik darjah yang disahkan oleh JKR tidak selamat. Dewan SK Semarang juga telah disah tidak selamat oleh JKR. Adalah penting bangunan darjah dan dewan sekolah yang uzur dibina baru demi untuk keselamatan pelajar dan kepentingan pendidikan anak di Kampung Tambak dan Semarang. Saya mohon Kerajaan dapat membina penuh SK Tambak dan SK Muton yang daif. Selain itu, saya ingin tahu apakah status Projek Pembinaan SK Agama RGC Beladin? Mohon pencerahan.

*Kemiskinan*

Tuan Speaker, laporan Rancangan Malaysia Ke-12 (RMK12) yang dibentang di Parlimen tahun lalu menyebut Sarawak adalah antara empat negeri yang merekod kadar kemiskinan yang

tertinggi di Malaysia dan Daerah Pusa pula adalah satu daripada lapan daerah termiskin di Malaysia. Saya tidak menafikan data ini kerana senarai e-Kasih Daerah Pusa masih banyak dan panjang. Saya mohon pihak Kerajaan segera mengenal pasti keperluan mereka ini dan melaksanakan program bantuan yang mengeluarkan mereka dari kepompong kemiskinan dan menoktahkan kemiskinan tegar di Daerah Pusa.

*Tourism Discovery Center (TDC)*

Di Beting Maro, terdapat banyak tempat bernilai sejarah dan menarik yang boleh dibangun sebagai produk pelancongan termasuk kepelbagaian masakan dan budaya masyarakat Melayu Saribas seperti Makam Dang Isah Tandang Sari, Tapak Battle of Beting Maro, Sejarah Kerajaan Melayu Saribas, Pantai Batang Maro dan sebagainya. Bagi memanfaatkan potensi pelancongan ini, saya cadang dan mohon Kerajaan membina *Tourism Discovery Center* yang berperanan sebagai pusat maklumat pelancongan di Daerah Pusa dan kawasan berdekatan.

*Bantuan Nelayan*

Tuan Speaker, nelayan adalah golongan yang telah mendapat perhatian Kerajaan. Walau bagaimanapun, nasib mereka tidak banyak berubah. Bagi memastikan nelayan tidak terpinggir, Kerajaan disaran untuk melibatkan mereka dalam bidang ekonomi sampingan seperti akuakultur, pengeluaran produk ikan nilai tinggi dan pertanian serta latihan kemahiran dalam usaha untuk menambah sumber pendapatan nelayan terutama pada musim tengkujuh.

Agensi Penguatkuasa Maritim Malaysia adalah diminta untuk mengawasi kegiatan pencerobohan perairan negara oleh nelayan asing dan mengawal kegiatan penangkapan ikan tidak bertanggungjawab. Jika perkara ini tidak diberi perhatian, bukan sahaja ia boleh mengancam keselamatan nelayan tempatan, tetapi boleh menyebabkan kepupusan sumber ikan negara. Kerajaan juga diminta untuk memperbanyakkan lagi pembinaan tukun tiruan di sepanjang perairan di pantai Sarawak bagi menambah sumber ikan di samping untuk mengawal pencerobohan perairan pantai oleh pukat tunda.

*Taman Industri, Pusat IKS dan Anjung Usahawan*

Tuan Speaker, selaras dengan program perindustrian negeri, saya mohon Kerajaan mewujud dan membina Pusat IKS dan Anjung Usahawan di pekan Pusa dan Beladin bagi memudahkan urusan usahawan terutamanya usahawan muda kalangan belia Beting Maro.

*Bekalan Air Bersih Terawat*

Kita semua tahu, saban tahun pihak Kerajaan telah membelanjakan banyak peruntukan untuk menyediakan infrastruktur bekalan air bersih terawat tetapi masih belum mencukupi. Kampung Batang Maro hingga kini masih belum mendapat bekalan air terawat. Krisis kekurangan air terawat bulan Ramadan yang lalu khususnya telah memberi isyarat kepada Kerajaan perlu mempercepatkan pelaksanaan grid air dan menerima hakikat bahawa sistem bekalan air semasa belum lagi stabil dan masih perlu dipertingkatkan.

Bagi mengatasi tekanan air rendah dan kekurangan bekalan air terawat di kawasan Pusa, Beladin, Spinang dan Semarang, adalah dicadangkan pihak Kerajaan menggantikan paip uzur, membina *high level tank* di Pusa, Beladin, dan Spinang di samping menaik taraf Loji Rawatan Air Beladin ataupun Meludam kepada 10 mld.

*Jalan Raya Penghubung*

Bagi melengkapkan rantaian jalan raya dalam kawasan DUN Beting Maro, saya mohon Kerajaan dapat menaik taraf jalan penghubung Pusa/ Batang Maro, Jalan Loji Pusa/ Rumah Blok yang dalam keadaan daif dan rosak. Pelaksanaan rangkaian jalan penghubung antara kampung ini

akan memberi impak yang positif dan membuka peluang ekonomi kepada rakyat di dua kawasan tersebut.

*Pembinaan Masjid dan Surau*

Projek pembinaan empat buah masjid Kampung Semarang, Spinang, Tambak dan Batang Maro serta empat surat di kawasan tersebut tidak dapat diteruskan kerana tidak cukup peruntukan. Ini adalah disebabkan peningkatan kos bahan binaan. Sehubungan dengan itu, saya merayu dan memohon kepada Kerajaan untuk meluluskan peruntukan tambahan sebanyak RM10 juta bagi membolehkan pembinaan empat masjid dan empat surau tersebut dapat dilaksanakan segera demi keperluan rakyat di kampung berkenaan. Tuan Speaker*…(Interruption)….*

**Timbalan Speaker:** Penggulungan?

**YB Tuan Haji Razaili bin Haji Gapor:** Ya. Satu saja lagi. Satu lagi. *Injury time*. Sebagai penutup, saya ingin mengucapkan Selamat Hari Raya Aidilfitri, Maaf Zahir dan Batin, Selamat menyambut Hari Wesak dan Selamat menyambut Hari Gawai, *Gayu Guru Gerai Nyamai, Lantang Senang* bagi rakan-rakan yang meraikannya. Semoga perayaan yang kita sambut bersama mendatangkan kegembiraan dan kemakmuran kepada kita semua.

Tuan Speaker, dengan ini saya memohon menyokong Usul Penghargaan Atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak. Akhir kata, jaga Sarawak, *intu* Sarawak, utamakan Sarawak dan saya akhir dengan dua rangkap pantun.

*Negeri Sarawak ibu pertiwi,*
*Gunung Santubong hikayat puteri,*
*Tuan Speaker tegas bijak bestari,*
*Perbahasan usul penghargaan setulus hati.*

*Buah cempedak buah langsat,*
*Bunga selasih mekar di tepi perigi,*
*Sarawak maju makmur impian rakyat,*
*Hingga persidangan bajet jumpa lagi.*

Sekian, terima kasih.

**Timbalan Speaker**: Terima kasih, Yang Berhormat bagi Beting Maro. Ahli-ahli Yang Berhormat, since that we have only one speaker left to speak in the debate which is Yang Berhormat bagi Batu Danau. Silakan.

**YB Encik Paulus Palu Gumbang:** Terima kasih, Tuan Speaker yang *last* ni dapat 20 minit lah, hehe.. bonus. Terima kasih, Tuan Speaker kerana telah memberi peluang kepada saya untuk turut sama membahas Usul Penghargaan Atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak semasa majlis pembukaan Mesyuarat Pertama bagi Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak Kesembilan Belas pada 15 Mei yang lepas.

Saya ingin mengambil kesempatan ini untuk menyampaikan penghargaan dan ucapan terima kasih kepada Tuan Yang Terutama Tun atas ucapan menzahirkan kesyukuran dan kebijaksanaan pemimpin Gabungan Parti Sarawak yang dipimpin oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak kerana telah membuat keputusan yang bijaksana dengan memberi sokongan kepada pembentukan Kerajaan Perpaduan di peringkat Nasional seperti yang dititahkan oleh Duli Yang Maha Mulia Yang di-Pertua Agong.

Tuan Yang Terutama Tun juga telah menyatakan keyakinan bahawa penglibatan Sarawak di Peringkat Nasional bukan sahaja dapat menstabilkan politik Negara tetapi juga dapat menjalinkan

hubungan yang lebih erat dengan Kerajaan Persekutuan. Hubungan baik dan erat ini sudah tentu boleh memberi banyak manfaat kepada rakyat Negeri Sarawak.

Kita juga amat menghargai saranan dan harapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri kepada Kerajaan Perpaduan supaya segera menyelesaikan apa-apa jua tuntutan Sarawak yang selaras dengan Perjanjian Malaysia 1963 (MA63) dan laporan IGC, Perlembagaan Sarawak dan juga Perlembagaan Persekutuan.

Saya penuh yakin rakyat Sarawak akan terus memberi sokongan padu kepada usaha berterusan Kerajaan Negeri dengan memperjuangkan hak dan autonomi Sarawak daripada Kerajaan Persekutuan. Saya juga ingin mengambil kesempatan ini utnuk menyampaikan ucapan tahniah dan terima kasih kepada Kerajaan Negeri Sarawak yang telah berjaya merangka strategi pembangunan Pasca COVID-19 (PCDS) 2030 yang komprehensif bertujuan mengubah struktur ekonomi ke arah peningkatan kecekapan dan seterusnya meningkat pendapatan isi rumah melalui pelbagai bidang sektor ekonomi termasuk pertanian komersial, pembuatan, pelancongan dan sebagainya.

*Pembangunan Infrastruktur*

Tuan Speaker, allow me now to touch on the issues and problem affecting my Constituency. I have mentioned in my previous debate in this august House on the importance of basic infrastructure in the rural areas such the construction and proper maintenance of rural roads, Jalan Pertanian as well as the construction of *dewan* and recreational and sporting facilities. Dalam pada itu, kita amat berterima kasih kepada Kerajaan Negeri di atas usaha untuk mempercepatkan pembangunan infrastruktur asas kepada kawasan-kawasan luar bandar dengan memperuntukkan dana di bawah program RTP (Rural Transformation Program) sejak 2015.Tidak dapat dinafikan bahawa program ini telah memberi impak yang amat besar terutamanya masyarakat luar bandar dengan mempercepat penyediaan infrastruktur asas seperti yang telah saya nyatakan sebentar tadi di kawasan-kawasan DUN masing-masing.

Sungguhpun demikian, kita telah difahamkan bahawa dengan pelaksanaan *Schedule of Rate (SOR*) yang baru disebabkan oleh kenaikan harga bahan mentah pada masa ini, bilangan projek yang dapat dilaksanakan adalah jauh lebih kurang dibandingkan dengan tahun-tahun sebelumnya. Sebagai bandingan bagi tahun-tahun sebelumnya SOR untuk membina jalan simen atau gelanggang futsal ialah RM250/meter dan bagi tahun 2023 SOR atau kadar yang baru ialah RM349/meter.

Sehubungan dengan itu, saya sependapat dan menyokong Ahli bagi Daro dan Ahli-ahli yang lain yang mana dalam ucapan usul penghargaan YB Daro pada 17 Mei lalu telah memohon supaya peruntukan untuk RTP dinaikkan dari RM5 juta kepada sekurang-kurangnya RM7 juta terutamanya bagi kawasan luar bandar yang masih jauh ketinggalan dalam pelbagai aspek pembangunan dan kemudahan infrastruktur.

Dengan kesempatan ini, saya juga memohon supaya kerja-kerja pembaikan dan naik taraf dilaksanakan ke atas jalan-jalan Simpang Semena ke SK Kuala Medalam. Untuk makluman, jalan ini merupakan satu daripada dua jalan yang di bina di bawah Projek Jiwa Murni dan belum di ambil alih oleh atau diserah kepada Jabatan Kerja Raya Negeri. Saya juga memohon supaya jalan berikut turut di naik taraf:

(a) Jalan Simpang Sagan ke SK Ulu Lubai;
(b) Jalan Long Serangan;
(c) Jalan Bawang Ubor ke Jalan Tanjung Ungar;
(d) Jalan Kampung Bambangan/ Braong ke Jalan utama sepanjang 4km; dan
(e) Jalan Kampung Tubai Baru sepanjang 7km.

*Sarawak Link Road*

Tuan Speaker, on behalf of the people in Limbang, I wish to thank our State Government for having started the construction of the Sarawak link road connecting Lawas to Miri via Limbang by-passing Brunei starting from Melugus in Lawas to Long Luping and from Jalan Ulu Tubai Mentawai to Bukit Buda in Limbang. However, I am given to understand that there are delays in the construction of the Ulu Tubai Mentawai road. Other than that, other section connecting the two roads mentioned above is yet to start.

Memandangkan pembinaan jalan SLR ini akan memakan masa yang lama untuk dilaksanakan, saya sekali lagi memohon mencadang supaya Kerajaan Negeri mengambil usaha untuk membaiki seksyen-seksyen jalan balak sedia ada bagi membolehkan mereka yang ingin ke Miri melalui jalan ini dapat memandu dengan lebih selesa dan selamat.

*Rangkaian Jaringan Telekomunikasi*

Tuan Speaker, saya berterima kasih juga kepada Kerajaan Negeri dan Persekutuan yang telah berusaha menambah baik jaringan dan liputan telekomunikasi di Kawasan Batu Danau melalui program Jendela dan *Sarawak Rural Broadband Network*. Saya difahamkan sebanyak 34 menara tambahan akan didirikan. Antara yang telah lama siap adalah menara di Kampung Pengkalan Gurah, Rumah Sing dan Long Rayeh. Malangnya sebahagian besar daripada menara ini belum dimanfaatkan oleh *service provider*. Oleh yang demikian, saya mohon kepada agensi yang berkaitan untuk menangani masalah ini.

*Bekalan Air Bersih*

Tuan Speaker, on treated water, I wish to thank the State Government for having successfully extending the capacity of the Berawan treatment plant in Limbang and the completion of the high-level tank at the Lubuk Tuan junction. I am confident that this would not only solve the low water pressure experienced by those living along the Nanga Medamit Road and its surrounding areas but most of all, new connection to other areas which had not been possible before this could now be done.

Oleh yang demikian saya ingin memohon supaya pemasangan dan penyambungan paip air terawat ini dilaksanakan ke kawasan-kawasan berikut:

(a) Dari simpang Jalan Pengkalan Madang ke Kampung Ukong;
(b) Dari simpang Ukong ke Kampung Tanah Merah;
(c) Dari Pekan Nanga Medamit ke Pulau Brunei ataupun Rh Thaddeus Aling; dan
(d) Dari Simpang Sagan ke Ulu Lubai.

Bagi kawasan-kawasan yang jauh dari stesen retikulasi sepertimana yang telah sebut di dalam persidangan sebelum ini, saya sekali lagi memohon supaya Kerajaan Negeri memberi pertimbangan untuk pembinaan lebih banyak lagi loji-loji yang berstatus *stand-alone* seperti yang telah dilaksanakan di Rh Tugang, Ulu Lubai.

Antaranya adalah:

(a) Rh Jampong, Melaban;
(b) Rh Lembong, Kampung Entakong; dan
(c) Kampung Long Rayeh dan Long Sulong iaitu penempatan Penan di Ulu Limbang.

*Bekalan Elektrik*

Tuan Speaker, berhubung dengan bekalan elektrik, saya juga berterima kasih kepada Kerajaan Negeri amnya dan SESCO khasnya kerana telah berjaya membekalkan elektrik 24 jam

kepada hampir keseluruhan kampung dan rumah panjang di Kawasan N.80 Batu Danau. Saya difahamkan bahawa rumah panjang yang terakhir iaitu Rh Lawai, Selidong yang belum menikmati perkhidmatan tersebut kini dalam proses pemasangan meter. Untuk makluman Dewan yang mulia ini, projek ini merupakan satu daripada empat projek yang telah dibatalkan oleh Kerajaan Pakatan Harapan. Bagi kawasan-kawasan yang jauh dari grid terutamanya penempatan masyarakat Penan telah diliputi juga melalui program SARES yang menggunakan solar.

Tuan Speaker, bagi mereka yang menggunakan sistem solar ini, saya difahamkan bahawa ada yang sudah mengalami masalah disebabkan faktor usia sistem tersebut terutamanya kapasiti penyimpanan kuasa pada bateri. Sehubungan itu, saya mohon supaya pihak yang berwajib melihat kepada penyelesaian bagi masalah ini. Selain daripada itu, ada juga permohonan untuk meningkatkan lagi kapasiti sistem ini supaya dapat digunakan selama 24 jam dibandingkan 12 jam yang ada pada masa ini.

*Waterfront for Batu Danau*

Tuan Speaker, in a couple of years from now, Limbang Town will pride herself of having the longest waterfront in the State once completed and it is 1.6km long. In my Constituency N.80 Batu Danau, the Nanga Medamit Waterfront is currently underway. This project is constructed *di bawah* Northern Region Development Agency.

At Kampung Batu Danau, the Persatuan Bisaya Sarawak organises the Pesta Nakod Babulang *dan lumba kerbau* annually. This event has been included in the Ministry of Tourism Malaysia annual calendar. As part of the traditional Nakod Babulang, there is an event where guest will be brought to the Babulang site by what we call Bangkang or decorated rafts made from wood and bamboo. We have started to revive this ritual starting last year in an effort to replicate how the event was done in the past following the tradition. Sehubungan itu, untuk membolehkan upacara ini dijalankan dengan mudah dan selamat, saya ingin menyampaikan permohonan bagi pihak masyarakat Bisaya supaya satu *waterfront* dibina di Kampung Batu Danau. *Waterfront* ini bukan sahaja dapat digunakan semasa Pesta Babulang bahkan dapat dimanfaatkan sepenuhnya sebagai pusat perniagaan dan rekreasi bagi penduduk di sekitar kawasan tersebut.

*Masalah Kekurangan tempat letak kereta di Hospital Limbang*

Tuan Speaker, *last but not least* adalah berhubungan dengan masalah kekurangan tempat letak kereta di Hospital Limbang yang amat kritikal. Kekurangan tempat letak kereta ini amat ketara kerana pesakit-pesakit yang datang seawal 7.00 pagi pun untuk mendapat rawatan di hospital tersebut pun terpaksa meletakkan kereta masing-masing di tepi-tepi jalan besar *which is the main road* di luar kawasan hospital. Oleh yang demikian, saya memohon sekiranya Kerajaan Negeri dan agensi yang berkaitan dapat membawa perkara ini kepada pihak Persekutuan untuk mendapatkan satu penyelesaian yang terbaik demi keselamatan para pesakit yang datang untuk mendapat rawatan.

Tuan Speaker, sebelum saya duduk, saya ingin mengambil kesempatan ini untuk mengucap tahniah dan terima kasih kepada pegawai dan staf Dewan Undangan Negeri dan semua Perkhidmatan Awam Negeri dan Persekutuan yang telah bekerja keras bagi menjayakan persidangan kali ini. Saya juga ingin merakamkan penghargaan dan ucapan tahniah kepada Tan Sri Datuk Amar Speaker dan Yang Berhormat Dato Timbalan Speaker kerana telah mengendalikan perjalanan prosiding Dewan yang mulia ini dengan cemerlang.

Akhir sekali, saya ingin mengambil kesempatan ini untuk mengucap Selamat Hari Raya kepada rakan-rakan yang beragama Islam dan Selamat Gawai kepada rakan-rakan yang berketurunan Dayak. Not forgetting Happy Teacher's Day to all teachers in this Dewan as well outside. Dengan ini saya menyokong sepenuhnya usul penghargaan dan terima kasih atas ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak sempena Perasmian Mesyuarat Pertama bagi Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak Kesembilan Belas. Sekian, terima kasih.

**Tuan Speaker***:* Terima kasih, Yang Berhormat bagi Batu Danau. Since you are the last speaker Yang Berhormat and we are closing early seems but under Standing Order 91, we can close early I believe *yeah*. But before do so, I have *dua rangkap pantun*.

*Simen kayu dan papan berharga tinggi,*
*Isnin minggu hadapan kita bersidang lagi.*

Ahli-ahli Yang Berhormat, the sitting is now adjourned and the House shall resume its sitting at 9.00 a.m. on Monday 22nd May 2023. Insya-Allah.

*(Mesyuarat ditangguhkan pada pukul 5.01 petang)*